

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
(İSLAM HUKUKU) ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM HUKUKU AÇISINDAN NİKÂHTA VELÂYET

AYSU SENA YILDIZ

DANIŞMAN

YRD. DOÇ. DR. MUHAMMED TAYYİB KILIÇ

DIYARBAKIR
2012

ÖZET

Yıldız, Aysu Sena, İslam Hukuku Açısından Nikâhta Velâyet, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç.Dr. Muhammed Tayyib Kılıç

Tez, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında tezin konusu, amacı ve yöntemi açıklanmıştır.

Birinci bölümde nikâh kavramı üzerinde durulmuştur. Nikâh kavramının fıkıh kaynaklarındaki tariflerine yer verilmiş, nikâh akdinin rükûn ve şartları, neticeleri ve nikâhın hükmü incelenerek genel hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde velâyet hakkında genel bilgiler verilmiş olup velâyetin tanımı, Kur'ân'da ve hadislerdeki kullanım şekilleri ifade edilmiştir. Velâyetin kısımları, velilerin tertibi ve velide aranan şartlar ele alınmış, velâyeti düşüren durumlara açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Nikâh akdinde velinin yetkisinin ele alındığı bu bölümde ayrıca ilk olarak bulûğa ermemiş çocukların evlendirilmesinde velinin yetkisi üzerinde durulmuş, tam ehliyetli kızların evliliğinde velinin yetkisi meselesi; velinin bâliğa olan bekâr kızını cebren evlendirmesi, kızın velisinden izinsiz evlenmesi ve kadının bizzat nikâh akdi yapması başlıkları altında incelenmiştir. Kadının evliliğinde velâyet yetkisi problemi nikâhta veliyi gerekli görmeyenler ve getirdikleri deliller ile nikâhta veliyi gerekli görenler ve delilleri şeklinde ele alınmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

1. Nikâh
2. Veli
3. Velâyet
4. Ehliyet

ABSTRACT

Yıldız, Aysu Sena, Guardianship in Marriage in Terms of Islamic Law, MA Thesis, Supervisor: Assistant Professor Muhammed Tayyib Kılıç

The thesis consists of an introduction and two chapters.

The subject, purpose and method of the thesis were explained in the introduction chapter.

The concept of “marriage” was explained in the first chapter. A few descriptions of marriage in canon law sources were explained; general terms of marriage contract, its circumstances, requirements, consequences and provisions were put forward in turn.

A general information about guardianship were explained in the second chapter. The description, in what sense was the term “guardianship” used were represented in the chapter. Beside; the subparts of the guardianship, the arrangement of the guardians and the requirements for the guardians were illuminated. The circumstances that invalidate guardianship were enlightened.

The authority of the guardian was emphasized in the this chapter separately initially, the authority of the guardians on the marriage of the children who are not on the age of puberty was stressed; the point of the authority of the guardians on the full-fledged girls was examined under the headings of that the guardians make their single daughter marry under coercion and that a woman make marriage contract by herself. Ones who claim that the guardians are not marriage contract related to the guardianship authority problem in terms of woman’s marriage and their arguments for this claim and ones who claim that the guardians are necessary in the marriage contract and their arguments were explained in this chapter.

KEY WORDS

1. Marriage
2. Legal Guardian
3. Guardianship
4. Competency

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz
tarafından.....

.....

...

Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan (imza)
:.....
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)

Üye (imza)
:.....
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)

Üye (imza)
:.....
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

.....
Akademik Unvan, Ad Soyadı
Enstitü Müdürü
(Mühür)

ÖNSÖZ

Toplumun çekirdeğini oluşturan, dini, kültürel ve ahlaki değerlerin nesilden nesile aktarılmasında ve her açıdan sağlıklı bireylerin yetiştirilmesinde hayati öneme sahip olan aile kurumuna İslam Hukuku'nda özel bir yer ayrılarak ailenin kuruluş sürecine ilişkin düzenleyici ilkeler konulmuş, hükümler getirilmiştir.

Ailenin kurulabilmesi ancak sahih bir nikâh akdinin yapılmasıyla mümkündür. Tarafların karşılıklı hak ve sorumluluklar çerçevesinde birlikte yaşamaları, sahih nikâh akdini gerekli kılar. Cumhûrun görüşüne göre nikâh akdinin sıhhat şartlarından biri de velâyettir. Velâyet, genel olarak başkaları adına onların rızalarını almaksızın hukukî muamelede bulunma yetkisi olarak tanımlanır. Evlilikte velâyet ise velinin velâyeti altındaki kimseleri evlendirme yetkisini ifade eden bir tabirdir. Burada veli tarafından evlendirilmeleri söz konusu olan şahıslar; ehliyetsizler, eksik ehliyetliler ve tam ehliyetli olmakla birlikte rızaları alınmak koşuluyla velileri tarafından evlendirilebilen reşît kızlar olarak sıralanır. Bulûğ çağındaki erkeklerin velilerinin izni olmadan evlenebilecekleri hususunda ittifak olmasına karşın, aynı durumdaki kızın veli izni olmadan evlenmesinin muteber olup olmadığı noktasında mezheplerin farklı görüşleri olmuştur.

İslam Hukuku açısından nikâhta velâyet konusunu ele aldığımız bu çalışmamızda evlilikte velâyet yetkisi ve bu yetkiyi üstlenecek kişilerin ne gibi şartlar taşıması gerektiği, yetkilerinin sınırı ve sahip oldukları haklar; buna karşın evlenecek olan reşît kızların nikâh akdinin gerçekleşmesinde ne derece yetkili olduklarını incelemeye çalıştık.

Araştırmamız süresince katkılarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Muhammed Tayyib KILIÇ'a teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca çalışmalarımızda katkıda bulunan Fatma ÖZBEK, Özlem ORHAN ve Fadime ARSLAN'a şükran borçlu olduğumu ifade etmek isterim.

Aysu Sena YILDIZ
DİYARBAKIR-2012

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	10
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	10
2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	10
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
4. KONUNUN SUNULMASI.....	11
I. BÖLÜM	
NIKÂH HAKKINDA GENEL BİLGİLER	
1.1. TARİFİ	13
1.2. NİKÂH ÖNCESİ SÜREÇ	14
1.2.1. NİKÂHI HARAM KILINANLAR (MUHARREMÂT).....	18
1.3. NİKÂHIN RÜKÛNLERİ	20
1.3.1. SİGA.....	20
1.3.2. KADIN.....	20
1.3.3. KOCA.....	21
1.3.4. VELİ.....	22
1.3.5. ŞAHİTLER.....	22
1.3.5.1. Müslüman olmak.....	22
1.3.5.2. Akıllı ve bâliğ olmak.....	22
1.3.5.3. Erkek olmak.....	23
1.3.5.4. Adil olmak.....	23
1.3.5.5. Sağır olmamak.....	23
1.4. NİKÂH AKDİNİN ŞARTLARI	23
1.4.1. İN'İKÂD (KURULUŞ) ŞARTLARI.....	23
1.4.2. SIHHAT ŞARTLARI.....	24
1.4.3. NEFÂZ ŞARTLARI.....	25
1.4.4. LÜZÛM ŞARTLARI.....	25
1.5. SAHİH NİKÂH AKDİNİN NETİCELERİ	26
1.5.1. KADININ HAKLARI.....	26
1.5.1.1. Mehir.....	26
1.5.1.2. Nafaka.....	26
1.5.2. KOCANIN HAKLARI.....	27
1.5.3. HER İKİ TARAFI İLGİLENDİREN SONUÇLAR.....	27
1.6. NİKÂHIN HÜKMÜ	28
1.6.1. CUMHÛRUN DELİLLERİ.....	28
1.6.2. ŞAFİİLERİN DELİLLERİ.....	29
II. BÖLÜM	
İSLAM HUKUKUNDA VELÂYET VE NİKÂH AKDİNDE VELİNİN YETKİSİ	
2.1. VELÂYETİN TANIMI	32
2.1.1. LÛGAT MANASI.....	32
2.1.1.1. Kur'ân'da Velâyet Kavramı.....	33
2.1.1.2. Hadislerde Velâyet Kavramı.....	35
2.1.2. İSTİLAHÎ MANASI.....	37
2.2. VELÂYETİN KISIMLARI	38
2.2.1. VELÂYET-İ İCBÂR (ZORLAYICI VELÂYET).....	38

2.2.2. VELÂYET-İ İHTİYÂR (ZORLAYICI OLMAYAN VELÂYET).....	40
2.3. VELİLER.....	41
2.3.1. HUSUSİ VELİ	41
2.3.2. UMUMİ VELİ	41
2.4. VELÂYETİN ŞARTLARI.....	42
2.4.1. MÜSLÜMAN OLMAK	42
2.4.2. BÂLİĞ OLMAK	43
2.4.3. AKILLI OLMAK	43
2.4.4. ERKEK OLMAK	43
2.4.5. ADİL OLMAK.....	43
2.4.6. HÜR OLMAK	43
2.4.7. EHLİYET	44
2.4.8. REŞİT OLMAK	44
2.4.9. İHRAMDA OLMAMAK	44
2.5. VELİLERİN TERTİBİ.....	44
2.6. VELÂYETİ İSKAT EDEN DURUMLAR.....	46
2.6.1. DİN AYRILIĞI	46
2.6.2. EHLİYET YETERSİZLİĞİ	46
2.6.2.1. <i>Semâvî Arızalar</i>	47
2.6.2.1.1. Akıl Hastalığı (cünûn, cinnet).....	47
2.6.2.1.2. Uyku (nevm) ve Bayılma (İğma).....	48
2.6.2.1.3. Unutma (nisyan)	48
2.6.2.1.4. Küçüklük (sığar)	48
2.6.2.1.5. Zorlama (ikrah)	49
2.6.2.1.6. Ölüm Hastalığı (maraz-ı mevt).....	49
2.6.2.2. <i>Müktesep Arızalar (Avârız-ı Müktesebe)</i>	50
2.6.2.2.1. Sarhoşluk (sekr).....	50
2.6.2.2.2. Sefihlik (Sefeh).....	50
2.6.2.2.3. Borçluluk ve İflas.....	50
2.6.2.2.4. Bilmemek (Cehl)	51
2.6.2.2.5. Latife Beyanı (Hezl)	51
2.6.2.2.6. Yanılmak (Hatâ)	51
2.7. BULÛĞA ERMEMİŞ ÇOCUKLARIN EVLENDİRİLMESİNDE VELİNİN YETKİSİ.....	52
2.7.1. KÜÇÜKLERİN EVLENDİRİLMESİNİ MUTEBER KARŞILAYANLARIN DELİLLERİ	53
2.7.2. MUTEBER KARŞILAMAYANLARIN DELİLLERİ	54
2.8. TAM EHLİYETLİ KIZLARIN EVLİLİĞİNDE VELİNİN YETKİSİ	55
2.8.1. VELİNİN BÂLİĞA OLAN BEKÂR KIZINI CEBREN EVLENDİRMESİ.....	56
2.8.2. KIZIN VELİSİNDEN İZİNSİZ EVLENMESİ	58
2.8.3. KADININ BİZZAT NİKÂH AKDİ YAPMASI	60
2.9. KADININ EVLİLİĞİNDE VELÂYET YETKİSİ PROBLEMİ.....	61
2.9.1. NİKÂHTA VELİYİ GEREKLİ GÖRMEYENLER VE DELİLLERİ	61
2.9.1.1. Kur'ân'dan Deliller	62
2.9.1.2. Sünnetten Deliller	63
2.9.1.3. Sahabe Kavli	65
2.9.1.4. Akli Delil	65
2.9.2. NİKÂHTA VELİYİ GEREKLİ GÖRENLER VE DELİLLERİ	66
2.9.2.1. Kur'ân'dan Deliller	67
2.9.2.2. Sünnetten Deliller	68
2.9.2.3. Sahabe Kavli	69
2.9.2.4. Akli Delil	69

SONUÇ	71
KAYNAKÇA	73

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g. m.	: Adı geçen makale
b.	: Bin / ibn
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DVİ	: Türkiye Diyanet Vakfı İlmihali
G.Ü.	: Gazi Üniversitesi
İHAD	: İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi
Md.	: Madde
MÜİFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
Nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radiyallâhu anh
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme
t.y.	: Tarih yok
vd.	: Ve diğerleri
yay.	: Yayınları
y.y.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Toplumsal hayat ve insanlık için vazgeçilmez bir kurum olan aileye İslam dininde özel bir yer ayrılmış, konuya yönelik düzenleyici ilke ve hükümler getirilmiştir. Bu ilkelerden başta geleni ailenin ancak sahîh bir nikâh akdiyle oluşabileceği ilkesidir.

Eşler arasında birlikte yaşamaya imkân veren ve taraflara karşılıklı hak ve sorumluluklar yükleyen bir sözleşme olan nikâh akdinin sıhhati için birtakım şartlar öngörülmüştür. Bunlardan biri de Cumhûrun görüşüne göre nikâh akdi esnasında velinin hazır bulunması şartıdır.

Nikâh akdinin Cumhûra göre sıhhat şartlarından biri olarak kabul edilen velâyet, genel olarak başkaları adına onların rızalarını almaksızın hukukî muamelede bulunma yetkisi olarak tanımlanır. Velâyet kavramı bu yönüyle hukukî tasarrufta bir başkasının yerini alma manasında hukukî temsilin bir çeşidi olarak değerlendirilir. Çünkü ehliyeti etkileyen durumlar, kişiyi ehliyetsiz ya da eksik ehliyetli hale getirirken söz konusu kişilerin şahsî ve malî işlerini yürütmek ve haklarını korumak hukukî temsili gerektirir. Evlilikte velâyet tabiriyle ise velinin velâyeti altındaki kimseleri evlendirme yetkisi kastedilir. Burada veli tarafından evlendirilmeleri söz konusu olan şahıslar ehliyetsizler, eksik ehliyetliler ve tam ehliyetli olmakla birlikte rızaları alınmak koşuluyla velileri tarafından evlendirilebilen reşît kızlardır.¹

İslam hukuku açısından nikâhta velâyet konusunu ele aldığımız bu çalışmamızda evlilikte velâyet yetkisi ve bu yetkiyi üstlenecek kişilerin ne gibi şartlar taşıması gerektiği, yetkilerinin sınırı ve sahip oldukları haklar; buna karşın evlenecek olan reşît kızların nikâh akdinin gerçekleşmesinde ne derece yetkili oldukları meselesi mukayeseli olarak incelenmektedir.

2. Araştırmanın Amacı

Evlenmede velâyet konusu İslam hukukçularının üzerinde tartıştıkları önemli meselelerden biridir. Nitekim bu mesele mezhep imamlarından günümüze kadar tartışılmakta ve güncelliğini hala korumaktadır. Konunun merkezinde ise bulûğa ermiş kızların evliliğinde velinin yetkisi sorunu yer almaktadır.²

Ergenlik çağına ulaşmamış kızların velileri tarafından evlendirilebileceği ve dul kadınların ancak kendi rızalarıyla evlenebileceği hususunda mezhep imamları arasında genel olarak belirgin bir görüş ayrılığı olmadığından bu konulara yer geldikçe değinmekle birlikte, çalışmamızda esas olarak reşît kızların evliliğinde velinin yetkisi problemini ele aldık. Konuyu ele alırken ehl-i sünnet fıkıh mezheplerinin görüşlerini delilleriyle birlikte mukayeseli bir şekilde inceledik.

¹ Muhammed Ali Danışman, *İslam Hukukuna Göre Evlilikte Velâyet ve Kapsamı*, İHAD, sy. 8, 2006, 239–240

² Saffet Köse, *İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet*, İHAD, sy. 2, 2003, 102

3. Araştırmanın Yöntemi

İslam hukuku açısından nikâhta velâyet konusunu incelediğimiz bu çalışmada öncelikle nikâh ve velâyet kavramlarını temel başlıklar halinde ele alarak genel özellikleriyle ortaya koymaya çalıştık. Ardından çalışmamızın esas konusunu teşkil eden nikâh akdinde velinin yetkisi problemini ehl-i sünnet fıkıh mezheplerinin görüşleri ışığında şekillendirmeye gayret gösterdik. Mezhep imamlarının konuyla ilgili görüşlerine, getirdikleri delillerle birlikte yer vermeye çalıştık.

Araştırmamızda gerek klasik fıkıh kaynaklarından gerekse günümüz İslam hukukçularının kaynaklarından yararlandık. Ayrıca konumuzla ilgili olarak modern hukuk eserlerinden de istifade ettik.

4. Konunun Sunulması

Bir giriş ve iki bölümden müteşekkil tezin birinci bölümünde genel olarak nikâh kavramı üzerinde durulmuştur. Nikâh kavramının fıkıh kaynaklarında yapılan bazı tariflerine yer verildikten sonra nikâh öncesi süreç, muharremât, nikâh akdinin rükûn ve şartları ile akdin neticeleri hakkında açıklamalar yapılmış, nikâhın hükmü incelenmiştir.

İkinci bölümde velâyet hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Velâyetin tanımı, Kur'ân'da ve hadislerdeki kullanım şekilleri, velâyetin kısımları, velilerin tertibi, velide aranan şartlar ve velâyeti düşüren durumlar ele alınmıştır. Ayrıca nikâh akdinde velinin yetkisinin ele alındığı bu bölümde bulûğa ermemiş çocukların evlendirilmesinde velinin yetkisi, tam ehliyetli kızların evliliğinde velinin yetkisi, velinin bâliğa olan bekâr kızını cebren evlendirmesi, kızın velisinden izinsiz evlenmesi ve kadının bizzat nikâh akdi yapması gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca velâyet yetkisi probleminde nikâhta veliyi gerekli görmeyenler ve getirdikleri deliller ile nikâhta veliyi gerekli görenler ve delilleri incelenmiştir.

I. BÖLÜM

NIKÂH HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. TARİFİ

Sözlükte “birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik” gibi anlamlara gelen nikâh, fıkıh terminolojisinde “şer’an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akit ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisi” şeklinde ifade edilmektedir. Arapçada “zevac” kökünden türeyen kelimelerin “evlenmek, evlendirmek, evlilik, evliliğin taraflarını oluşturan eşler” anlamlarında kullanımı da yaygınlık kazanmıştır.³

Bir terim olarak nikâhın fıkıh kaynaklarındaki belli başlı tariflerini şöyle sıralamak mümkündür:

a) Nikâh, bir delil o manayı değiştirmedeği sürece, nikâh lafzının mutlak olarak söylenmesi halinde meydana gelen evlendirme akiddir.⁴

b) Nikâh, “Kasten milk’i mut’a” ifade eden bir akittir. Yani erkeğin, şer’an evlenmesinde bir engel bulunmayan bir kadından istifade etmesini helal kılan bir akittir.⁵

c) Nikâh, kasten kadının özel menfaatine sahip olmayı ifade eden bir sözleşmedir.⁶

d) Nikâh, eşlerin birbirlerinden meşrû olarak istifade etmelerini sağlayan bir akittir.⁷

e) Nikâh; süt ya da akrabalık sebebiyle birbirleriyle evlenmeleri haram olmayan bir kadınla bir erkeği birbirlerine bağlayan, birbirlerine helal kılan bir akittir, bir anlaşmadır.⁸

f) Nikâh, eşler arasında birlikte yaşamaya ve karşılıklı yardımlaşmaya imkân veren ve taraflara karşılıklı hak ve ödevler yükleyen bir sözleşmedir.⁹

Beşeri hukukta nikâh, tam bir yaşama ortaklığına erişmek üzere bir erkekle bir kadın tarafından kurulan ve hukuk nizamınca kabul edilip düzenlenen daimî bir birlik şeklinde tarif edilir.¹⁰

³ Fahrettin Atar, “Nikâh”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 112

⁴ Ebû Muhammed el-Makdisî İbn Kudame, *el-Muğni*, Mısır 1367/1948, VI, 445

⁵ Muhammed Emin İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürrü'l-Muhtâr* (Trc. Ahmed Davudoğlu), Şamil yay. , İstanbul 1983, V, 247

⁶ Mehmet Zihni Efendi, *Nimet-i İslam*, İslam Mecmuası yay. , İstanbul 1986, 755

⁷ Ebu'l Muzaffer Muhyiddin Alemgir Muhammed, *Fetâvâ-yı Hindiye (Fetâvâyi Alemgiriyye)* (Trc. Mustafa Efe), Akçağ yay. , Ankara t.y. , II, 255

⁸ Faruk Beşer, *Evlilik ve Nikâh*, Nûn yayıncılık, İstanbul 1996, 25

⁹ M. Akif Aydın, “Aile Hayatı”, *DVİ*, Ankara 2008, II, 199

¹⁰ Necmettin Feyzioğlu, *Aile Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1986, 83

İslam dini Müslümanların evlenip yuva kurmalarına büyük önem verir. Kur'ân-ı Kerîm'de, “Kaynaşmanız için size kendi (cins)inizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O'nun (varlığının) delillerindedir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır.”¹¹ Bir başka âyet-i kerîmede, “Aranızdaki bekârları, köle ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendiriniz. Eğer onlar fakir iseler Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.”¹² buyrulmuştur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de çeşitli hadislerinde Müslümanları evlenmeye teşvik etmiştir.

Bir hadîs-i şeriflerinde: “Ey gençler, sizden evlenmeye güç yetirenler evlensin.”¹³ buyurmuştur. Bir diğer hadislerinde: “Peygamberlerin dört sünneti vardır.” demiş ve dördüncü olarak evlenmeyi saymıştır.¹⁴ Bütün bunlar, İslam'ın genel yaklaşımının kadınla erkeğin birbirinden uzak durması değil, Allah tarafından konulan sınırlar (meşrû bir nikâh ilişkisi) çerçevesinde bir arada yaşamaları olduğunu göstermektedir.

Allah Teâlâ, yukarıda meâli verilen âyet-i kerîmede kadın ve erkeğin birbiri için yaratıldığını ve bu tür bir yaratılışın Allah'ın kullarına bir lütfu olduğunu bildirmektedir. Bu, kadın ve erkeğin sağlıklı ve temiz bir zeminde beraber olmasının fitrata daha uygun olduğunu göstermektedir. Bu durum en güzel şekilde ancak evlenme ile mümkün olmaktadır. Ayrıca sağlıklı nesiller yetiştirmek ancak bu nesillerin bir evlilik içinde meydana gelmesi ve anne babanın müşterek ilgi ve sorumluluğu altında büyütülmesi ile mümkündür. Bununla birlikte toplumsal ahlakın korunmasında da kadın-erkek ilişkilerinin bir evlilik zeminine dayanmasının önemi çok büyüktür.¹⁵

1.2. NİKÂH ÖNCESİ SÜREÇ

Aile müessesesinin kuruluş aşamasında ilk adım tanışma, ikinci adım ise nikâh akdidir. İslam dini evlilik öncesi tanışmayı öğütlemiştir.¹⁶ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), evlenmek isteyenlere ileride daha iyi anlaşmalarına vesile olması açısından talip olacakları kızı önceden görmelerini tavsiye ederek şöyle buyurmuştur: “Allah bir erkeğin kalbine bir kadınla evlenme düşüncesini yerleştirirse, erkeğin o kadına bakmasında bir günah yoktur.”¹⁷ Bir kızla evleneceğini söyleyen Muğîre bin Şu'be'ye Hz. Peygamber (s.a.v.), alacağı kızı görüp görmediğini sormuş, o da görmediğini söyleyince: “Git onu gör, ileride anlaşmanızın sürekliliği açısından, bu ikiniz için de daha iyidir.” buyurmuştur. Böylece normalde evlenme niyeti taşımayan ve birbirlerinin

¹¹ Rûm, 30/21

¹² Nûr, 24/32

¹³ Buhârî, *Nikâh*, 3; Müslim, *Nikâh*, 1

¹⁴ Tirmizî, *Nikâh*, 1; Müsned, V, 421

¹⁵ Aydın, “*Aile Hayatı*”, DVİ, II, 199

¹⁶ Suat Cebeci, *Ailede Nikâh ve Öncesi*, Diyanet İlmi Dergi, 1991, XXVII, sy. 2, 131

¹⁷ İbn Mâce, *Nikâh*, 9

mahremi olmayan karşı cinslerin birbirlerine bakıp görüşmeleri uygun görülmez iken samimi evlenme niyeti söz konusu olduğunda belirli koşullar çerçevesinde buna izin verildiği görülmektedir.¹⁸

İslam'a göre kadın ve erkek ancak bir mahremlerinin yanında görüşebilirler. Yalnız başlarına bir arada bulunmaları, gezmeleri caiz değildir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.): “Bir erkek bir kadınla ancak kadının bir mahremi olmak şartıyla bir arada bulunabilir.”¹⁹ şeklinde buyurmuştur.²⁰

Evlilik öncesi tanışma öğütlenirken eşlerde aranan asgari şartlar ve tercih sebepleri şu şekilde belirlenmiştir:

1. Erkeğin Müslüman olması
2. Kadının ilâhî dinlerden birine mensup olması
3. Taraflar arasında aşağıda geçen durumlar yönünden denkliğin (kefâet) bulunması

- a) Soy ve asalet yönünden,
- b) Dindarlık yönünden,
- c) Sosyal statü yönünden,
- d) Özgürlük yönünden,
- e) Ekonomik durum yönünden.

Asgari şartların yanı sıra mutlu ve huzurlu bir evliliğin olabilmesine imkân sağlayan tercih sebepleri de genel olarak şu şekilde belirlenmiştir;

- a) Güzellik,
- b) Soy ve asalet,
- c) Zenginlik,
- d) Dindarlık,
- e) Huy güzelliği.²¹

¹⁸ Ahmet Yaman, *Evlilik Öncesi İlişkiler*, Mehir, İlkbahar 1999, 25

¹⁹ Buhârî, *Nikâh*, 111; Müslim, *Hacc*, 434; Tirmizî, *Radâ'*, 16

²⁰ Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerîm'de Evlenme ve Boşanma ile İlgili Ayetlerin Tefsîri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXIII, t.y. , 223

²¹ Cebeci, *a.g.m.* , 132

Müslümanların ehli kitap olmayan, Allah'a ortak koşan müşriklerle evlenmeleri haram kılınmıştır. Nitekim Bakara sûresi 221'inci ayetinde müşriklerle evlenmek kadın erkek ayırımı yapılmaksızın açık bir şekilde yasaklanmıştır. Diğer bir ayet-i kerîmede “...Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ve sizden önce kendilerine kitap verilenlerin hür ve iffetli kadınları –zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın ve mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helaldir. Kim (İslamî hükümlere) inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır.”²² şeklinde buyrularak ehli kitap kadınlardan namuslu olanlarla evlenmeye izin verildiği anlaşılmaktadır.²³

Sahabenin ve tabiînin çoğunluğu ehli-i kitabın hür kadınlarıyla evlenmenin caiz olduğu görüşündedir. Hz. Ömer'in ehli-i kitap kadınlarla evlenmeye cevaz vermesi, Hz. Osman'ın ve Talha b. Ubeydullah'ın Hıristiyan kadınlarla evlenmeleri, Huzeyfe'nin Yahudi bir kadınla evlenmesi gibi rivayetler bu cevaza örnek olarak verilebilir.²⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.), öncelikli tercih sebebinin dindarlık olmasının önemini “Bir kadınla şu dört özelliğinden dolayı evlenilir: Malı için, soyu için, güzelliği için, dini için. Sen dindar olanı elde et ki rahat edesin.”²⁵ Şeklinde belirterek eş seçiminde dindarlığın ön planda tutulmasını vurgulamıştır. Çünkü dindarlık ferde kendisiyle barışık, huzurlu ve mutlu bir hayat sunar. Bu durumun aile ortamına olumlu yansımaları, toplumda sağlıklı bireylerin yetişmesi şeklindedir.²⁶

Bu kapsamda kendisine evlenme teklifinde bulunulabilecek kişilerde aranan şartlar şöyle tespit edilmiştir:

a) Evlenecek bireylerin nikâhları birbirine helal olan kimselerden olmaları gerekir. Aralarında daimi veya geçici evlenme manileri bulunmamalıdır.

b) İddet beklemekte olan kadına açıkça ya da üstü kapalı bir şekilde evlenme teklifinde bulunulmamalıdır.

c) Birbirlerine talip bireylerin ihramda olmaları uygun görülmemiştir.

d) Kendisine daha önce evlenme teklifinde bulunmuş ve buna rıza göstermiş bir kadına açıkça veya üstü kapalı bir biçimde evlilik teklifinde bulunulmamalıdır.²⁷

Dolayısıyla evlilik öncesi tanışma süreci, eş seçiminde gözetilecek asgari şartlar ve tercih sebeplerinin belirlenmesine yöneliktir.²⁸

²² Maide, 5/5

²³ H. İbrahim Acar, *Evlenme Engeli Olarak Din Farkı*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 17, Erzurum 2002, 32–34

²⁴ Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdi, *Ehli-i Kitap Kadınlarla Evlilik*, (Çev. Muhittin Özdemir), İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 9, 2007, 417–418

²⁵ Buhârî, *Nikâh*, 15; Müslim, *Radâ*, 53

²⁶ Nihat Yatkın, *İslam'da Evlilik ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 33, Erzurum 2010, 58

²⁷ H. İbrahim Acar, *İslam Hukuku Açısından Nişanlanma*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 23, Erzurum 2005, 76–81

²⁸ Cebeci, *a.g.m.*, 132

Nikâh öncesi süreç kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer evre de nişanlanmadır. Evlenmenin bir bakıma ön safhası olarak görülen, tanışma ve kaynaşma sürecini oluşturan ve klasik fıkıh doktrinde “hıtbe” kavramıyla ifade edilen nişanlanma “ Evlenmeleri helal olan bir erkekle bir kadının açık veya üstü kapalı biçimde, birbirlerine evlilik teklifinde bulunmaları ya da karşılıklı olarak ailelerin çocuklarının evlenme isteklerini bildirmeleri, tarafların bu düşünceyi olumlu bulmalarıyla karşılıklı rızanın meydana gelmesi ve ileride birbirleriyle evleneceklerine dair niyetlerini dile getirmeleri” şeklinde tanımlanabilir. Talebe olumlu cevap verilmesiyle hıtbe tamamlanmış olur.²⁹

Nişanlanma ile ilgili hükümler klasik kaynaklarda nikâh bölümünün başlarında veya iddet ve mehir konuları içerisinde işlenmiş; nişanlanacak kişilerin görüşmelerinde uymaları gereken mahremiyet sınırları, iddet bekleme sürecinde kadına evlenme teklifinde bulunma, nikâhın kıyılmasını müteakip zifaf gerçekleşmeden boşanma, halvet-i sahiha, nişanın bozulması durumunda mehir ve hediyelerin iadesi gibi konularda fıkıh literatüründe ele alınmıştır.³⁰

İslam hukukunda nişanlanma bir evlilik akdi anlamına gelmediğinden taraflara eş statüsünü kazandırmaz. Taraflar nikâh akdi yapılmadıkça nişanlanmayla birbirlerine helal olmazlar. Nikâh kıyılmaya kadar aralarındaki mahremiyet devam eder. Nişanlılık, taraflara evliliğin verdiği beraber yaşama hak ve yetkisini vermez. Nişanlılıktan sonra da aralarında iki yabancı insanın görüşmelerine konulan sınırlamalar mevcuttur. Bu durumda dikkate alınması gereken husus mahremiyet sınırlarına uymak, halvet haline zemin hazırlamamak, İslam’ın tavsiye ettiği ahlak kurallarına aykırı fiillerden kaçınmaktır.

İslam hukukuna göre nişanlılar bir sebebe dayanarak veya hiçbir sebep göstermeden evlenmekten vazgeçme imkânına sahiptirler. Çünkü nişanlanma, bireyleri evlenmeye mecbur kılmaz. Nişanın sona erdirilmesi halinde, verilen hediyeler tarafların elinde mevcut şeyler ise geri istenebilir. Nikâhtan önce mehir adına bir miktar mal veya para verilmiş ise nişanın bozulması durumunda iade edilir. Taraflardan birinin maddi ve manevi zarar görmesi halinde nişanı geçerli bir mazeret göstermeden bozan taraf, buna karşın herhangi bir kusuru bulunmayan tarafın zararını tazmin etmelidir.³¹

²⁹ Acar, *İslam Hukuku Açısından Nişanlanma*, 72–73

³⁰ Ahmet Güneş, *İslam Hukuku Açısından Nişanlanma*, Dini Araştırmalar, X, sy. 29, Eylül-Aralık 2007, 164

³¹ Acar, *a.g.m.*, 74, 94

1.2.1. NİKÂHI HARAM KILINANLAR (MUHARREMÂT)

Muharremât konusu Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadis-i şeriflerde açıkça ifade edilmiştir.³²

“İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kadından imanlı bir cariye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin. Bir müşrik sizin hoşunuza gitse bile, mümin bir köle elbette ondan daha hayırlıdır. Onlar sizi ateşe davet ederler, Allah ise kendi izniyle cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp anlasınlar diye ayetlerini insanlara açıklar.”³³

“Cahiliye devrinde geçenler müstesna, babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyiniz. Şüphesiz ki o, pek çirkindi, iğrenç idi, o ne fena bir adetti.”³⁴

“Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek ve kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz ve kadınlarınızın anneleri ve kendileriyle zıfafa girdiğiniz kadınlarınızdan olan ve evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer üvey kızlarınızın anneleriyle zıfafa girmemişseniz onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur. Sulbünüzden gelen (öz) oğullarınızın hanımları ile evlenmeniz ve iki kız kardeşi birlikte nikâhlamanız da haramdır. Ancak cahiliyet devrinde geçen geçmiştir. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir.”³⁵

“(Harp esiri olarak) sahip bulunduğunuz cariyeler müstesna; evli kadınlarla evlenmeniz de size haram kılındı. Bütün bunlar Allah'ın üzerinize farz kıldığı hükümlerdir. Bunların dışında kalanlarla ise iffetli olarak zina etmeksizin mallarınızla mehir vermek suretiyle evlenmek istemeniz size helal kılındı. O halde onlardan nikâh ile faydalanmanıza karşılık mehirlerini kendilerine verin ki, bu farzdır. O mehri takdir edip kesinleştirdikten sonra (bir miktar indirim için) karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.”³⁶

Yukarıdaki ayet-i kerimelerde nikâhı haram kılınanlar, haramlık sebepleri, kişiler arası akrabalık bağlarına açıklık getirilmiştir.

Muharremâtı bu hükümler doğrultusunda birkaç grupta incelemek mümkündür:

a) Neseb sebebiyle nikâhı haram olanlar

1. Anneler (anne ve baba tarafından büyük anneler)

2. Kızlar ve oğlun, kızın kızları (torunlar)

³² Yücel Akın, *İslam Hukukunda Nikâhı Haram Kılınanlar (Muharremat)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, XII, sy. 5, Eylül-Ekim t.y., 299

³³ Bakara, 2/221

³⁴ Nisâ, 4/22

³⁵ Nisâ, 4/23

³⁶ Nisâ, 4/24

3. Kız kardeşler
3. Halalar
4. Teyzeler
5. Kız kardeşin çocukları
6. Erkek kardeşin çocukları
- b)** Yukarıda belirtilen akrabaların tamamı süt yönünden, süt anne yoluyla da aynı şekilde haramdır.
- c)** Evlilik sebebiyle nikâhı haram hale gelenler
 1. Kayınvalideler
 2. Evlilik sebebiyle üvey evlat haline gelmiş olanlar
 3. Oğlunun hanımları (gelinler)
- d)** Geçici evlenme engelleri ki haramlık sebebi ortadan kalkınca evlilik serbest hale gelir.
 1. İki kız kardeşle veya yeğen-hala, yeğen-teyzeyi nikâhı altında cem etmek
 2. Ölüm iddeti veya boşanma iddeti bekleyen ve iddetini henüz doldurmamış bir kadınla evlenmek
 3. Üç talakla yahut lianla boşandığı kadınla evlenmek
 4. Aynı zaman diliminde dörtten fazla kadınla evlenmek
 5. Müşrik kadınlarla evlenmek³⁷

Görüldüğü üzere Kur'ân-ı Kerîm'de ve Sünnette nikâhı haram kılınanlar açıkça belirtilmiştir. Bunların dışında kalanlarla hısımların olması evlenmek caizdir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) halasının kızı Hz. Zeyneb ile evlenmiş, kızı Hz. Fatîma'yı amcasının oğlu Hz. Ali ile evlendirmiştir. Ancak farklı ailelerin birbirleriyle tanışıp kaynaşması ve sosyal ilişkilerin daha geniş bir tabana yayılması dikkate alınarak

³⁷ Fetâvayı Hindiye, II, 274–276; Ali Şafak, *İslam'da Evlenilmesi Yasaklananlar Yakın Akraba Evlilikleri ve Sakat Doğan Çocuklar*, Diyanet Dergisi, XXII, sy. 4, Ekim-Kasım-Aralık 1986, 17–18; Yücel Akın, *İslam'da Nikâhı Haram Kılınanlar (Muharremat) II*, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, XII, sy. 6, Ankara Kasım-Aralık t.y. , 414–415; Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *İhyâ'u Ulûm'id-Dîn*, (Trc. Sıtkı Güllü), Huzur yay. , İstanbul 1998, II, 91–92

yakın akrabadan ziyade yabancı ile evlenilmesi önerilmiştir. Nitekim Şafîilerde yakın akraba ile evlenmek mekruh görülmüştür.³⁸

1.3. NİKÂHIN RÜKÛNLERİ

Hanefîlere göre evlilik akdinin rükûnleri icap ve kabulden (siga) ibarettir. Cumhûra göre ise siga, kadın, koca, evlenecek kadının velisi ve şahitlerdir.

1.3.1. SİGA

Sigadan kasıt icap ve kabuldür. İcab, velinin “Falan kızımı seninle evlendirdim” veya “Sana nikâhladım” demesi ve kocanın da “Senin falan kızınla evlendim” veya “Senin falan kızını nikâhladım” demesidir. Evlendirme ve nikâhlama lafızlarının dışındaki lafızlarla evlilik akdi yapılamaz. Onun için velinin “Falan kızımı sana helal kıldım, hibe ettim” demesi geçersizdir. İcab ve kabulün her ikisinin nikâh yahut evlenme sözüyle olması şart değildir. İcabın kabulden önce olması ve Arapça olması da şart değildir. Eğer koca vekil tayin etmişse veli şöyle der: “Kızımı müvekkilin falana evlendirdim.” Vekil de şöyle der: “Ona nikâhını kabul ettim.” Eğer vekil “Ona” sözünü söylemeyecek olursa nikâh sahih değildir. Eğer veli vekil tayin etmişse vekili şöyle der: “Falan müvekkilimin kızını seninle evlendirdim” der. Her ikisi de vekil tayin etmişse her biri vekilini zikreder.³⁹

1.3.2. KADIN

Evlenecek kadında aranan şartlar şunlardır:

a) Kadının ihramlı olmaması.

Sözlükte haram kılmak, yasak kılmak anlamına gelen ihram, Allah’ın farz kıldığı bir ibadeti yerine getirirken kişinin normal şartlarda mübah olan bazı fiilleri kendisine haram kılmasıdır. Mutlak anlamıyla kullanıldığında ihram kavramıyla kastedilen, hac ve umre ile ilgili yasaklardır. İhramlı olan kişiye yapılması yasak kılınan fiillerden biri de ihramda olduğu sürece evlenmesidir. Ancak evlenme yasağının yalnız zifafı mı, yoksa hem nikâh akdini hem de zifafı mı içerdiği noktasında ihtilaf söz konusudur. Şafîî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde ihramlı olma hali, nikâh akdine engel teşkil eden bir sebep olarak kabul edilmiştir. Bu kanaatteki hukukçular, “*Hac bilinen aylardadır. Kim o aylarda hacca niyet ederse; kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga etmek yoktur.*”⁴⁰ ayetine ve “İhramlı nikâhlayamaz, nikâhlanamaz ve nikâh talebinde de bulunamaz.”⁴¹ hadisine dayanmışlardır. Hanefî mezhebinde ise zifaf olmaması şartıyla ihramlı kişinin yaptığı nikâh akdi geçerli kabul edilmiştir.

³⁸ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, Erkam yay. , İstanbul 2002, 632

³⁹ Kadı Ebû Şuca’, *Ğayet’ül-İhtisar ve Şerhi*, (Trc. Nizamettin Ersöz) , Ravza yayınları, İstanbul 1998, 436

⁴⁰ Bakara, 2/197

⁴¹ Müslim, *Nikâh*, 5; Ebu Davud, *Nikâh*, 45

Dayanakları Hz. Peygamber (s.a.v.)’in fiili sünnetidir. Nitekim gelen rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) ihramlı iken Hz. Meymune ile nikâh akdi yapmış, ihramdan çıktıktan sonra zifaf olmuştur. Ayrıca ihramlı iken yapılan evlenme akdinin sadece bir sözleşmeden ibaret olduğunu, dolayısıyla bir evlenme engeli bulunmadığını savunmuşlardır.⁴²

- b) Kadının belirli olması. İki kadından birinin diyerek nikâh kıymak batıldır.
- c) Kadının başkasının nikâhı altında bulunmaması ve iddet müddeti içerisinde olmaması gerekir.⁴³

1.3.3. KOCA

Evlenecek erkekte aranan şartlar şunlardır:

a) Nikâhlayacağı kadın Müslüman ise, kendisinin de Müslüman olması gerekir. Erkek kâfir, kadın Müslüman ise nikâh batıldır. Yüce Allah, Müslüman kadınların kâfir erkeklere nikâhlanmasının helal olmadığını şu âyet-i kerimede bildirmiştir; “ *...Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduğunu öğrenirseniz onları kâfirlere geri döndürmeyin. Bunlar onlara helal değildir...* ”⁴⁴

Eğer kadın Müslüman, kocası kafir ise kadın kocasını İslam’a davet eder. İslam’ı kabul ettiği takdirde evlilikleri devam eder. Müslüman olmayı reddettiği takdirde hemen ayrılırlar. İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed’e göre bu ayrılık bâin talak sayılır. Ebû Yûsuf’a göre talak olmaksızın ayrılıktır. Eğer koca Müslüman olur da hanımı putperest ise, onu İslam’a davet eder. Kadın Müslüman olduğu takdirde evlilikleri devam eder, İslam’a girmediği takdirde derhal ayrılırlar ve bu ayrılık boşanma da sayılmaz.⁴⁵

b) İhramlı olmaması. Yukarıda da açıklandığı üzere Cumhûra göre hac ve umre için ihramda olmaması gerekir.

c) Koca adayının belli olması gerekir. Onun için bir kadını, “İki erkekten birine” şeklinde nikâhlamak batıldır.

d) Erkeğin, evleneceği kadının ismini, nesebini veya şahsını bilmesi gerekir. Nikâhlayacağı kadın hakkında hiçbir bilgisi olmayan kimsenin nikâhı sahih olmaz.

e) Nikâhın kendi ihtiyarı (isteği) ile olması gerekir. Zor kullanmak suretiyle bir erkeği evlendirmek sahih değildir.⁴⁶

⁴² Şamil Dağcı, *İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-II (Geçici Evlenme Engelleri)*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XLI, t.y. , 186–187

⁴³ Kadı Ebû Şuca’, *a.g.e.* , 435

⁴⁴ Mümtehine, 60/10

⁴⁵ Ahmed Ebu’l Hasan el-Kudurî el Bağdad, *Kudurî (Metni ve Tercümesi)*, (Trc. Ali Arslan) , Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006, 113

⁴⁶ Kadı Ebû Şuca’, *a.g.e.* , 434

1.3.4. VELİ

Evlenecek bekâr kızın velisinin izninin olması şarttır. İmam Şafî'nin görüşüne göre kızın istikbalini kızın velisi ondan daha iyi görebilir. Bu nedenle yeni evlenecek kızın nikâhını ancak velisi kıyabilir. Delili ise Hz. Aişe (r.anha)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.)'in üç defa: "Hangi kadın velilerinin izni olmadan evlenirse onun nikâhı batıldır, velisi olmayanın velisi sultandır."⁴⁷ buyurmuş olmasıdır. Dolayısıyla kadının velisi olmadığı zaman, velâyet hakkı kadıya (hâkim) intikal eder.

1.3.5. ŞAHİTLER

Nikâh akdinin taraflara yüklemiş olduğu önemli hak ve sorumluluklardan dolayı iki şahidin bulunması şart kılınmıştır. Çünkü nikâh akdi sayesinde muâşeret helal olmakta; mehir, nafaka, neseb ve miras hakkı doğmaktadır. İşte bütün bunların eşler tarafından yerine getirilmemesi veya inkar edilmesi ihtimal dahilinde olduğundan, en az iki şahidin bu akde şahitlik etmeleri şart kılınmıştır. Nikâh akdinin gerekleri yerine getirilmediğinde veya inkâr edildiğinde şahitler devreye girerek şahitlikte bulunurlar.⁴⁸

Sahih bir nikâh akdinin tahakkuk edebilmesi için şahitlerde bulunması gereken şartlar şunlardır:

1.3.5.1. Müslüman Olmak

Nikâh akdinde, Müslüman olmayan kişinin şahitliği sahih olmaz. Çünkü nikâh akdinin dini bir vechesi vardır. Müslüman olmayan kişi Müslümanlar aleyhine şahitlik yapamaz. Ayrıca şehadet veliliktir; kâfir Müslümana veli olamaz. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de meâlen şöyle buyrulmuştur: "Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar da birbirlerinin velisidirler."⁴⁹ "Allah kâfirler için mü'minler aleyhine asla bir yol vermeyecektir."⁵⁰

Hanefîlere göre ehl-i kitap kadımla evlendiği takdirde şahitler de ehl-i kitaptan olabilir.⁵¹

1.3.5.2. Akıllı ve Bâliğ Olmak

Delilerin ve çocukların şahitlikleri ile nikâh akdi kurulmaz.

⁴⁷ Ebû Dâvud, 2083; İbni Mâce, 1881; Tirmizi, 1102

⁴⁸ , Mustafa El-Hîn, Mustafa el-Buğa, Alî eş-Şerbecî, *Büyük Şafî Fıkhı*, (Trc. Ali Arslan) , Huzur yay. , İstanbul 2010, II, 165

⁴⁹ Tevbe, 9/71

⁵⁰ Nisâ, 4/141

⁵¹ İsmail Köksal, *Uygulamadaki Resmi ve Dini Nikâhların Fıkhî Yönü*, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bilimname, XVI, 1/2009, 34

1.3.5.3. Erkek Olmak

İmam Şafî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed bin Hanbel kısasta ve diğer şer'î cezalarda (hudud) olduğu gibi nikâhta da şahitlerin erkek olmasını şart koşarken İmam Ebu Hanîfe “iki erkek veya bir erkek iki kadın” nisabını kabul etmiş; bu nisabı veren ayetin (Bakara, 2/282) yalnız malî konulara değil, nikâha da şâmil olduğunu savunmuştur.⁵²

1.3.5.4. Adil Olmak

Şahitlerin zahiren de olsa adil olmaları gerekir. Açıktan fâsıklık yapan kişinin şahitliği sahih olmaz.⁵³

1.3.5.5. Sağır Olmamak

Sağırın veya uyuyanın şahitliği caiz olmaz. Sağır olan veya uyuyan kişi, şahitlikten beklenen faydaları sağlayamaz. Çünkü nikâh akdinde şahitlik, sözü duymakla yapılabilir.⁵⁴ Ayrıca şahitlerin akit yapanların dilini bilmeleri ve evlendirilecek kişinin velisi olmamaları gerekir. Eğer baba hem veli hem de şahitlerden biri olursa nikâh batıldır. Çünkü kendisi akit için tayin edilmiştir, şahit olması sahih olmaz. Olası bir durumda kendi lehine şahitlik edebilir.⁵⁵

1.4. NİKÂH AKDİNİN ŞARTLARI

Evlenme akdi ile ilgili dört çeşit şart vardır: Akdin oluşmasını sağlayan şartlara “in'ikâd”, sahih ve muteber olmasını sağlayan şartlara “sıhhat”, yapıldığı andan itibaren başka bir hususa muhtaç olmaksızın geçerli olmasını sağlayan şartlara “nefâz”, nikâhın devamı ve bağlayıcılığını sağlayarak fesih davasına imkân vermeyen şartlara da “lüzûm” şartları denilmektedir.⁵⁶

1.4.1. İN'İKÂD (KURULUŞ) ŞARTLARI

Evlenme akdinin vücuda gelmesi ve hüküm ifade edebilmesi için şu altı şartın bulunması gerekir:

a) İcab ve kabulün her yönden aynı unsurlar üzerinde birleşmesi ve uyuşması.

⁵² Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz yay. , İstanbul, 2009, I, 325

⁵³ El-Hîn, vd. , *a.g.e.* , II, 167

⁵⁴ El-Hîn, vd. , *a.g.e.* , II, 167

⁵⁵ Kadı Ebu Şuca', *a.g.e.* , 436

⁵⁶ Karaman, *a.g.e.* , 323–324

Örneğin icabı yapan, “Seni bin lira mehir mukabilinde nikâhladım.”, muhatabı da “ Söylediğin üzere ben de kabul ettim.” derse akit tamam olur. İcabı yapan ile kabul eden başka isim veya mehir zikrederlerse bu şart yerine gelmemiş olur.

b) İcab ve kabulün aynı yer ve zamanda olması.

c) Akdi yapanların birbirlerinin söylediklerini işitip anlamaları.

d) İcabdan sonra ve kabulden önce icabı iptal eden bir durumun meydana gelmemesi. Örneğin icabı yapanın vazgeçmesi veya iki taraftan birinin o anda delirmesi in’ikada engeldir.

e) Tarafların asalet, vekâlet ve velâyet yollarından biri bakımından evlenme veya evlendirme ehliyetine sahip olması.

f) Evlenecek kadın Müslüman iken erkeğin gayr-i müslim olmaması.⁵⁷

1.4.2. SİHHAT ŞARTLARI

Evlenme akdinin sahih olabilmesi ve sahih evlenmenin neticelerini doğurabilmesi için fakîhler üç şart tespit etmişlerdir:

a) Evlenme manilerinin olmaması.

Bazı fakîhler evlenme manilerinin bulunmamasını akdin sıhhat şartları arasında sayarken bazıları in’ikâd şartlarından saymıştır. Bir kısmı ise üzerinde ittifak edilen ve edilmeyen evlenme manileri şeklinde bir ayırıma giderek birinci grup manilere riayet etmeyi in’ikad şartı, ittifak edilmeyen manilere riayeti sıhhat şartı olarak kabul etmişlerdir.⁵⁸

b) Velinin bulunması. Bu şart ihtilâflıdır.

c) Şahitler ve ilan.

Bir yandan evliliğin zinadan ayrılması, diğer yandan da gerektiğinde karşılıklı hakların ispatını temin gibi faydalarından dolayı hukuk sistemleri şahit veya ilan şartı üzerinde durmuş, evliliğin gizli kalmamasını temin edecek tedbirler almıştır. İslam hukukunda mezhepler, nikâhın iki kişi arasında gizlice yapılmış olmaması şartında birleşmiştir.⁵⁹

Şahitlerin bulunmasıyla, bu birlikteliğin gizli bir durum olmayıp meşrû bir evlenme olduğunu bildirmek ve tarafların haklarının zayi olmasını önlemek

⁵⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 324

⁵⁸ Atar, “*Nikâh*”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 115

⁵⁹ Karaman, *a.g.e.*, I, 324–325

amaçlanmıştır. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.): “ Nikâhı ilan ediniz, mescitlerde kıyınız, tefler çalınız.”⁶⁰, “ Bir koç da olsa (kesip) düğün ziyafeti ver.”⁶¹ gibi hadislerinde nikâhın ilan edilerek topluma duyurulmasını tavsiye etmiştir.⁶²

1.4.3. NEFÂZ ŞARTLARI

Evlenme akdinin yürürlük kazanabilmesi için gerekli şartlara *nefâz* şartları adı verilmektedir. Tarafların veya velilerinin onaylarının alınmasının gerekli olduğu durumlarda bu onay alınmamışsa akit yürürlüğe girmez, mevkûf kalır. Bu durumda onayın alınması bir nefâz şartıdır. Yakın veli dururken uzak velinin evlendirmesi halinde de akit yürürlüğe girmez. Bu akitte asıl yetkili kişi, yakın veli olduğundan onun onay vermesi bir nefâz şartıdır.⁶³

1.4.4. LÜZÛM ŞARTLARI

Lüzûm şartlarını taşımayan evlilik, akit olarak tamam olmakla birlikte taraflardan birinin veya velilerinin evliliği feshettirmeyi talep hakları vardır. Mesela baba ile dededen başka veli tarafından evlendirilen küçükler bulûğ çağına gelince bu evliliğe razı olmazlarsa fesih davası açabilirler. Buna bulûğ muhayyerliği (hıyâru'l bulûğ) denir.⁶⁴

Evlenme akdi esasında bağlayıcı/lâzım bir akittir, yani tek taraflı olarak bozulamaz. Bununla birlikte bazı durumlarda akdin lâzım olmadığı ve tarafların belli şartlar dâhilinde bunu bozabilecekleri hükme bağlanmıştır. Bu durumlardan önemlileri şöyle sıralanabilir:

a) Akıl sağlığı yerinde ve bulûğa ermiş bir kadın, velisinin iznini almadan dengi olmayan bir erkekle evlenmişse, kadının velisi, denkliğin yokluğunu ileri sürerek akdi feshedebilir.

b) Denkliğin mevcut olmasıyla birlikte mehrin emsal mehrin altında olması durumunda veli, mehrin emsalden az olduğunu ileri sürerek akdi feshedebilir.

c) Kadın, nikâhtan sonra kocasında evliliğin yürümesine engel bir bedeni eksiklik bulur ve buna razı olmazsa akdi feshedebilir.

Denklik (kefâet), evlenecek kişiler arasında dinî, iktisadî ve sosyal bakımdan belli bir yakınlığın olması anlamında kullanılmaktadır. Bununla birlikte evlenmede

⁶⁰ Tirmizî, *Nikâh*, 6

⁶¹ İbn Mâce, *Nikâh*, 24

⁶² Ateş, *a.g.m.*, 225

⁶³ Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, MÜİFV yay. , İstanbul 2011, 50–51

⁶⁴ Karaman, *a.g.e.*, I, 326

denklik kadında değil, erkekte aranır. Erkek, kendisine denk olmayan bir kadınla evlenebilir; ancak kadın kendisine denk olmayan bir erkekle evlenemez.⁶⁵

1.5. SAHİH NİKÂH AKDİNİN NETİCELERİ

Geçerli bir evliliğin doğurduğu sonuçlardan kasıt, bu evlilikten eşler için doğacak hak ve sorumluluklardır. Evlilikte eşlerin birbirlerine karşılıklı sevgi, saygı ve sadakat borcunun olduğu tartışmasızdır. Çocukların bakım ve terbiyesi de eşlerin ortak sorumluluklarındandır. Bunların dışında eşlerin evlilikten doğan birtakım hakları vardır ki hukuk düzeni daha çok bu haklar ve bunların ifası üzerinde durmaktadır.⁶⁶

1.5.1. KADININ HAKLARI

1.5.1.1. *Mehir*

Erkeğin evlenirken karısına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya mala mehir adı verilmektedir. Kur’ân-ı Kerim’de evlenen erkeğin karısına vermek zorunda olduğu mehirle ilgili çeşitli ayetler vardır: “Kadınlara mehirlerini seve seve verin...”⁶⁷ “Onların (haram kılınanların) dışında kalanları, zina etmemek ve iffetinizi korumak üzere mallarınızla isteyip almanız size helal kılındı...”⁶⁸ meâlindeki ayetler ile aynı manayı ifade eden hadisler⁶⁹ mehir hakkının kaynaklarıdır. Mehir, sahih evlenmenin şartlarından olmayıp onun doğurduğu haklardan biri olduğu için, akit esnasında dile getirilmemiş olsa dahi kadın lehine bir alacak olarak doğmaktadır. Mehir, tamamen kadının hakkı olup onda hiç kimsenin ortaklığı yoktur.⁷⁰

1.5.1.2. *Nafaka*

Evlilik içinde kadının her türlü normal masrafı kocaya aittir. Kur’ân-ı Kerim’de “Onları (zevcelerinizi) gücünüz ölçüsünde (bulup) oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun... İmkânı geniş olan nafakayı imkânlarına göre versin. Rızık daralmış bulunan da Allah’ın kendisine verdiği kadarından nafaka ödesin. Allah hiç kimseyi verdiği imkândan fazlasıyla yükümlü kılmaz. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.”⁷¹ meâlindeki ayet ile “Kadınlar hakkında Allah’tan korkun, onlar sizin himayenizedir, kendilerini Allah’a teminat vererek aldınız, uzuvlarınızı Allah’ın sözü ile helal saydınız, onların üzerinizde –durumuna göre- yiyecek ve giyecek hakları vardır.”⁷² manasındaki hadis, nafakanın hukukî dayanaklarından bir kısmını teşkil etmekte olup

⁶⁵ Yaman, *a.g.e.*, 51–52

⁶⁶ Aydın, “*Aile hayatı*”, DVI, II, 217

⁶⁷ Nisâ, 4/4

⁶⁸ Nisâ, 4/24

⁶⁹ Buhârî, *Nikâh*, 50–52

⁷⁰ Yaman, *a.g.e.*, 61–62

⁷¹ Et-Talâk, 65/ 6–7

⁷² Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 56; İbn Mâce, *Menâsik*, 84

nafakanın kocaya ait olduğu, erkeğin yediğinden karısına da yedirmesi, giydiğinden giydirmesi ve mesken temini açıkça belirtilmiştir. Kocanın karısının nafakasını karşılamakla yükümlü olması için zengin olması gerekmediği gibi kadının fakir olması da gerekmez. Kadın zengin de olsa masrafları kocaya aittir.⁷³

Kocanın nafaka borçlusu olmasının şartı, sahih evlilik içinde kadının kocasına karşı yükümlülüklerini yerine getirmesidir. Kadın vazifelerini yapmaya hazır ise, fiilen bunlar gerçekleşmese dahi nafaka hakkı devam eder. Mesela kocasının izni ile babasının evinde oturan kadının nafaka hakkı devam eder. Peşin mehri ödenmediği veya kendisine layık bir mesken hazırlanmadığı için kocasının davetine icabet etmeyen kadının da nafaka hakkı düşmez. Boşanan veya hâkim tarafından evliliğine son verilen kadın, iddetinin sonuna kadar nafakadan faydalanır. Meşrû bir mazereti olmadan kocasına karşı yükümlülüklerini yerine getirmeyen (itaatsiz, nâşize) kadının ise nafaka hakkı düşer.⁷⁴

1.5.2. KOCANIN HAKLARI

- a) İsteddiği mehri almış ise kocasının açtığı eve gitmek.
- b) Dinin caiz gördüğü durumlar dışında kocasının izni olmadan evden ayrılmamak.
- c) Dinin kurallarına aykırı düşmediği müddetçe kocasının isteklerini yerine getirmek ve aile reisliğini kabul etmek.⁷⁵

1.5.3. HER İKİ TARAFI İLGİLENDİREN SONUÇLAR

- a) Doğacak çocukların kendilerine ait olması (nesebin sübutu)
- b) Hayatta kalanın vefat edene varis olması
- c) Karşılıklı evlenme manilerinin oluşması ki; kayınvalide damada, kayınbaba da geline haramdır. Bunlar birbirleriyle evlenemezler.
- d) Dinin izin verdiği ölçüler çerçevesinde karşılıklı istifadenin ve birlikte yaşamanın helal hale gelmesi.
- e) İslam'ın istediği bir aile yuvası kurmak, bunu korumak ve yaşatmak için gereken fedâkârlık ve gayretin gösterilmesi.⁷⁶

⁷³ Aydın, “Aile Hayatı”, DVİ, II, 220

⁷⁴ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 342–343

⁷⁵ Hayrettin Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2001, II, 94–95

⁷⁶ Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, II, 95

1.6. NİKÂHIN HÜKMÜ

Fakîhler, evlenmenin hükmü üzerinde ihtilaf ederek birkaç görüşe ayrılmışlardır.

Cumhûra (Hanefî, Malikî ve Hanbelîler) göre evlenmek farz değil müstehaptır.

Şafîilere göre evlenmek mübahtır. Evlenmeyene de hiçbir günah yoktur.

Zahirîler ise evlenmenin farz olduğu görüşündedirler. Onların görüşlerine göre evlenmeyen kimse günaha girmiştir.⁷⁷

1.6.1. CUMHÛRUN DELİLLERİ

Cumhûra göre, selef âlimlerinden evliliğin farz olduğu yolunda bir nakil yoktur. Onlardan gelen haberler evliliğin müstehap olduğu yolundadır. Cumhûr, görüşlerini aşağıda özetle sıralayacağımız şu delillere dayandırmaktadırlar:

a) Eğer evlilik farz olsaydı Rasûlullah (s.a.v.) ve seleften yaygın ve meşhur rivayetler gelirdi. Çünkü evlenme ihtiyacı umumîdir. Bu sebeple gerek Rasûlullah (s.a.v.) devrinde, gerekse sahabiler devrinde evlenmeyen tek bir genç kalmazdı. Halbuki Rasûlullah (s.a.v.) zamanında da daha sonraki zamanlarda da evlenmeyen erkek ve kadınların varlığı bilinmektedir. Rasûlullah (s.a.v.) da, onların evlenmemelerine karşı çıkmamıştır. İşte bu nakil, evlenmenin farz olmadığına delalet etmektedir.⁷⁸

b) Eğer evlilik farz olsaydı velilerin evli olmayan dul kızlarını evlenmeye zorlamaları caiz olurdu. Oysa şer'an dul bir kadını evlenmeye zorlamak caiz değildir. Zira Rasûlullah (s.a.v.), “Dul bir kadın kendisinden izin alınmadan evlendirilemez.”⁷⁹ buyurmuştur.⁸⁰

c) Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarının evlerine, O'nun evdeki nafile ibadetlerini sormak için üç kişilik bir grup geldi. Yaptığı nafile ibadetler onlara anlatıldığında bunları kendilerine az görerek: Allah O'nun geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamışken Hz. Peygamber nerede biz neredeyiz? dediler. Onlardan birisi: “Bundan böyle devamlı gece namazı kılacağım.” dedi. Diğeri: “Hiç ara vermeden sürekli oruç tutacağım.” dedi. Öteki ise: “Kadınlardan uzak duracağım, asla evlenmeyeceğim.” dedi. Derken Rasûlullah (s.a.v.) geldi ve “ Bakın! Allah'a yemin olsun ki sizin Allah'tan en çok korkan ve sakınanınız benimdir. Ancak ben hem oruç tutuyorum hem de iftar ediyorum, hem gece namazı kılıyor hem de uyuyorum, kadınlarla da evleniyorum. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.”⁸¹ buyurmuştur.

⁷⁷ Muhammed Ali Sabunî, *Ahkâm Tefsîri* (Trc. Mazhar Taşkesenlioğlu), Şamil yay. , İstanbul 2004, II, 192

⁷⁸ Sabunî, *a.g.e.*, II, 192–193

⁷⁹ Müslim, 1419; Tirmizî, 2107

⁸⁰ Sabunî, *a.g.e.*, II, 193

⁸¹ Buhârî, *Nikâh*, 1; Müslim, “Nikâh”, 5

d) Rasûlullah (s.a.v.) “Nikâh benim sünnetimdir, sünnetimle amel etmeyen benden değildir. Evlenin çoğalın, ben diğer ümmetlere sizin çokluğunuzla övüneceğim. Evlenmeye gücü yeten evlensin, gücü yetmeyen ise oruç tutsun. Zira oruç koruyucudur.”⁸² buyurmuştur. Başka bir hadislerinde: “Dört şey peygamberlerin sünnetlerindedir; utanma duygusu, güzel koku sürmek, diş temizlemek ve evlenmek”⁸³ buyurarak evlenmenin peygamberlerin sünneti olduğunu açıklamıştır.

Bu delillere dayanan fakîhler, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in evlendiğini, ashabının ve onlardan sonra gelen neslin de Rasûlullah (s.a.v.)’in yolundan gittiğini ve bu devamlılığın evliliğin sünnet oluşuna açıklık getirdiğini belirtmişlerdir.

1.6.2. ŞAFİİLERİN DELİLLERİ

İmam Şafîî, normal koşullarda ve maddi imkânları yerinde olan bir müslümanın evlenmesinin mübah olduğunu savunmuştur. Bu durumdaki kişi dilerse evlenir, dilerse de bekâr kalabilir. Hatta bu kişi ilim ve ibadetle iştigal eden biri ise, evlenmeyip ibadetle meşgul olması daha iyidir. O, “Allah Teâlâ, Yahya (a.s.)’ı ‘seyyiden’ ve ‘hasûran’⁸⁴ tabirleriyle övmüştür. Eğer evlilik daha faziletli olmuş olsaydı Allah (cc) Yahya (a.s.)’ı bu sıfatlarla övmezdi.” demiştir. Evliliğin mübah olduğuna dair diğer bir delili ise “*Kadınlara ve oğullara sevgiyle bağlanmak, insanlara güzel gösterilmiştir.*”⁸⁵ ayetidir. İmam Şafîî’ye göre bu ayette evliliği yerme manası çıkmaktadır. Dolayısıyla evlenmek normal koşullarda sünnet değil, mubahtır.⁸⁶

Evlilik mendup olmakla birlikte, tamamen terk edilmesi neslin kesilmesine yol açacağından, toplumun bütünüyle evlenmeyi terk etmesi caiz değildir. Nitekim İslam’ın gerçekleştirmeyi hedeflediği ana gayelerden biri de neslin korunmasıdır. Bunun yanı sıra, evlenmediği takdirde zinaya düşmekten korkan kişinin evlenmesi vacip görülmüştür. Zira İslam dini zinayı kesin olarak yasaklamıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de, “*Zinaya yaklaşmayın, Zira o bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur.*”⁸⁷; “*...ahlaksızlığın açığına da gizlisine de yaklaşmayın.*”⁸⁸ buyrulmaktadır. Ayetlerden anlaşıldığı gibi, Kur’ân’da sadece zina değil, zinaya götüren yollar da yasaklanmıştır. Buna göre zinadan kaçınmak farz olduğu gibi, zinaya götüren yolların tıkanması da farz kılınmıştır. Bu nedenle evlenmediği takdirde zinaya düşeceğinden korkan kişinin evlenmesi vaciptir. Rasûlullah (s.a.v.): “Gücü yeten evlensin; zira evlilik, gözü harama bakmaktan, kişiyi zinaya düşmekten korur. Evlenmeye gücü yetmeyen ise oruç tutsun; çünkü oruç kalkandır.”⁸⁹ buyurmuştur. Buna karşılık, kadının evlilik hukukundan doğan haklarına riayet edemeyecek erkeklerin ve eş olarak görevlerini yerine getiremeyecek

⁸² İbn Mâce, *Nikâh*, I (H.No:1836)

⁸³ Tirmizî, *Nikâh*, I, (H.No:1000)

⁸⁴ Âl-i İmran, 3/39, “el-Hasûr” kelimesi “kadınlara yaklaşmayan, uzak duran” anlamına gelmektedir.

⁸⁵ Âl-i İmran, 3/14

⁸⁶ İbn Kudâme, *a.g.e.*, VI, 447

⁸⁷ İsrâ, 17/32

⁸⁸ En’âm, 6/151

⁸⁹ Buhârî, “*Savm*”, 10; Tirmizî, “*Nikâh*”, I, (H.No: 1001)

olan kişilerin evlenmeleri mekruhtur. Hatta evlendiğinde eşine veya çocuklarına zulmetmesi kesin olan kişinin evlenmesi haramdır. Zira evlilik, kişiyi haramdan korumak, huzurlu ibadet etmek, hayırlı ve sağlıklı nesiller yetiştirmek gibi yararları sağlamak üzere adalete dayalı olarak meşrû kılınmıştır.⁹⁰

⁹⁰ İbrahim Paçacı, *Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku*, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 11, 2008, 65–66

II. BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA VELÂYET VE NİKÂH AKDİNDE VELİNİN YETKİSİ

2.1. VELÂYETİN TANIMI

2.1.1. LÜGAT MANASI

Velâyet kelimesi, sözlükte ‘veliyet’ fiilinden türeyen bir mastar olup, velâyet ve vilayet şeklinde okunmaktadır. Kelime anlamı itibariyle yardım, otorite, salâhiyet, bir işi üzerine alıp yürütmek,⁹¹ imâre, emirlik, valilik, velilik, ermişlik, başkası üzerinde kurulu olan yetki ve bu yetkiye dayanılarak ortaya konulan tasarrufların nafiz olması, çocuğun şahsını ve mallarını idare hususunda ana-babanın haiz olduğu hak ve vazifeler⁹² ve veli olma durumu⁹³ gibi anlamlara gelmektedir.

İbn Manzur, ‘velâyet’ maddesi altında şu bilgileri vermektedir:

a) el-Velî, el-Vâlî: Allah’ın isimlerinden olup yardım eden, bütün eşyaya sahip ve malik olandır.

b) el-Mütevellî: Alemin ve alemde var olan yaratıkların bütün işlerini üstlenen ve tasarrufunu kudret elinde tutandır.

c) el-Velî: Otorite; yardım eden, neseben yakın olan, dost olan, yetimin işlerini yürüten, kadının nikâh akdini icra eden, birisinin işini üstlenen, şehâdet ve tasdikini tam yapan, içten katılımla yardıma koşan, tabi olan, seven, düşmanın zıddı, bağlanılan varlık anlamlarına gelmektedir.

d) el-Mevlâ: Veli; asabe, anlaşmalı azatlı, azad eden, ortak, müttelik, komşu, ikram eden, sîhrî hısım, sahip, mâlik, köle anlamına gelmektedir.

e) el-Velâ: Veli edinmek, azad etmek, mülkiyet manasındadır.

f) el-Muvâlat: Biri diğerinin müslüman olmasını sağlayan iki kişi arasındaki dostluk ve yakınlık, dostluk üzerine kurulu muahedeleşme, tebeyyet anlamlarına gelmektedir.

g) el-Velâye: Velâyet; birinin işini üstlenmek, birisini temsil yetkisiyle görevlendirmek, din kardeşliği, miras hakkı doğuran bağ, yardım etmek, dost bilmek, neseb, yönetim üzerine bağlı temsil yetkisi, iyilik ve şerde birbirine destek vereceklerine dair anlaşma yapan taraflar arasındaki işbirliği, birinin lehinde savunma yetkisi, birine temsil yetkisi vermek gibi anlamlara gelmektedir.⁹⁴

⁹¹ Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, II, 41

⁹² Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, 602

⁹³ Türk Dil Kurumu Yayınları, *Türkçe Sözlük*, Ankara 2005, 2086

⁹⁴ Ebu'l Fadl Cemaluddîn Muhammed İbn Manzur, *Lisânu'l Arab*, Beyrut, ty. , XV, 406–415

2.1.1.1. Kur'ân'da Velâyet Kavramı

Kur'ân-ı Kerîm'de “velâyet” mastarının türevleri olan velî, mevlâ (çoğulu Mevâlî), evliyâ, yetevellâ, nuvellî, tevellâ,⁹⁵ kavramları sık sık tekrar edilmekle birlikte, “velâyet” kavramının yalnız iki ayet-i kerîmede geçtiği görülmektedir.

Allah Teâlâ, bu ayetlerin ilki olan Enfâl Sûresi 72. âyetinde meâlen şöyle buyurmaktadır: “*İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (Muhacirleri) barındırıp yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin velisidirler. İman edip de hicret etmeyenler ise, onlar hicret edinceye kadar sizin için onlara “velâyet” namına bir şey yoktur. Ama din konusunda sizden yardım isterlerse, onlara yardım etmeniz gerekir. Ancak sizinle aralarında anlaşma bulunan bir topluma karşı yardım etmeniz olmaz. Allah yapacaklarınızı hakkıyla görmektedir.*”

Yüce Allah, Kehf Sûresi 44. ayetinde de meâlen şöyle buyurmaktadır: “*İşte burada yardım ve koruyuculuk/velâyet Hakk olan Allah'a mahsustur, mükâfatı en iyi olan O, en güzel akıbeti veren yine O'dur.*”

Velâyet ve türevleri olan velî ve mevlâ kavramlarının Kur'ân'da genellikle dostluk, sırdaş, yardımcı, yardım eden, taraftar, hâkim, vâlî, yönetici, koruyucu, sahip ve gözeten, yol gösterici, aydınlatıcı, mürşid, şefaat eden, koruyucu, yücelten gibi sıfatlarla birlikte kullanıldığı görülmektedir.⁹⁶ Velî kelimesinin Kur'ân'da Allah'a, peygamberlere, meleklerle, Müslümanlara, ehli kitaba, cinlere, şeytanlara, kâfirlere, münafık ve müşriklere nispet edildiği çok sayıda ayet vardır.⁹⁷

Nitekim aşağıdaki ayetler de bu hususu açıkça göstermektedir:

“*Allah, inananların dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tağuttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürürler. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar.*”⁹⁸

“*O gün Allah, onların hepsini toplayacak; sonra meleklere: ‘Size tapanlar bunlar mıydı’ diyecektir. (Melekler de) ‘Sen yücesin, bizim dostumuz onlar değil, sensin. Belki onlar cinlere tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmıştı’ diyecekler.*”⁹⁹

“*Siz ne yeryüzünde, ne de gökte (Allah'ı) aciz bırakırsınız. Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da bulamazsınız.*”¹⁰⁰

“*Allah düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir. Gerçek bir dost (velî) olarak Allah yeter. Yardımcı olarak da Allah kâfidir.*”¹⁰¹

⁹⁵ Mehmet Sürmeli, *Kur'ân-ı Kerîm'de Velâyet Kavramı*, Tasavvuf -İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi-, Ankara 2002, sy. 9, 306

⁹⁶ Mikdat Öccü, *Kur'an'da Veli ve Velâyet*, Suffe yay. İstanbul 1997, 47-48

⁹⁷ Musa Koçar, *Kur'ân'da Veli Kavramı*, Arayış-İnsan Bilimleri Araştırmaları-, sy. 9-10, 2003, 160

⁹⁸ Bakara, 2/257

⁹⁹ Sebe', 34/40-41

¹⁰⁰ Ankebût, 29/22

“O zaman içinizden iki bölük bozulmaya yüz tutmuştu. Halbuki Allah, onların yardımcısı (velîsiydi).”¹⁰²

“Mü'minleri bırakıp da kâfirleri taraftar (velî) edinenler, onların yanında güç ve şeref mi/izzet mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah'a aittir.”¹⁰³

“Çünkü onlar, Allah'a karşı sana hiçbir fayda veremezler. Doğrusu zalimler birbirlerinin dostlarıdır (velisidirler). Allah da takva sahiplerinin dostudur.”¹⁰⁴

“Sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki Allah'tan sana ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır.”¹⁰⁵

“... Üzerinde hak bulunan kimse sefîh, zayıf akıllı olur veya bizzat yazmaya muktedir olamazsa, velîsi adaletle yazsın.”¹⁰⁶ âyetinde de velî kelimesi yetki ve tasarruf sahibi kimse anlamında kullanılmıştır.¹⁰⁷

“Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi dostlar (velîler) edinmeyin. Sizden kim onları velî/dost edinirse, işte onlar zalimlerin kendileridir.”¹⁰⁸

“De ki: Ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gizli bilgisi O'na aittir. O'nun görmesi de, işitmesi de şâyân-ı hayrettir. Onların (göklerde ve yerde olanların) O'ndan başka bir yöneticisi (velîsi) yoktur. O, kendi hükümranlığına kimseyi ortak etmez.”¹⁰⁹

“Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olan kimseleri sırdaş edinmeyin.”¹¹⁰

“Size ne oldu da Allah yolunda ve 'Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla' diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?”¹¹¹

“Şüphesiz ki benim koruyulum (velîm) Kitab'ı indiren Allah'tır. Ve O bütün Salih kullarını görüp gözetir.”¹¹²

¹⁰¹ Nisâ, 4/45

¹⁰² Âl-i İmran, 3/122

¹⁰³ Nisâ, 4/139

¹⁰⁴ Câsiye, 45/19

¹⁰⁵ Bakara, 2/120

¹⁰⁶ Bakara, 2/282

¹⁰⁷ Komisyon, “Velî”, Şâmil İslam Ansiklopedisi, 6/333, İstanbul 1994

¹⁰⁸ Tevbe, 9/23

¹⁰⁹ Kehf, 18/26

¹¹⁰ Mümtehine, 60/1

¹¹¹ Nisâ, 4/75

¹¹² A'raf, 7/196

“Onlar Mescid-i Haram'ın velîsi/koruyup gözeticileri olmadıkları halde (mü'minleri) oradan geri çevirirlerken Allah onlara ne diye azap etmeyecek? Onun velîleri/koruyup gözeticileri sadece müttakîlerdir.”¹¹³

“İşte burada yardım ve dostluk (velâyet) Hakk olan Allah'a mahsustur. Mükâfâtı en iyi olan O, en güzel âkibeti veren yine O'dur.”¹¹⁴

Kur'ân, aynı kökten türeyerek; köle azad eden ve azad edilen köle manalarına geldiği gibi velî ve efendi anlamlarına da gelen “mevlâ” ve onun çoğulu olan mevâlî kelimelerini de kullanır:

“Allah, iman edenlerin mevlâsıdır. Kâfirlere gelince onların mevlâsı yoktur.”¹¹⁵

2.1.1.2. Hadislerde Velâyet Kavramı

Hadislerde velâyet kavramı; velî, mevlâ, ve muvâlî şeklinde geçmektedir.¹¹⁶

Ayrıca “velî” kelimesi kullanıldığı yere göre de anlam kazanmaktadır. Örneğin; “veliyyü'l yetim”, yetimin ihtiyaçlarını gideren, durumunu gözetleyen veli için; “veliyyü'l mer'eti” ise, kendisi olmadan nikâh akdinin başlanamayacağı veya nikâh akdini yerine getiren kimse için kullanılmaktadır.¹¹⁷

Velâyetin hadislerde kullanımıyla ilgili olarak şu hadisleri örnek vermek mümkündür;

"Allah bir kulunu sevdimi onun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı olur. Bu kul Allah'tan bir şey dilese dileği kabul edilir. Allah'a sığındığında da Allah onu korur. Allah, velîsine düşman olan kimselere harb ilân eder."¹¹⁸

“Kim, insanların kızması pahasına Allah'ı dost edinmekle O'nu râzı ederse Allah o kimseyi insanların nazarında yüceltir. Kim de Allah'ın gazabına rağmen insanları râzı ederse, artık onu Allah'ın azabından hiçbir şekilde kurtarmak mümkün olmaz.”¹¹⁹

“Allah'ın kulları arasında bir grup var ki, onlar ne peygamberlerdir, ne şehidlerdir. Üstelik kıyâmet günü Allah indindeki makamlarının yüceliği sebebiyle peygamberler ve şehidler onlara gıpta ederler.” Orada bulunanlar sordu: ‘Ey Allah'ın Rasûlü, onlar kimdir, bize haber verir misin?’ “Onlar, aralarında kan bağı ve dünya menfaati için birbirlerine bağlı olmadıkları halde, Allah'ın nûru (Kur'ân) adına

¹¹³ Enfal, 8/34

¹¹⁴ Kehf, 18/44

¹¹⁵ Muhammed, 47/11

¹¹⁶ Muzaffer Arıcı, *Nikâhta Velâyetle İlgili Rivayetler ve Değeri*, G.Ü. S.B.E. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007

¹¹⁷ İbn Manzur, *a.g.e.*, III, 985

¹¹⁸ İbn Mâce, *Fiten*, 16

¹¹⁹ Tirmizî, *Zühd*, 64

birbirlerini sevenlerdir. Allah'a yemin ederim ki onların yüzleri mutlaka nurdur. Onlar bir nur üzeredirler. Halk korkarken onlar korkmazlar; insanlar üzüldükleri onlar üzülmeyezler.” Ardından da şu âyeti (Yûnus, 10/62) okudu: “İyi bilin ki, Allah’ın dostlarına (velilerine) korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”¹²⁰

“Onlar (Allah'ın velîleri) öyle kimselerdir ki, görüldükleri zaman Allah hatırlanır, zikredilir.” (Câmiu’s-sağîr)

Ebû Musa (r.a.)’dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.): “Velisiz nikâh yoktur.”¹²¹ buyurmuştur.

Hiz. Aîşe (r.a.) ’den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.): “Hangi kadın, velisinin izni olmadan nikâhlanırsa onun nikâhı batıldır. Eğer erkek kadınla birlikte olursa, temasından dolayı mehir vermesi gerekir. Eğer (veliler) anlaşılamazlarsa, bu durumda sultan (yetkili devlet adamı), velisi olmayanın velisidir.”¹²² buyurmuştur.

Câbir b. Abdullah (r.a.)’tan nakledilmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kadınlar ancak denkleleriyle nikâhlanırlar, velileri tarafından evlendirilirler ve mehirleri de on dirhemden az olmaz.”¹²³

Ebû Hureyre (r.a.)’den nakledildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kadın, başka bir kadını evlendiremez ve kendisini evlendiremez. Kendisini evlendiren muhakkak ki zaniyedir.”¹²⁴

İbn Abbas (r.a.)’tan rivayet edilmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Gayr-ı meşrû ilişkide bulunan kadınlar, kendilerini delil olmaksızın evlendirenlerdir.”¹²⁵

Câbir b. Abdullah (r.a.)’tan gelen rivayete göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Hangi köle efendisinin (velisinin) izni olmadan evlenirse o zina etmiş olur.”¹²⁶

Hiz. Aîşe (r.a.) ’den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.): “Nikâhta dört şey gereklidir: Veli, eş ve iki şahit.”¹²⁷

Bu hadislerden yola çıkarak “velî” kelimesinin kullanıldığı yere göre anlam kazanmakla birlikte, birbirine yakın anlamlar içerdiğini söylemek mümkündür.¹²⁸

¹²⁰ Ebû Dâvud, *Büyü*, 78

¹²¹ Tirmizî, *Nikâh*, 14

¹²² Tirmizî, *Nikâh*, 14

¹²³ Dârekutnî, *Sünen*, III, 244

¹²⁴ İbn Mâce, *Nikâh*, 15

¹²⁵ Tirmizî, *Nikâh*, 15

¹²⁶ Tirmizî, *Nikâh*, 21

¹²⁷ Dârekutnî, *Sünen*, III, 224

¹²⁸ Hasan Şahin, *Nikâhta Rıza ve Cebir*, G.Ü. S.B.E. , (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) , Ankara 2008

2.1.2. İSTİLÂHÎ MANASI

İstılâhî bir terim olarak velâyet, başkaları adına onların rızaları aranmaksızın hukukî işlemde bulunma yetkisini ifade eder. Diğer bir ifadeyle velâyet, eksik ehliyetli veya ehliyetsizlerin bir yakını tarafından rızaları alınarak veya alınmaksızın evlendirilme yetkisidir.¹²⁹

İslam hukukçularının velâyetle ilgili tanımlarına birkaç örnek verilecek olursa:

a) Velâyet; bir şahsın evlenmesi hususunda, diğer bir şahsın sahip olduğu velâyet ve salâhiyettir.¹³⁰

b) Velâyet; başka birinin icazetine bağlı olmaksızın geçerli bir evlenme akdi oluşturabilme kudretidir.¹³¹

c) Velâyet; ergin, akıllı ve reşît bir kimsenin eda ehliyeti hiç olmayan veya eksik bulunan başka birinin şahsına veya mallarına ilişkin işlerini gözetip yürütmek üzere onun yerini tutmasıdır.¹³²

d) Velâyet; sözü başkası üzerinde geçerli kılan salâhiyettir.¹³³

e) Velâyet; reşît durumdaki bir kişinin, eda ehliyetine sahip olmayan birinin şahsî ve malî işlerini yürütmesidir.¹³⁴

f) Velâyet; ehliyeti olmayan veya eksik bulunan şahısların haklarını korumak maksadıyla kabul edilmiş bir müessesedir.¹³⁵

Velâyeti meşrû kılan sebeplerden bir kısmını şöyle sıralamak mümkündür:

a) Çocuklar, bunaklar, akıl hastaları gibi aklî ve bedenî yönden eda ehliyeti eksik olan kâsırların gerek kendi şahıslarıyla ilgili gerekse mallarıyla ilgili tasarruflarının yürütülebilmesi için onun yerine geçen, işlerini yürüten bir “veli”ye duyulan ihtiyaç, hukukî temsil müessesesi olan velâyeti doğurmuştur.

b) Küçüklerin yetiştirilmesine ve meslek hayatına atılmalarına duyulan ihtiyaç velâyetin ortaya çıkmasının muhtemel bir diğer sebebidir.

¹²⁹ Aydın, DVİ, II, 211

¹³⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen yayınevi, İstanbul 1968, II, 8

¹³¹ Zekiyyüddîn Şa'bân, *el-Ahkâmu 'ş-Şer'iyetü li'l-Ahvâli 'ş-Şahsiyyeti*, Câmîiatü Karyunus, Bingazi 1979/1409, 205–206

¹³² Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul 2004, 280

¹³³ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, V, 357

¹³⁴ Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, (Çev. Ahmet Efe), Risale yay., İstanbul 1994, X, 70

¹³⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 307

c) Bakara sûresi 282. ayetinde “ *Ey iman edenler! Belli bir vade ile karşılıklı borç alışverişinde bulunduğunuz vakit onu yazın. Hem aranızda doğruluğuyla tanınmış yazı bilen biri yazsın. Yazı bilen biri Allah’ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan kaçınmasın da yazsın. Bir de hak kendi üzerinde olan adam söyleyip yazdırsın ve her biri yazarken Rabbi olan Allah’tan korksun da haktan bir şey eksiltmesin. Şayet borçlu bir bunak veya küçük bir çocuk veya söyleyip yazdıramayacak durumda biri ise velisi doğrusunu söyleyip yazdırsın...* ” buyrulmuştur. Bu ayet-i kerîme sefih ve benzeri kimseler için velâyetin meşrû ve sabit olduğuna delildir.

d) Velâyet “... *İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın. Allah’tan korkun. Çünkü Allah’ın azabı çetindir.*”¹³⁶ ayet-i kerîmesinde emredildiği gibi iyilikte yardımlaşma yollarından biri olarak kabul edilebilir. Bu yönüyle de hem aklen güzel, hem de dinen meşrû kılınışı gayet açıktır.¹³⁷

2.2. VELÂYETİN KISIMLARI

Velâyet, velilerin velâyetleri altında bulunan kimseleri onların rızalarını almaksızın evlendirme yetkisine sahip olup olmamalarına göre ikiye ayrılır: Velâyet-i icbâr (zorlayıcı velâyet) ve velâyet-i ihtiyâr (zorlayıcı olmayan velâyet).¹³⁸

2.2.1. VELÂYET-İ İCBÂR (ZORLAYICI VELÂYET)

Veliye velâyeti altında bulunan kimseyi rızasını almaksızın evlendirme yetkisi veren velâyettir. Bu tür velâyet altına ehliyetsizler ve eksik ehliyetlilerin girdiği ifade edilse de konu üzerinde mezhepler arasında ihtilaf vardır.¹³⁹

Hanefîlerin görüşlerine göre; baba ile dede, bunların mevcut olmamaları durumunda diğer veliler, küçük yaştaki erkekle kızı – bunlar razı olmasalar bile- evlendirme yetkisine sahiptirler. Küçük yaştaki kızın dul veya bekâr olması bu hükmü değiştirmez. Yalnız baba veya dede küçük yaştaki erkek veya kızı evlendirirse bulûğa erdikten sonra bile bunlar muhayyer olamazlar. Ancak bunun için de iki şart gereklidir:

- a- Baba veya dede nikâh akdinden önce iradesi bozuk biri olarak bilinmemelidir.
- b- Baba veya dede sarhoş olmamalıdır ki, sarhoşluğu onu, kızını mehr-i misilsiz olarak veya fâsık veyahut dengi olmayan biriyle evlendirmeye itmesin.

Baba ve dede dışındaki bir veli, kadını dengi olmayan kimseyle evlendirmişse veya evlendirme mehr-i misilsiz yapılmışsa nikâh asla sahih olmaz. Dengiyle

¹³⁶ Mâide, 5/2

¹³⁷ Mehmet Şener, *İslam Hukukunda Velâyet*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi II, İzmir 1985, 204–205

¹³⁸ Aydın, “*Aile Hayatı*”, DVI, II, 212

¹³⁹ Aydın, “*Aile Hayatı*”, DVI, II, 212

evlendirilmiş ve mehr-i misil ile olmuşsa nikâh sahih olur. Küçük yaşta velileri tarafından evlendirilenler, bulûğa erince nikâhı feshetme muhayyerliğine sahip olur.

Büyük yaşta da olsalar, deli erkekle deli kadın küçük yaştakilerin hükmüne tabidir. Büyük yaştaki deli bir kadın, velisi olan oğlu tarafından evlendirilirse, sadece akıllanıp ayılmasıyla muhayyerlik hakkına sahip olamaz. Oğlunun yokluğu halinde babası veya başka bir velisi tarafından evlendirilirse, sadece akıllanıp ayılmasıyla muhayyerlik hakkına sahip olur. Velinin büyük yaştaki deli kadını iznini almadan evlendirmesi caiz olmaz. Ancak deliliği kesintisiz devam eder bir haldeyse iznini almadan da evlendirebilir. Deliliği sürekli olmayıp bazı aralıklarla baş gösteriyorsa velinin onun ayıldığı vakti gözetmesi, ayıldığında kendisinden izin alması gerekir. Bunaklar da deliler statüsündedir.¹⁴⁰

Küçük yaştaki erkek de babası ve dedesi tarafından kendi dengi olmayan bir kadınla evlendirilmiş ise, küçük yaşta evlendirilen kadının hükmüne tabi olur. Mesela büyük kardeş, kendi küçük kardeşini kendisinden seviyece daha düşük bir kadınla evlendirirse, küçük kardeş bulûğa erdiğinde bu evliliği feshetme muhayyerliğine sahip olur. Bundan da anlıyoruz ki denklik, her ne kadar erkek tarafından nazar-ı itibara alınmasa da küçük yaşta olması halinde dikkate alınır. Bekâr olsun olmasın, hiç kimse bulûğa ermiş olan kadını evlenmeye zorlayamaz. Nikâhlanabilmesi velisine bağlı değildir. Dengi olması şartıyla dilediği bir erkekle evlenebilir. Aksi durumda veli, itirazda bulunarak akdi feshedebilir.

Malikîlerin görüşlerine göre; mücbir veli küçük yaştaki kadını; bulûğa ermiş olsun olmasın, bekâr veya dul olsun, deliliği kesintisiz ve aralıksız olan deli kadını zorlama yetkisine sahiptir. Ama dul kadının deliliği bazı aralıklarla baş göstermekteyse velisi, ancak ayıldığında kendisinden izin alındıktan sonra onu evlendirebilir. Veli, bekâr olan akıllı ve bâliğa kadını da cebretme yetkisine sahiptir.

Şafîîlerin görüşlerine göre mücbir veli; küçük yaştaki kızı, büyük olsun küçük olsun deliyi, akıllı ve bâliğa olan bekâr kızı, izin ve rızalarını almaksızın evlendirebilir. Ancak bunu yapabilmesi için yedi şart gereklidir:

1. Kendisiyle velâyeti altındaki kadın arasında açık bir düşmanlık bulunmamalıdır. Ancak aralarındaki düşmanlık alenî değilse velilik hakkı düşmez.
2. Kadınlı damat adayları arasında mahalle halkınca bilinen açık ya da gizli bir düşmanlık bulunmamalıdır. Kadını kendisinden hoşlanmayan veya kendisine kötülük yapmak isteyen bir erkekle evlendirirse sahih olmaz.
3. Damat adayları kadının dengi olmalıdır.
4. Mali durumu müsait olup mehir vermeye muktedir olmalıdır.

¹⁴⁰ Abdurrahman Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı*, (Çev. Mehmet Keskin), Çağrı yay. , İstanbul 1993, V, 2081–2082

Nikâh akdinin sahih olması için bu şartların bulunması zorunludur. Kadın evleneceği kişiyi beğenip de evlendirilmesi için gerekli izni vermemişse bu dört şarttan birinin gerçekleşmemesiyle birlikte yapılan nikâh akdi batıl olur.

5. Mücbir veli, kadını mehr-i misil ile evlendirmelidir.

6. Verilen mehir, kadının bulunduğu beldedeki nakitten olmalıdır.

7. Mehir veresiye değil, peşin olmalıdır.

Bu üç şart gerçekleşmeden ise velinin nikâh akdini yapması caiz olmaz. Yaptığı takdirde akid sahih olmakla birlikte kendisi günahkâr olur.¹⁴¹

Anılan şartların gerçekleşmesi durumunda baba veya dede, büyük olsun küçük olsun, akıllı olsun deli olsun, bekâr kıza karşı zor kullanabilirler. Ama akıllı ve bâliğa ise gönlünü hoş etmek için kendisinden izin istenilmesi sünnet olur. Kadın sarhoş olsa bile kendisinden izin istenilmesi sünnettir. Çünkü sarhoşluk onu mükellefliğin kapsamı dışına çıkarmaz. Bunlar, mücbir veliye özgü yetkililerdir.

Hanbelîlerin görüşlerine göre mücbir veli, küçük yaştaki bekâra ve dula karşı cebir kullanabilir. Dokuz yaşını geçmiş dula karşı ise cebir kullanamaz. Çünkü bu durumdaki kadının izni geçerlidir. Mutlaka izin vermesi gereklidir. Mücbir veli, akıllı olsun deli olsun bulûğa ermiş olan bekâra karşı da cebir kullanma yetkisine sahiptir. Evlendirdiği takdirde kadın, evliliği feshetme yetkisine sahip olur. Bulûğa ermiş ya da dokuz yaşına varmış dul kadını ise onun izni ve rızası olmadan evlendirmek sahih olmaz.¹⁴²

2.2.2. Velâyet-i İhtiyâr (Zorlayıcı Olmayan Velâyet)

Zorlayıcı olmayan velâyet, tam ehliyete sahip şahısların, velilerince herhangi bir zorlama olmaksızın kendi iradeleriyle evlenebilmeleri durumudur. Zorlayıcı velâyet kapsamında olmayan akıllı ve bâliğ bireyler, zorlayıcı olmayan velâyet kapsamında değerlendirilirler. İslam hukukçuları bu tür velâyete “ istishâbi velâyet, velâyet-i nedb, ihtiyârî velâyet” de demişlerdir.¹⁴³

İhtiyârî velilik, ancak dul kadının evlendirilmesinde söz konusudur. Bu nedenle dul kadının velileri, onun iznini almadan nikâh akdi yapamazlar. “Dul kadının izni alınmadan nikâh akdedilemez.”¹⁴⁴ ve “Dul kadın, kendini evlendirmekte velisinden daha yetkilidir.”¹⁴⁵ hadisleri buna delil getirilmiştir.¹⁴⁶

¹⁴¹ Abdurrahman Cezîrî, *a.g.e.* , V, 2082–2084

¹⁴² Cezîrî, *a.g.e.* , V, 2088–2089

¹⁴³ Mahmud Es’ad Seydişehrî, *Kitabü'n Nikâh ve't Talak*, Matbaa-i Hayriye, İstanbul 1326/1908, 50

¹⁴⁴ Müslim, 1419; Tirmizî, 2107

¹⁴⁵ Müslim, 1421; Tirmizî, 1108

¹⁴⁶ El-Hîn, vd. , *a.g.e.* , II, 163

Cumhûr, âkıl-bâliğa kızı zorlayıcı velâyet kapsamında; Hanefî hukukçular ise zorlayıcı olmayan velâyet kapsamında değerlendirmişlerdir. İmam Muhammed ise, bu hususta farklı bir tutum sergileyerek orta bir yol izlemiştir. O'nun, âkıl-bâliğa kızın evliliğinde veliden, velinin de kızıdan izin alması şartıyla evlilik akdinin gerçekleştirilebileceğini ifade etmesiyle, âkıl-baliğa kızın evliliğinde ortak yetki sistemini getirdiği söylenebilir. Bu şartları taşıyan velâyet sistemine hukukçularca “ortak velâyet” veya “şirket velâyeti” adı verilmiştir.¹⁴⁷

2.3. VELİLER

Eksik ehliyetli bireyleri hukukî açıdan temsil hakkı öncelikle kişinin hısımlarına, bunlardan uygun biri bulunmadığı takdirde velâyet yetkisi ammeye (ümme, toplum) geçer.¹⁴⁸

2.3.1. Hususî Veli

Velâyeti altında bulunan kişiyi evlendirme yetkisine sahip olan akrabalardır. Hukukçuların çoğunluğuna göre bu grupta yer alan veliler asabe sınıfında yer alan akrabalardır. Baba, baba-dede, erkek kardeş, amca, amca oğlu gibi. Bu veliler, kendi aralarında mirastaki sıraya göre sıralanırlar; önceki sırada bir veli varken sonra gelen velinin evlendirme yetkisi yoktur. Bu grupta bir akraba bulunmazsa velâyet umumî veli konumundaki hâkime geçer. İmam Ebû Hanife'ye göre asabe akraba bulunmadığı takdirde velâyet umumî veliye değil, zevi'l-erhâma geçer.¹⁴⁹

2.3.2. Umumî Veli

Toplum işlerinin yürütülmesini üstlenen şahsın, bütün fertler ve mallar üzerinde sözünün geçerli olmasına hukuk dilinde amme velâyeti denir. Amme velâyeti umumî veli olan devlet başkanı veya hâkim tarafından yürütülür. Veli ve vasiler bulunmadığı takdirde, onların bütün salâhiyetleri sultana yani devlet başkanına intikal eder. Zira Peygamber Efendimiz (s.a.v.): “Velisi olmayan kimsenin velisi sultandır.” buyurmuştur. Umumî veli, bu vazifeyi bizzat kendisi yürütebileceği gibi kâsırın maslahatı için izin verdiği kimse vasıtasıyla da yerine getirebilir. Kadılar (hâkim ve valiler) bu hususta umumî veliye (sultan, devlet başkanı) vekâlet ederler.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Muhammed b. Hasan Şeybanî, *Kitabu'l-Hüccce Alâ Ehli'l-Medine*, Beyrut 1983, III/133

¹⁴⁸ Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, II, 75

¹⁴⁹ Aydın, “*Aile Hayatı*”, DVI, II, 213

¹⁵⁰ Osman Eskicioğlu, *Amme Velâyeti*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. VI, İzmir 1989, 421

2.4. VELÂYETİN ŞARTLARI

Dört mezhebe göre velide aranan şartları şu şekilde gruplandırmak mümkündür:

Hanefîlere göre velide bulunması gereken şartlar; Akıl, bulûğ, hürriyet ve din birliğidir.

Şâfiîlere göre velide bulunması gereken şartlar; Hürriyet, bulûğ, akıl, erkek olmak, reşît olmak, adalet, din birliği ve ihramda olmamaktır.

Mâlikîlere göre velide bulunması gereken şartlar; akıl, hürriyet, erkek olmak, bulûğ, ihramda olmamak ve din birliğidir.

Hanbelîlere göre velide bulunması gereken şartlar; hürriyet, erkek olmak, din birliği, bulûğ, akıl, adalet ve reşît olmaktır.

Kısaca özetlemek gerekirse; akıl, bulûğ, hürriyet ve din birliği üzerinde ittifak edilmiştir.

Şafîî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre kadınlar veli olamaz.

Şafîî ve Mâlikîler, ihramda olmamayı nikâhın sıhhat şartı olarak kabul etmişlerdir.

Şafîî ve Hanbelîlere göre adalet ve rüşd şarttır. Şafîîlere göre reşît olmanın ölçüsü malı iyi muhafaza ve idare etmektir. Haliyle de sefihler veli olamazlar. Hanbelîlere göre ise rüşd, evlenmede denklik ve evlenmenin maslahatları konusuna hakim olmaktır. Örneğin bu hususlarda bilgi sahibi olmayan yaşlı kimse veli olamaz.¹⁵¹

Şimdi velide bulunması gereken şartları açıklayalım:

2.4.1. Müslüman Olmak

Nikâhtaki velilik, mirastaki akrabalık temeli üzerine bina edilir. Kâfir ise müslümana mirasçı olamaz, müslüman da kâfire mirasçı olamaz. Kâfir biri dini değişik de olsa başka bir kâfir kadını evlendirebilir. Mesela yahudi bir kişi hristiyan bir kadını, hristiyan bir kişi de yahudi bir kadını evlendirebilir. Çünkü küfür tek millettir.¹⁵² “Kâfirler birbirlerinin velisidirler.”¹⁵³ Bir gayr-i müslimin müslüman üzerinde veya bir müslümanın gayr-i müslim üzerinde velâyet hakkı yoktur. Müslüman olmayan bir kimse veli sıfatıyla bir müslüman kadını evlendiremez.¹⁵⁴

¹⁵¹ Mustafa Genç, *İslam Hukukunda Evlendirme Velâyetinin Sebepleri*, M.Ü. S.B.E. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1990, 104

¹⁵² El-Hîn, vd. , a.g.e. , II, 160

¹⁵³ Enfâl, 8/ 73

¹⁵⁴ Döndüren, a.g.e. , 284

2.4.2. Bâliğ Olmak

Çocuk, nikâh akdinde veli olamaz. Çünkü o kendisinin de velisi değildir.

2.4.3. Akıllı Olmak

Akıl hastasının evlenme ehliyeti bulunmadığından evlenmede veli olamayacağı da tabiidir.¹⁵⁵

2.4.4. Erkek Olmak

Cumhûra göre velinin erkek olması şarttır. Cumhûr, kadının kendisinin ve başkasının üzerinde velâyet hakkının olmadığı görüşünü benimsemişlerdir. “Kadın kadını evlendiremez. Kadın kendi başına evlenemez. Kendi başına evlenen kadın zinakâr kadındır.”¹⁵⁶ hadisi gereğince, kadının kendi irade beyanıyla evlenmesi söz konusu olmadığı gibi, veli sıfatıyla başka birini evlendirmesi de mümkün olamayacağı görüşünde olmuşlardır. Ebû Hanife ise erkeklerden asabesi olmayan mevlî aleyh (velâyet altında bulunan kimse) için anne, kız, oğlun kızı, kız kardeş, yakınlık derece ve kuvvetlerine göre üvey kardeşler ve nihayetinde zevi’l erhâmın¹⁵⁷ veli olabileceğini beyan etmiştir.¹⁵⁸

2.4.5. Adil Olmak

Adil olmaktan maksat, büyük günah işlememiş olmak ve küçük günahlarda da ısrar etmemiş olmaktır. Ayrıca hürriyeti ihlal edici fiilleri de işlememiş olmalıdır. Bu bakımdan fâsık bir kişi, mü’min bir kadının nikâh akdini yapamaz. Hz. Peygamber (s.a.v)’in: “Adil iki şahit, reşît ve güvenilir veli olmadan nikâh olmaz. Rızası dışında, fâsık veli tarafından akdedilen kadının nikâhı geçersizdir.”¹⁵⁹ hadisi, velinin adil ve güvenilir olmasını ifade etmektedir. Bu görüş İmam Şafîi ve İmam Ahmed b. Hanbel’den rivayet edilen bir görüş olup birçok fakîh tarafından da benimsenmiştir. Hanefiler ise buradaki adalet şartının şahitlerle ilgili olduğunu benimsemişler ve velâyette mevlî aleyhin menfaatlerine ehil olmayı yeterli görmüşlerdir.¹⁶⁰

2.4.6. Hür Olmak

Köle hürriyetine kavuşmadıkça velâyete ehil olamaz. İmam Ebû Hanife “Köle veli olabilir” demişse de ulemanın çoğu, kölenin veli olamayacağı görüşünü benimsemişlerdir.¹⁶¹

¹⁵⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 308

¹⁵⁶ İbn Mâce, *Nikâh*, 15

¹⁵⁷ Terikede belli bir sehmi olmayan ve terikeyi asabeden olmak sıfatıyla da elde edemeyen kan hısımlarıdır. (bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 620)

¹⁵⁸ Mehmet Akif Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, MÜİFV yay. , İstanbul 1985, 25–26

¹⁵⁹ Buhârî, *Nikâh*, 36

¹⁶⁰ Ebu Zehra, *a.g.e.* , 101

¹⁶¹ Ebu’l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd el-Hafid İbn Rüşd, *Bidâyetü’l Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid*, (Trc. Ahmed Meylânî) , Beyan yay. , İstanbul 1991, II, 427

2.4.7. Ehliyet

Akıllı, ergin, hür kimsenin tam ehliyetli olduğu; küçük, akıl hastası, bunak, sarhoş, zayıf akıllı ve kölelerin velâyet haklarının olmadığı kabul edilmiştir. Kendi şahısları üzerinde ehliyet sahibi olmayanın velâyetleri de kabul edilmemiştir.¹⁶²

2.4.8. Reşit Olmak

İmam Ebû Hanife ve Mâlikî ulemasından çoğunun görüşü, rüştün velâyetin şartı olmadığı yolundadır. İmam Şafî ise “Sefih olan kimse veli olamaz.” demiştir. Bu ihtilafın sebebi, Şafîilerin bu velâyeti de mal velâyetine benzetmiş olmalarındandır. Mal velâyetinde reşit olmayan bir kimsenin velâyette reşit olabileceğini savunanlar, evlenme velâyetinde rüştü şart koşmamışlardır. Böyle bir şeyin mümkün olamayacağını, zira sefih olan bir kimsenin her sahada sefih olacağını ileri sürenler ise velinin reşit olması şartını ileri sürmüşlerdir.

2.4.9. İhramda Olmamak

Şafîiler ve Mâlikîler, ihramlının başkasını evlendiremeyeceği görüşü üzerinde ittifak etmişlerdir. “İhramda olan kişi nikâhlayamaz ve nikâhlanamaz.”¹⁶³ hadisi gereğince velinin veya taraflardan birinin ihramlı olması nikâhın sıhhatine engel görülmüştür.

Velide bulunması gereken özellikler kadının en yakın velisinde yoksa velilik hakkı ondan düşer ve ondan sonraki en yakın akrabaya intikal eder. Yalnız ihramda olan kişi bundan müstesnadır; ihramda olan kişi velilik hakkından mahrum edilemez ve velilik hakkı ondan bir başkasına intikal etmez. Çünkü ihramda olmak, kişinin velilikten mahrum olmasına sebep teşkil etmez; nitekim onda adalet, akıl ve diğer sıfatlar mevcuttur. Ancak ihramlı olduğundan başkasını evlendiremez. Bu nedenle de velâyet hakkı ondan devlet başkanına intikal eder.¹⁶⁴

2.5. VELİLERİN TERTİBİ

Evlendirme velâyeti, İslam hukukçularının çoğunluğuna göre asabeye¹⁶⁵ aittir. Ancak asabenin tertibinde çeşitli görüşler olmakla birlikte şahıs üzerine velâyet, asabe olan akrabaların en yakınlarından başlar ve aşağıdaki tertip üzere devam eder:

1. Baba
2. Babanın babası

¹⁶² Döndüren, *a.g.e.*, 284; Ebû Şuca', *a.g.e.*, 432

¹⁶³ Müslim, *Nikâh*, 41–43; Nesâî, *Nikâh*, 38; İbn Mâce, *Nikâh*, 45; Dârimî, *Nikâh*, 17

¹⁶⁴ El-Hîm, vd., *a.g.e.*, II, 161

¹⁶⁵ Asabe, bir kimsenin araya kadın girmeden kendisine bağlanan erkek akrabalarına denir. (bkz. Karaman, Hayrettin, “*Asabe*”, DİA, III, 452–453)

3. Ana-baba bir erkek kardeş
4. Baba bir erkek kardeş
5. Ana-baba bir kardeş oğlu
6. Baba bir kardeş oğlu
7. Amca
8. Amcaoğlu ve bu tertip üzere devam eder.

Eğer erkek akrabaları yoksa bu durumda “Velisi olmayanın velisi sultandır.”¹⁶⁶ hadisi doğrultusunda kadının velisi kadı olur.¹⁶⁷

Ulema, akrabaların velâyet dereceleri hakkında ihtilaf etmişlerdir. Hanefîlere göre velâyette öncelik sırası mirastaki sıraya göre şekillenir. Mirası hak eden kimse velâyeti de hak eder. Şöyle ki, ne kadar aşağı inilse de oğul, baba, dede, ana-baba bir erkek kardeş, sonra baba bir erkek kardeş, ana-baba bir erkek kardeşin oğulları, baba bir erkek kardeşin oğulları, ana-baba bir amcalar, baba bir amcalar, ana-baba bir amcaoğulları, baba bir amcaoğulları, ana-baba bir babanın amcaları, baba bir babanın amcaları, ana-baba bir babanın amcaoğulları, baba bir babanın amcaoğulları şeklindedir.

İmam Ebû Hanife’ye göre asabeden kimse bulunmadığı takdirde velâyet zevi’l erhama, onlardan sonra sultana geçer.

İmam Mâlik “Kadının asabeleri –oğlundan başka- ona yakınlık derecelerine göre velisidirler.” demiştir. Buna göre kadının asabeleri arasında ona en yakın kim ise, kadına önce o velidir. Şöyle ki; önce oğul sonra kardeş oğulları, sonra babanın babası gelir. Babanın babasından sonra kardeşlerin tertibine göre amcalar gelir; önce ana-baba bir, sonra baba bir amcalar, sonra ana-baba bir amca oğulları, sonra baba bir amca oğulları, sonra mevlâsı, sonra hâkim gelir.¹⁶⁸

İmam Şafî’ye göre oğula velâyet yoktur. Zira asabeliği nazara alarak oğul asabe değildir, demiştir. Çünkü Hz. Ömer’den (r.a.) rivayet olduğuna göre Peygamber Efendimiz (s.a.v.): “Kadın ya velisinin ya akrabasından söz sahibi bir kimsenin ya da hâkimin izni olmaksızın evlenemez.” buyurmuştur. İmam Şafî’ye göre yakın veli bulunmadığı takdirde velâyet uzak veliye değil, hâkime geçer.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Tirmizi, *Nikâh*, 14; İbn Mace, *Nikâh*, 15; Dârimî, *Nikâh*, 11

¹⁶⁷ El-Hîm, vd. , *a.g.e.* , II, 159

¹⁶⁸ İbn Rüşd, *a.g.e.* , II, 428

¹⁶⁹ İbn Rüşd, *a.g.e.* , II, 428–430

İmam Mâlik ise, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Ümmü Seleme ile evlendiği zaman Ümmü Seleme'nin oğluna annesini kendisiyle evlendirmesini emrettiğine dair hadise dayanarak oğulda asabelik vasfını aramamıştır.¹⁷⁰

Hanbelîlere göre velilerin tertibi; baba, ne kadar yukarı doğru çıkılsa da dede, ne kadar aşağı inilse de oğul, ana-baba bir erkek kardeş, baba bir erkek kardeş, sonra erkek kardeşlerin oğulları, sonra amcalar, amcaoğulları, babanın amcaları, sonra devlet başkanı gelir. Devlet başkanından sonra adil biri veli olabilir. Asabe dışındaki akrabalar ise Hanbelîlere göre veli olamazlar.¹⁷¹

2.6. VELÂYETİ İSKÂT EDEN DURUMLAR

İslam aile hukukunda velâyeti düşüren iki önemli durum bulunmaktadır:

2.6.1. DİN AYRILIĞI

İslam hukukçuları, aynı dini taşıyan kişilerin birbirlerinin velisi olduğu, bunlardan birinin kısıtlı olması halinde diğlerinin onu temsil etmesi hususu ile gayr-i müslimin müslümanın velisi olamayacağı hususunda hemfikirdirler.

2.6.2. EHLİYET YETERSİZLİĞİ

Sözlükte “yetki, elverişlilik, liyakat, yeterlilik, ”¹⁷² gibi manalara gelen ehliyet, ıstılahta “kişinin lehine veya aleyhine olan hakları gerçekleştirebilme salâhiyeti”¹⁷³, “Şâri'in şahısta takdir ettiği, onu din ve hukukun muhatabı olmaya uygun bir mahal haline getiren vasıf”¹⁷⁴ şeklinde tanımlanmıştır.

İslam hukuku açısından ehliyet, vucûb ve eda ehliyeti olmak üzere iki çeşittir. Vucûb ehliyeti temelde insan olma sıfatına dayanır. Bunun yaş, akıl ve rüşd ile ilgisi yoktur. Dolayısıyla hayatta olan her insan vucûb ehliyetine sahiptir. Ancak bu ehliyet bazı bireyler için tam (kâmil), bazıları için ise eksiktir.¹⁷⁵ Eksik (nakıs) vucûb ehliyeti, kişinin yalnız lehindeki birtakım hakların sabit olması için uygun olmasıdır. Bu ehliyet kişiyi borçlu değil de alacaklı olması için ilzama ehil kılar. Kâmil vucûb ehliyeti ise

¹⁷⁰ İbn Rüşd, *a.g.e.* , II, 429

¹⁷¹ İbn Kudâme, *a.g.e.* , VII, 346–352

¹⁷² Zeki Koçak, *İslam Hukuk Metodolojisinde Ehliyet ve Kısımları*, Diyanet İlmî Dergi, XXXIX, sy. 4, 2003, 37

¹⁷³ İsmail Bilgili, *Ehliyet Arızalarından İkraş Şartları ve Kısımları*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bahar 2010/ 1, 238

¹⁷⁴ Muhammed Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, (Çev. Abdulkadir Şener) , Ankara 1986, 283

¹⁷⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 237

kişinin lehinde ve aleyhinde haklara ehil olması, mükellefiyetler ve iltizamat (sorumluluk ve borç) yüklenmesi için uygun olmasıdır.¹⁷⁶

Eda ehliyeti “hukuk bakımından muteber olması akıl yeterliliği ve sağlığına bağlı olan işleri, şahsın bizzat yapma salâhiyet ve ehliyeti”¹⁷⁷ şeklinde tarif edilmiştir. Kişi başlangıçta yalnızca vucûb ehliyetine ve bunun sağladığı birtakım haklara sahip iken hukuk düzeni aklî ve bedenî gelişimi ile doğru orantılı olarak kişiye her hak ve borcun bizzat sahibi, taşıyıcısı ve âmili olma ehliyeti tanır.¹⁷⁸ Kişi, aksi ispatlanmadıkça, temyiz gücüne sahip bir şekilde ergenlik çağına ulaşmakla tam eda ehliyeti kazanmış olur. Yani kişi haklarını kullanmaya, sözlü, yazılı ve fiilî hukukî işlemleri bizzat yapmaya, dinî ve toplumsal sorumluluklarla yükümlü olmaya ehil hale gelir.¹⁷⁹

Bazı durumlarda ehliyet tamamen veya kısmen ortadan kalkar. Bu hallere ehliyet arızaları denir. Bunlar semâvî ve arızî (mükteseb) arızalar olmak üzere ikiye ayrılır:

2.6.2.1. Semâvî Arızalar

Şahsın ehliyetine tesir etmesinde onun irade ve fiilinin rolünün bulunmadığı arızalara semâvî arızalar denir. Akıl hastalığı, uyku, bayılma, küçüklük, unutma, bunama, hayız, nifas, ölüm hastalığı ve ölüm semâvî arızalardandır.¹⁸⁰

2.6.2.1.1. Akıl Hastalığı (Cünûn, cinnet)

Sözlükte “akıl yok olması, akıl noksanlığı, akıl bozukluğu” anlamlarına gelen cünun (akıl hastalığı), ıstilahî bir kavram olarak “istisnaları dışında, iyi ve kötü fiilin neticesini ayırt etme gücünün bozulması, makul söz söyleme ve iş yapmayı engelleyecek şekilde akıl bozukluğu” şeklinde tanımlanır.

Akıl hastalığı, daimi akıl hastalığı ve geçici akıl hastalığı olmak üzere iki çeşittir. Daimi akıl hastası ehliyeti hâiz değildir. Dini mükellefiyetleri bulunmadığı gibi, her türlü hukukî muameleyi yapma salâhiyetinden de mahrumdur. İşlerini veli ve vasisi yürütür. Geçici akıl hastalığında ise, hastalığın aktif olduğu zamanlarda ehliyet ortadan kalkar. Hastalıkları devam ettiği süre içinde yaptıkları tasarrufları ise muteber değildir.¹⁸¹

Medeni hukuka göre akıl hastaları, evlenmelerinde tıbbi sakınca bulunmadığı resmi sağlık kurulu raporuyla anlaşılmadıkça evlenemezler. (Medeni Kanun, md. 133)

¹⁷⁶ Camisab Özbek, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi ve Müctehidlerin Farklı Görüşleri*, Ravza yay. , İstanbul 2000, III, 180–181

¹⁷⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 237

¹⁷⁸ Ali Bardakoğlu, “Ehliyet”, *DİA*, X, İstanbul 1994, 536

¹⁷⁹ Zekiyuddin Şa’ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, (Trc. İbrahim Kafi Dönmez), Ankara 1990, 252

¹⁸⁰ Mustafa Uzunpostalcı, *İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler*, İHAD, sy. 9, 2007, 69

¹⁸¹ Uzunpostalcı, *a.g.m.* , 75

2.6.2.1.2. Bunama (Ateh)

Bunama; kişinin bazen akıllı, bazen akıl hastası gibi davranmasına neden olan durumdur. Bu durum akıl ve zekanın insanda yeteri kadar gelişmemiş olmasından kaynaklanabileceği gibi; sonradan, ileri yaşlarda da görülebilir. Bunaklar ehliyet yönünden mümeyyiz çocuklar gibidirler. Bütün tasarruflarında mümeyyiz çocuk gibi değerlendirilir. Bir başkasının vekili olarak onun adına akit vs. yapabilir. Çünkü vekilin yaptığı işler tamamıyla kendisini vekil tayin edene aittir.¹⁸²

2.6.2.1.3. Uyku (Nevm) ve Bayılma (İğma)

Uyku, yalnız eda ehliyetini etkileyen bir arızadır. Bir kimse uyku halinde yaptığı işten hukuken sorumlu değildir. Çünkü kişi uyku halinde aklını kullanamaz ve temyiz yeteneğini kaybeder. Bundan dolayı sözlü hiçbir tasarrufu geçerli değildir. Bayılma kişinin ehliyetine etki eder. Baygınlık süresince eda ehliyeti ortadan kalkar. Baygın haldeki kimsenin söz ve fiilleri de uykuda olan kimsenin durumu gibi hukuken muteber değildir.¹⁸³

2.6.2.1.4. Unutma (Nisyan)

Unutma, kul hakları hususunda bir özür olarak değerlendirilmez. Nitekim unutma doğrudan şahsın aleyhine sabit olacak borç ve yükümlülükler engel teşkil etmez. Örneğin bir kimse arkadaşına ait olduğunu unutarak ve kendisinin olduğunu zannederek onun malını telef ederse onu ödemekle yükümlüdür. Dolayısıyla unutmak bu hususta mazeret olarak ileri sürülemez. Unutma, kul hakları konusunda her ne kadar bir özür teşkil etmese de Allah hakları noktasında belli bir ölçüde özür olarak kabul edilmiştir. Oruçluyken unutarak bir şey yiyip içen kişinin orucunu kaza etmek zorunda kalmaması bu duruma örnek gösterilebilir.¹⁸⁴

2.6.2.1.5. Küçüklük (Sığar)

Gayr-i mümeyyiz çocuğun eda ehliyeti henüz yoktur. Yaptığı fiillerin sonuçlarını yeterince idrak edemez. Eda ehliyeti, akla dayanan ve insanı dini ameller ve hukukî muamelelere ehil kılan ehliyettir. Gayr-i mümeyyiz çocuk bunlardan hiçbirine ehil değildir. Eda ehliyeti bulunmadığı için tasarrufları, fiil ve sözlerinin hükmü yoktur. Akitleri batıl ve geçersizdir. Çünkü akitlerin hukuken muteber olabilmesi için “icâb” ve “kabul” gereklidir. Bir başka ifadeyle icâb ve kabulün birbirine bağlı olarak söylenmesi gerekir. Söz konusu şartlar gayr-i mümeyyiz çocuktan beklenemez. Ancak gayr-i mümeyyiz çocuğun velisi veya vasisinin bu çocuk adına yapacağı bütün akit ve tasarrufları geçerli olduğu gibi, onun adına yapılan kabuller de muteberdir.¹⁸⁵

¹⁸² Uzunpostalcı, *a.g.m.*, 74

¹⁸³ Uzunpostalcı, *a.g.m.*, 73–74

¹⁸⁴ Mustafa Uzunpostalcı, *İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler*, İHAD, sy. 9, 2007, 71

¹⁸⁵ Mustafa Uzunpostalcı, *İslam Hukuku Açısından Ehliyet*, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 8, 2006, 171–172

2.6.2.1.6. Zorlama (İkrah)

“İkrah, tehdidini gerçekleştirmeye güç yetirebilen bir şahsın, tehdidini yerine getirebileceğine zannı galip ile kanaat getiren ve o tehditten sakınmaya güç yetiremeyip korkar hale gelen bir diğer şahsı kendi rıza ve ihtiyarıyla yapmayı seçmeyeceği bir işi yapmaya veya bir sözü söyletmeye haksız yere sevk etmesidir.”¹⁸⁶ İkrahın, ehliyeti kaldırması için birtakım şartların oluşması gerekir:

1. Zorlananın eda ehliyetine sahip olması
2. İkrah esnasında zorlananın rızasının bulunmaması
- 3-Mükrihin (zorlayanın), korkuttuğu şeyi yapabilecek kuvvette olması
- 4-Mükrehin (zorlananın) korkutulan şeyin muhakkak yapılacağını bilmesi
- 5-Zorlanılan şeyin, ölüm veya bir uzvun kesilmesi veya üzücü bir şey olması
- 6-Zorlanılan şeyin yapılmaması gereken bir şey olması¹⁸⁷

İkrah, mülcî olan ve mülcî olmayan (gayr-ı mülcî) ikrah olmak üzere iki çeşittir. Mülcî, diğer bir ifadeyle tam ikraha, kâmil ikrah da denir. Tam ikrah, insanın eziyetine katlanamayacağı bir şeyle tehdit edilmesidir. Bu tür ikrah rızayı yok ettiği gibi kişinin ihtiyârını da bozar. Ehliyetini ortadan kaldırır.¹⁸⁸ Ölüm, bir uzvun telef olması veya bu ikisine sebep olacak hapis, dayak veya bütün malın telef edilmesi söz konusu olduğunda tam ikrahla ilgili hükümler sabit olur. Mülcî olmayan ikrah, diğer bir ifadeyle nâkıs ikrah, yalnız rızayı yok eder. Bu da zorlananın bir uzvunun sakatlanmasına sebep olmayacak derecede üzüntü, keder ve sıkıntı veren, eziyetine dayanılabilecek derecede dövme, hapis ve bağlama gibi şeylerle yapılan ikrahtır.¹⁸⁹

2.6.2.1.7. Ölüm Hastalığı (Maraz-ı mevt)

Ölüm hastalığı, kişinin ölümüyle sonuçlanan hastalık veya çoğunlukla ölüme götüren hastalıktır. Bu haldeki şahsın her iki ehliyeti de tamdır.

İslam hukukçularının ekseriyetine göre ölüm hastasının nikâh ve talâkı sahihtir. Ancak evlenirken vermeyi taahhüt ettiği mehrin mehr-i misilden yukarısı, mallarının borçlarından arta kalan üçte birinden çıkmıyorsa, mehr-i misile indirilir.¹⁹⁰

Ölüm hastalığına yakalanan şahsın varisleri ve alacaklılarının zararına birtakım tasarruflarda bulunabileceği dikkate alınarak tasarruflarına bazı sınırlamalar

¹⁸⁶ Bilgili, *a.g.m.* , 246

¹⁸⁷ Bilgili, *a.g.m.* , 247–254

¹⁸⁸ Saffet Köse, *İslam Hukukunda İkrahın Sözlü Tasarruflara Tesiri Konusundaki Tartışmalar ve Sosyal Hayattaki Yansımaları*, Diyanet İlmî Dergi, XXXII, sy. 2, Ankara 1996, 37

¹⁸⁹ Erdoğan, *a.g.e.* , 241–242

¹⁹⁰ Uzunpostalcı, *İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler*, 77–78

getirilmiştir. Şöyle ki, borcu mal varlığına denk veya daha fazla ise her türlü teberru ve vakıf hususunda kısıtlıdır. Bu tasarrufları alacaklılar razı olmadıkça geçerli olmaz. Borcundan fazla olan malından yaptığı teberrular ise malının üçte birini geçmemek kaydıyla geçerlilik kazanır. Bu oranı geçen teberruların geçerliliği varislerin rızasına bağlıdır.¹⁹¹

2.6.2.2. Müktesep Arızalar (Avâriz-ı Müktesebe)

Bu çeşit arızalarda şahsın iradesi de rol oynamaktadır. Bunlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

2.6.2.2.1. Sarhoşluk (Seker)

Haram olan sarhoşluk ehliyeti kaldırmaz. Bilerek ve isteyerek sarhoş olan kimsenin ehliyeti tamdır. Her türlü fiil ve muamelesinden sorumludur. Ancak bilmeden veya istemeden sarhoş olmuşsa, meselâ hastalığı için aldığı ilaçlar kendisini sarhoş etmiş veya sarhoşluk verdiğini bilmeden içmiş yahut zorla içirilip sarhoş olmuşsa, bu durumdaki kişi baygın bir kimse hükmündedir. Dolayısıyla sarhoşlukları esnasında sarf ettikleri sözlerinin geçerlilikleri yoktur, sözlü tasarrufları muteber değildir. Buna karşın fiili tasarruflarından doğan, mala ve cana yönelik maddi zararları karşılamakla mükelleftirler.¹⁹²

2.6.2.2.2. Sefihlik (Sefeh)

Malını beyhude yere harcayıp masraflarında savurganlık ile malvarlığını tüketen; saflığı sebebiyle kâr ve zararını bilmeyen, bu nedenle de alışverişlerinde aldanan kimselere sefih adı verilir.¹⁹³ Bu durumdaki bireylerin ehliyetleri bazı konularda sınırlandırılmıştır. Yaptıkları belirli hukukî muameleler ancak kendileri için tayin edilmiş bulunan temsilcinin, vasinin izniyle geçerli hale gelir. Hukuken sefih sayılan kişilerin hukukî muamele ehliyetleri bazı alanlarda sınırlandırılmış olmasına karşın haksız fiillerinden sorumlu olmak bakımından tam ehliyetli kişiler gibi kabul edilirler.¹⁹⁴

2.6.2.2.3. Borçluluk ve İflas

Fakihler, belli şartlarda borçlunun bazı tasarruflarını geçersiz saymışlardır. Örneğin borcu mal varlığını aşmış bulunan kimse hibe ve vakıf gibi tasarruflarda bulunamaz. Bu tarz bir tasarrufta bulunabilmesi için alacaklılarının rızasını alması şarttır. Buna göre borçluluğun bazı hallerde eda ehliyetini sınırlayan bir arıza olduğunu söylemek mümkündür.¹⁹⁵

¹⁹¹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 252

¹⁹² Mustafa Uzunpostalcı, *İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler*, 92

¹⁹³ Erdoğan, *a.g.e.*, 499

¹⁹⁴ Nuri Kahveci, *Kusur Sorumluluğu Açısından Ehliyetin Önemi*, Dini Araştırmalar, IV, sy. 12, Ocak-Nisan 2002, 80

¹⁹⁵ Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, II, 40

2.6.2.2.4. Bilmemek (Cehl)

Bilmemek, ehliyeti ortadan kaldırmaz. Ancak bazı durumlarda mazeret sayılabilir. Şahısların ancak kendilerine bildirildiği zaman öğrenebilecekleri meseleler, olaylar bunlardandır. Vekilin azledildiğinden haberdar olmaması, yeni müslüman olan veya Dâru'l İslâm'a yeni hicret etmiş bir müslümanın birtakım hukukî hükümleri bilmemesi, İslamî hükümler hakkında bilgisinin olmaması özür olarak kabul edilir.¹⁹⁶

2.6.2.2.5. Latife Beyanı (Hezl)

Bir kimse, gerçek niyetini saklayarak, şaka veya benzeri maksatlarla söylediği söz ve yaptığı fiillerden sorumludur. Çünkü hezl, ne vucûb ne de eda ehliyetini ortadan kaldırır. Ancak bazı hükümlere tesir eder. Haber verme, alışveriş, kira gibi feshi kabil olan tasarruflar bunlardandır. Hezl, bu gibi tasarrufları hükümsüz kılar.¹⁹⁷

2.6.2.2.6. Yanılmak (Hata)

Yanılmak (hata), bir işin kasten yapılmadığını ifade eder. Eda veya vucûb ehliyetini ortadan kaldırmaz; ancak bazı tasarruflarda özür olarak kabul edilir. Örneğin ictihad yoluyla meydana gelmiş olan hata, Allah haklarında bir özür teşkil eder ve kişiyi günahkâr olmaktan kurtarır. Öte yandan şüphe bulunduğu zaman uygulanmayan had ve kısas cezaları yanılma söz konusu olduğunda düşer. Çünkü yanılma, yani hata da bir şüphe teşkil eder.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Muhsin Koçak, *Ehliyete Tesiri Açısından Sarhoşluk*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 5, Samsun 1991, 96

¹⁹⁷ Muhsin Koçak, *a.g.m.*, 97

¹⁹⁸ Muhsin Koçak, *a.g.m.*, 97

2.7. BULÛĞA ERMEMİŞ ÇOCUKLARIN EVLENDİRİLMESİNDE VELİNİN YETKİSİ

Fakihlerin çoğunluğunun görüşüne göre, bâliğ olmamakla birlikte iyiyi kötüden ayırt edebilen, mümeyyiz çocuklar, velilerinin izni ve aracılığıyla evlendikleri takdirde bu evlilikleri geçerli kabul edilir. Kendi iradesiyle evlendikleri takdirde bu tür evlilik mevkûf olarak vasıflandırılarak ancak velilerinin onayı ile geçerli hale gelir; aksi takdirde yürürlük kazanmaz.¹⁹⁹

Babanın evlendirdiği kızın bulûğa erdikten sonra evliliğe devam etme veya bozma konusunda muhayyerlik hakkı bulunmadığı konusunda da dört mezhep imamının görüş birliği vardır. Kendilerinden gelen meşhur rivayete göre İmam Mâlik ile Ahmed b. Hanbel, bu yetkinin sadece babaya ait olduğunu savunmuşlardır. Bulûğa erinceye kadar kız, baba dışındaki veliler evlendiremez.²⁰⁰

İmam Şafî, babadaki özelliklerin dedede de bulunduğu hareketle onu baba gibi kabul etmiştir. Ebû Hanife ise baba dışındaki velilere de küçükleri evlendirme yetkisi tanımış; ancak baba ve dede dışındaki velilerin evlendirdiği küçükleri bulûğa erdiklerinde muhayyerlik hakkı tanımıştır.²⁰¹ Bir başka ifadeyle eğer küçükleri baba ve dede evlendirirse bulûğa erdikten sonra da cayamazlar; eğer baba ve dedenin dışındaki veliler evlendirmiş ise bâliğ oldukları zaman her ikisine de hürriyet vardır; dilerlerse nikâhı sürdürürler, dilerlerse bozarlar.²⁰² Çünkü baba ve dededen başka velilerin yakınlığı noksanıdır. Bu halde evlenmede aranılan özelliklere de noksanlık gelebilir. Nitekim nikâhta mehir ve denkliğin yanı sıra güzel ahlak, nezaket, nafaka genişliği vb. birçok maksat vardır. Bunlar mehir ve denklikten daha önemlidir. Bu vasıfları derinlemesine araştırmak emek ve çaba ister. Baba ve dede dışındaki velilerde yakınlık noksan olduğundan şefkat de az olacaktır; dolayısıyla fazla araştırmadan, irdelemeden evlendirmeleri söz konusu olabilir. İşte bu olumsuzlukların önüne geçmek için ergenlik çağında olmayan kızla erkeğe bulûğ çağına erince nikâhı bozma hakkı tanınmıştır.²⁰³

Bazı İslam âlimleri küçük yaşta evliliğe karşı çıkmışlardır. İbn Şübrüme'ye göre bulûğ çağına gelmemiş kızlar asla evlendirilemezler.²⁰⁴ 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesine göre evlenecek erkeğin en az on iki, kızın ise en az dokuz yaşında

¹⁹⁹ Alâuddin Ebu Bekr b. Mes'ûd Kâsânî, *Bedâi'u's Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâyi'*, Beyrut 1986, II, 233

²⁰⁰ İbn Kudame, *a.g.e.*, VII, 392

²⁰¹ Muhammed b. Hasan Şeybânî, *el-Câmiu's -Sağîr*, Alemul Kutûb, Beyrut, 1406/1986, 170-171; Komisyon, "*Nikâh*", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1964, IX, 259

²⁰² Ebu'l-Hasan Ahmed b. Muhammed el-Kudûrî, *Kudurî (Metni ve Tercümesi)*, (Trc. Ali Arslan), Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006, 109

²⁰³ İbrahim Halebî, *Mültekâ-l Ebhûr*, (Trc. Ahmed Davudoğlu), Sağlam yay., İstanbul t.y., II, 131

²⁰⁴ İbrahim Agâh Çubukçu, *İslam'da Kadın Hakları*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXI, t.y., 38

olması gerektiği kabul edilmiş (Md. 7), zorla nikâhın caiz olmayacağı da belirtilmiştir (Md. 57 ve 105).²⁰⁵

Bulûğa ermemiş bir kız, velisi ölmüş ve bulunduğu yerde kadı veya sultanın vekil tayin ettiği bir görevlinin bulunmadığı bir durumda kendisini birine tezvîc ettirirse yapılan akid caizdir. Ancak kız bulûğa erince bu nikâhı feshetme yetkisine sahiptir.²⁰⁶

2.7.1. Küçüklerin Evlendirilmesini Muteber Karşılamanın Delilleri

İslam Hukukçuları küçüklerin velileri tarafından evlendirilmelerinin caiz olduğuna şu delilleri getirmişlerdir:

a) *“Kadınlarınız içinden hayızdan kesilenler ile hayız görmeyenlerin iddetleri-şüpheye düşerseniz- üç aydır.”*²⁰⁷ ayetinde “adet görmeyenler” küçüklerdir; iddet ise evliliğin neticelerinden biridir.

b) *“Eğer velisi olduğunuz mal sahibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız, hoşunuza giden diğer kadınlardan iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. Eğer adaleti gözetmemekten korkarsanız, o zaman bir tane ile veya elinizin altındakiyle yetinin. Doğruluktan ayrılmamak için bu daha elverişlidir.”*²⁰⁸ ayetinde Allah Teâlâ, adil davranmamaktan korkan velileri, yetimlerle evlenmekten menetmektedir. İmam Ebu Hanife’ye göre burada yetimden kasıt henüz ergenlik çağına girmemiş kızlardır. Çünkü yetimlik bulûğ çağına erinceye kadardır. Bu durumda adil davranmama riski yoksa bulûğa ermemiş yetimlerle de evlenmek caizdir. “Dikkat edin kadınları ancak velileri evlendirir ve kadınlar ancak denkleleriyle evlendirilebilirler...” hadisinde velileri tarafından evlendirilecek kimselerde büyük küçük ayırımı yapılmadığından, akıllı ve ergin olmayan küçüklerin de velilerince evlendirilebileceği anlaşılmaktadır.²⁰⁹

c) Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Hz. Aişe ile evliliği ve sahabelerden de bazılarının bu şekildeki evlilikleri delil olarak kaydedilmektedir.

d) Aklî delil olarak da şu ileri sürülmektedir: Evlilik, velilerin üzerinde önemle durmaları gereken bir iştir. Evleneceklerin kendilerine en uygun ve denk (küfuv) bir aday bulmaları her zaman mümkün olmayabilir. Böyle bir namzet çıkınca fırsatın kaçmaması velinin küçüğü evlendirebilmesine bağlıdır.²¹⁰

²⁰⁵ Orhan Çeker, *Aile Hukuku Kararnamesi*, Ebru yay. , İstanbul 1985

²⁰⁶ Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Uysal Kitabevi, Konya t.y. , II, 468–469

²⁰⁷ Talâk, 65/4

²⁰⁸ Nisâ, 4/3

²⁰⁹ H. İbrahim Acar, *İslam Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi*, Dini Araştırmalar, VI, sy. 16, Mayıs-Ağustos 2003, 129

²¹⁰ Karaman, *a.g.e.* , 300

2.7.2. Muteber Karşılamanın Delilleri

Küçüklerin velileri tarafından evlendirilebileceği yönündeki yaygın görüşlere karşılık İbn Şübrüme, Osman el-Bettî ve Ebu Bekr el-Es'am bulûğ çağına ulaşmamış küçüklerin hiç kimse tarafından evlendirilemeyeceğini, küçüklerin velileri tarafından evlendirilmelerinin muteber olmadığını savunmuşlardır.

Küçüklerin evlendirilmesini muteber karşılamayanlar ise şu delillerden hareket etmişlerdir:

a) Küçüklerin evlendirilmesini muteber karşılayanların dayandıkları delillerden Talak sûresinin 4. ayetinde geçen “*ay hali görmemiş olanlar*” ifadesinin küçüklere tahsis edilmesi isabetli olmasa gerektir. Bu ifadenin hiç ay hali görmeyen bütün kadınlarla ilgili olduğunu söylemek mümkündür.²¹¹

b) “*Yetimleri evlenme çağına gelinceye kadar (gözetip) deneyin; eğer onlarda akılcı bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin.*”²¹² ayetinde küçüklüğün sona ermesi nikâh çağına gelmekle sınırlanmıştır. Eğer küçüklerin evlendirilmeleri muteber olsaydı, bu sınırlama anlamsız kalırdı.

c) Evlenmenin gayesi birlikte yaşamak, mutlu olmak, aile hayatı kurmak ve çoğalmaktır. Küçüklerin evlendirilmelerinde bunların hiçbiri gerçekleşmeyeceği gibi, büyüdükleri zaman bazı vahim sonuçların ortaya çıkması da kuvvetle muhtemeldir.²¹³

d) Çok yaygın olarak bilinen rivayetlere göre Hz. Aişe, Hz. Peygamber (s.a.v.)'le evlenirken dokuz yaşındaydı. Bu bilgiyi doğrulamaya yönelik yapılan yorumların başında iklimi sıcak olan bölgelerde kızların erken geliştiği, dokuz-on yaşlarında evlilik çağına geldikleridir. Buna karşılık Hz. Aişe'nin fiziksel özellikleriyle ilgili yapılan rivayetler, onun ufak tefek biri olduğunu bildirmektedir. İfk olayının vukû bulması bir bakıma onun ufak tefek biri oluşuyla bağlantılı denilebilir. Nitekim Hz. Aişe o kadar hafifti ki onu bindiği devenin üzerindeki mahfe ile aşağı indirenler, Medine'ye dönüşte aynı mahfeyi devenin üzerine yüklerken Hz. Aişe'nin mahfenin içinde olup olmadığını fark edememişlerdir. Ayrıca düğününden önce Hz. Aişe'ye, zayıf olduğu için annesinin bol bol hurma yedirerek kilo aldirmaya çalıştığına dair rivayet vardır.²¹⁴

Hz. Aişe'nin yaklaşık on yaş daha büyük olduğuna dair gelen bir rivayet şöyledir: “Esmâ bint Ebîbekr, Aişe'den on yaş daha büyüktür. Esmâ, oğlu Abdullah b. Zübeyr öldürülünceye kadar onunla beraberdi. Esmâ yüz sene yaşadı, sonunda gözlerini de kaybetti ve 73 h. senesinde oğlu Abdullah öldürüldükten birkaç gece sonra Mekke'de vefat etti...” Esmâ'nın Hz. Aişe'den on yaş daha büyük olduğu ve 73 h. senesinde öldüğü bilgisi başka kaynaklarda da geçmektedir.²¹⁵

²¹¹ Acar, *a.g.m.* , 133

²¹² Nisâ, 4/6

²¹³ Karaman, *a.g.e.* , 300

²¹⁴ Rıza Savaş, *Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 9, İzmir 1995, 139

²¹⁵ Savaş, *a.g.m.* , 140

Hız. Aişe'nin hicret esnasında on yedi yaşında olduğunu destekleyen rivayetler de vardır. Hız. Aişe'nin, Mekke döneminde ailesinin İslam'la irtibatını ve Habeşistan'a hicret öncesini kendi ifadeleriyle dile getirmesi, onun sözü edilen olayları kavrayabilecek yaşta olduğunu göstermektedir. Savunulduğu gibi Hız. Aişe'nin Hicret esnasında sekiz yaşında olduğunun kabul edilmesi, Hız. Ebu Bekir'in Habeşistan'a hicret etmeye niyet ettiği sıralarda onun daha doğmamış olduğu anlamına gelir ki; bu durumda bahsedilen olayları anlatması mümkün olamazdı. İslam'a girenlerin listesine dair açıklamalarında İbn İshak, Hız. Aişe'nin adını Habeşistan'a hicretten önce müslüman olanlar arasında zikretmiştir. İbn Hişam da aynı rivayeti aktarmıştır. Her iki eserde de İslam'a girenlerin adları, kronolojik olarak sıralanmıştır.²¹⁶

Hız. Aişe'nin, kendisinin çocukken, nübüvvetin yaklaşık dördüncü yılında nazil olan “ *Kıyamet onların azab ile va'd edildikleri gündür. O ne korkunç ne acı bir gündür.*”²¹⁷ ayetinin indiğini söylemesi, o dönemi ve olayları ayrıntılarıyla kavrayabilecek yaşta olduğunu göstermektedir.²¹⁸

Hız. Aişe ile Hız. Peygamber (s.a.v.)'in nişanlanması süreci de bu görüşü destekler niteliktedir. Hız. Hatice'nin vefatından sonra Hız. Peygamber (s.a.v.)'in evlenmesi gerektiğine inanan Havle O'na, Hız. Sevde ve Aişe'yi teklif etmiştir. Bu ifadesiyle Havle, Hız. Peygamber (s.a.v.)'in iki seçenektan birini tercih edebileceğini anlatmak istemiştir. Dolayısıyla Havle'nin Hız. Peygamber (s.a.v.)'e, rivayet edildiği gibi altı yaşında bir çocukla evlenmesini önermesi makul görünmemektedir.²¹⁹

Medeni hukukta evlilik yaşı, kadın ve erkek için 17 yaşın doldurulmasıdır. Önemli bir neden veya olağanüstü bir durum varsa, yargıç kararı ile 16 yaşını bitirmiş olan kadın ve erkek evlenebilir; ancak yargıç karar vermeden önce anne, baba ve vasiyi olanak varsa dinler (Md. 124). Küçük yaşta olanlar ile kısıtlılar, yasal temsilcilerinin izni olmadan evlenemezler (Md. 126–127). Ancak yasal temsilci, haklı nedenler olmadığı halde izin vermiyorsa, yargıç temsilciyi dinledikten sonra izin verebilir (Md. 128)

2.8. TAM EHLİYETLİ KIZLARIN EVLİLİĞİNDE VELİNİN YETKİSİ

İslam hukukuna göre bulûğa ermiş olan kişi eğer ehliyetine zarar veren bir arıza söz konusu değilse haklarını kullanma yetkisine sahip ve görevleriyle de muhatap duruma gelmiştir. Bu sebeple haklarını bir başkasının iznine gerek kalmadan kullanabilir ve yaptıklarından da sorumlu tutulur. Ancak İslam'da evlilik akdinin diğerlerine oranla daha büyük bir öneme sahip olması sebebiyle İslam hukukçuları tam ehliyete sahip kızların evlenmesinde velinin yetkisi üzerinde durmuşlar ve bu noktada önemli tartışmalar ortaya çıkmıştır.²²⁰

²¹⁶ Savaş, *a.g.m.* , 140–141

²¹⁷ Kamer, 54/46

²¹⁸ Savaş, *a.g.m.* , 142

²¹⁹ Savaş, *a.g.m.* , 143

²²⁰ Saffet Köse, *İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet*, İHAD, sy. 2, 2003, 105

2.8.1. VELİNİN BÂLİĞA OLAN BEKÂR KIZINI CEBREN EVLENDİRMESİ

Bulûğ çağına gelmiş bir erkeğin kendi irade beyanı ile evlenebileceği, velisinin onu rızası dışında biriyle evlendirme hakkına sahip bulunmadığı hususu ittifakla kabul edilmiştir.

Fukahanın çoğuna göre dul kadın da rızası alınmadan veya istemediği halde velisi tarafından evlendirilemez. İmam Şafî'ye göre dul kadın bulûğ çağına gelmemiş olsa da hüküm aynıdır. "Dulun veli ile bir alakası yoktur." ve "Dul, kendisine velisinden daha ziyade mâliktir, bekârın ise rızası alınır."²²¹ hadisleri bu hükümlere kaynak gösterilmiştir.

a) Ebû Hanife'ye göre bulûğ çağına gelmiş bir kızı hiç kimse zorla evlendiremez. Kızın rızası alınmadan yapılan evlendirmeler hükümsüzdür; çünkü Rasûlullah (s.a.v.): "Açıkça izni alınmadan dul kadın, rızası anlaşılmadan bekâr kız evlendirilemez." şeklinde buyurmuş, "Onun rızası nasıl anlaşılır? sorusuna da "sükûtu ile" cevabını vermiştir.²²²

Velinin bulûğ çağına girmiş bekâr kızına nikâhtan evvel danışması, izin alması ve 'falan adam seninle evlenmek istiyor' diyerek kendisine talip erkeğin kim olduğunu kıza söylemesi sünnettir. Bu durumda kız susarsa razı olmuş demektir. Velinin nikâhtan evvel kızına danışmadan onu evlendirmesi sünnete muhalefettir. Sahih bir rivayette bildirildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) kızı Fâtıma (r.a)'yı Hz. Ali (r.a.) ile evlendirmek istediğinde kızını örten perdeye yaklaşarak: "Ali seninle evlenmek istiyor" buyurmuş, sonra da oradan ayrılarak onları evlendirmiştir.

Hz. Aişe (r.a)'nin görüşüne göre kadınların ifadeleriyle yapılan nikâh akdi geçerlidir. Nitekim Hz. Aişe de kardeşi Abdurrahman (r.a)'ın Şam'da iken, kızı Hafsa'yı Medine'de Münzir b. Zübeyr ile evlendirmiştir.

Veli olmayan bir kimse kızıdan izin isterse, kızın susması yeterli olmaz, rızasını mutlaka sözlü olarak ifade etmesi gerekir.²²³ Kızın evlenmeye razı olduğunu gösteren davranış ve sözleri çevre şartlarına ve örf'e dayanılarak tespit edilebilmektedir.

b) İmam Mâlik ve İmam Şafî, ergenlik çağındaki kızın babasına cebren evlendirme salâhiyeti tanımışlardır.²²⁴ Şafîler, "Aranızdaki bekârları ve kölelerinizden, cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir."²²⁵ ayetine dayanarak velilerin baliğ'a olan bekârları rızalarını almadan evlendirebileceğini, ayetin

²²¹ Buhârî, *Nikâh*, 41

²²² Buhârî, *Nikâh*, 40

²²³ Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mavsîlî, *El-İhtiyâr Lî-Tâ'îli'l-Muhtâr*, (Trc. Mehmet Keskin), Ümit yay., İstanbul 1998, III, 33-38

²²⁴ Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, II, 74

²²⁵ Nûr, 24/32

umumî ifadesinin buna delalet ettiğini; eğer “Dul bir kadın kendisinden izin alınmadan evlendirilemez” hadisi olmasaydı velilerin, izin almadan dulları da evlendirme hakkına sahip olmalarının söz konusu olabileceğini savunmuşlardır.²²⁶

İmam Şafî’ye göre “Dul kadında velinin yetkisi yoktur.”²²⁷ hadisinde velinin özellikle dul kızı üzerinde kendi başına tasarruf yetkisinin olmadığını belirtilmesi, bekâr kızını kendi başına evlendirebileceğine delildir. Baba küçük kızını nasıl evlendirebiliyorsa onu da evlendirebilir. Kızın bâliğa olmasının evlilik konusunda görüş sahibi olması için yeterli olmadığını savunarak bu hususta bilgi sahibi olmanın deneyim gerektirdiğini ileri sürmüş; bu mevzunun kızın malı üzerindeki tasarrufundan farklı olduğunu, akıllı ergen kişinin bu konuda görüş sahibi olmasına bağlamıştır.²²⁸

c) Buna karşılık Cessas: “*İçinizden bekârları...evlendirin.*” ayeti yalnız kadınlara has değildir. Bu ifade kadın ve erkekleri birlikte içine almaktadır. Eğer veliler bâliğ olan bekârları zorla evlendirme hakkına sahip olsalardı, Rasûlullah (s.a.v.), onların evlenmeleri hususunda izin alınmasını emretmezdi. Zira Rasûlullah (s.a.v.), “Bekâr bir kızın evlendirileceği haberine karşılık sükut etmesi izin verdiğine delalet eder.” buyurmuştur. İşte bu hadisten de anlaşılıyor ki, bâliğa olan bekâr kızları kendilerinden izin almadan evlendirmek caiz değildir. İbn Abbas (r.a.)’tan rivayet edildiğine göre Arapların Bekr kabilesinden bir baba ile kızı Rasûlullah (s.a.v.)’a geldiler. Baba kızını kendisinden izin almadan evlendirmiş ve kızı ile arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Rasûlullah (s.a.v.) kıza: “Babanın yaptığına izin ver.” dedi. Bu hadis de bâliğa olan bekâr kızdan evliliği hususunda izin almanın şart olduğuna delalet etmektedir.²²⁹

d) “*İçinizden evli olmayanları (eyâmâ) evlendirin.*” ayetinde geçen ve evli olmayanlar diye tercüme edilen “eyâmâ”, “eyyim”in çoğuludur. Eyyim, eşi olmayan kadın veya erkeğe denir. Daha önce evlenmiş olup olmaması durumu değiştirmez. Kimse zorla evlendirilemeyeceği için ayetten, evli olmayanların evlenmelerine yardımcı olmak manası anlaşılır. Evlilik konusunda yardım, genellikle tarafları tanıştırma ve birinin teklifini diğerine ulaştırma şeklinde yapılabilir. Erkeğin kadına ya da kadının erkeğe aracısız evlenme teklifi yapmasında da bir beis yoktur. Sadece iddet bekleyen kadına, açıkça evlenme teklifi yapılamaz. Çünkü Allah Teâlâ “*Böyle kadınlara üstü kapalı evlenme teklifi yapmanızda veya niyetinizi içinde saklamanızda size bir vebal yoktur. Allah biliyor ki, siz bunu ileride dile getireceksiniz. Fakat meşrû bir söz söylemekten başka bir şekilde kendileriyle gizlice sözleşmeyin. Kitap’taki süre sona erinceye kadar evlilik bağıyla bağlanmaya kalkışmayın. Şunu da bilin ki, Allah sizin içinde olanı bilir. Öyleyse Allah’tan sakının. Bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok yumuşaktır.*”²³⁰ buyurmuştur.²³¹

²²⁶ Sabunî, *a.g.e.*, II, 194

²²⁷ Ebu Davud, *Nikâh*, 24; Nesaî, *Nikâh*, 31; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/334

²²⁸ Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Serahsi, *Mebûsû*, (Editör: Mustafa Cihat Akşit), Gümüşev yay., İstanbul 2008, V, 1

²²⁹ Sabunî, *a.g.e.*, II, 194

²³⁰ Bakara, 2/235

²³¹ Abdülaziz Bayındır, *Fıkha Göre Nikâh Sözleşmesinde Velinin Yeri*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 4, İstanbul 2001, 45–46

2.8.2. KIZIN VELİSİNDEN İZİNSİZ EVLENMESİ

Küçüklerin velisiz evlenemeyecekleri, bulûğ çağına gelmiş normal erkeklerin velisiz evlenebilecekleri konusunda ittifak vardır. Ancak bulûğ çağındaki kızların kendi başlarına evlenmeleri konusunda ihtilaf edilmiştir.

a) Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf'a göre bulûğ çağındaki bir kız, velisinden izin almadan evlenebilir. Bunu engelleyen bir delil bulunmadığı gibi ehliyet mefhumu da bunu gerektirmektedir. Nitekim malı üzerinde serbestçe tasarruf hakkı bulunan şahsın kendisi üzerinde de tasarruf hakkı olacaktır. Ancak Hanefilerin görüşleri kadının velisini dinlememesi, keyfi hareket etmesi ve bunun teşvik edilmesine yönelik değildir. Aksine velinin rızasının alınması ve kadına vekâleten nikâh meclisinde irade beyanında bulunması istenmiştir. Yalnız bu talep, vucûb değil; ibaha kabilindedir.²³²

b) İmam Mâlik ve Şafî'ye göre bulûğ çağına gelmiş de olsa kız ve kadınlar, velilerinin izni olmadan evlenemezler; gerek velilerinin izni olmadan yaptıkları evlilik, gerekse velinin izni bulunsa dahi bizzat irade beyanları ile yaptıkları evlilik muteber değildir.

Bu icthad bir yandan “İçinizden bekârları... evlendirin.” meâlindeki ayette geçen “evlendirin” ifadesine, diğer yandan kadınların tabiatları gereği bu konuda tedbirsiz davranabilecekleri, kendilerine ve ailelerine zarar getirebilecekleri düşüncesine dayandırılmaktadır.²³³

İlgili ayette “evli olmayanları evlendirin” hitabının kimlere yönelik olduğuna dair farklı görüşler vardır. Hitap topluma veya zenginlere ya da devlete yönelik ise, tavsiye anlamına gelmektedir. Aileye yönelik ise -ki bu âlimlerin çoğunun görüşüdür- kimine göre vucûba, kimine göre tavsiyeye delalet etmektedir. Bir görüşe göre “Allah Teâlâ İslam cemiyetine emrederek helal yoldan yapılan nikâhların önüne dikilen maddi engelleri kaldırmayı ve bu gibi engellerle karşılaşanlara yardım etmeyi emrediyor. Ayette geçen “eyâmâ” kelimesi, kadın erkek ayırımı olmaksızın her ikisinden eşi olmayanlardır. Bu, İslam toplumunda imkânı bulunmayan bekârları evlendirmek hususunda ilahi emirdir. Yalnız bu emir vacip olan bir emir değil, mendub bir emirdir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında birçok bekâr bulunduğu halde bunlar evlendirilmemişlerdir. Oysaki evlenme emri vucûb ifade etseydi, peygamber onları evlendirirdi.” denilmiştir.²³⁴

İlgili ayetin hitabının aileye yönelik olduğunu söyleyenlerin delili, ayeti açıklayan şu hadislerdir: “Nikâh ancak veli ile sahih ve caiz olur.”²³⁵ “Kadın kadını evlendiremez ve kadın kendini evlendiremez. Ancak zaniye kadındır ki kendi kendini

²³² Hasan Ali Görgülü, *Kur'ân'ın Kadının Evlenmesine Bakışı ve İslam Hukukçularının Konu Hakkındaki Görüşleri*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 30, Güz 2010, 46

²³³ Karaman, *a.g.e.*, 74-75

²³⁴ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, (Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), Çağrı yay. , İstanbul 1986/1406, XI, 5891-5892

²³⁵ Buhârî, *Nikâh*, 36; Ebû Dâvud, *Nikâh*, 15; Dâremî, *Nikâh*, 11

evlendirir.”²³⁶ “Hangi kadın velisinin izni olmaksızın nikâhlanırsa, onun nikâhı batıldır, nikâhı batıldır, nikâhı batıldır.”²³⁷

Ebu Hureyre’den nakledilen “...kadın kendi kendini evlendiremez.” hadisindeki hüküm, kadının akit meclisine gelmesinden kaynaklanan bir mekruhluk şeklinde yorumlanmıştır. Nikâhın ilan edilmesi emredildiğinden insanların nikâhın yapılacağı yere toplanması söz konusudur. Sonuç olarak kadının şerefini korumak adına böyle bir toplantı yerine gelmesi mekruh görülmüştür. Cessas “Kendi kendini evlendiren kadın zinakârdır” şeklindeki ifadenin Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sözünden ziyade Ebu Hureyre’nin ifadesine benzediğine dair bir açıklama yapmış ve Abdusselam b. Harb’in bu ifadeyi mevkûf olarak naklettiğini ve merfu rivayetten ayırdığını ifade etmiştir.²³⁸

Birinci hadis ve taşıdığı hüküm Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Mes’ud, İbn Abbas ve Ebû Hureyre’den rivayet edilmiştir. Tabîîn’den Saîd b. Müseyyeb, Hasan el-Basrî, Ömer b. Abdulaziz de aynı ictihadda olmuşlardır. Süfyan es-Sevrî, İmam Şafî, İmam Ahmed ve Ebû Ubeyd’in de icihad ve mezhepleri bu doğrultuda hüküm ortaya koymuşlardır.

İlgili hadisin mürsel, yani senedinden bir sahabinin düşmüş olduğu tespit edilmekle birlikte mürsel hadisi senet kabul edenlere göre, “Bekârları evlendirmek velilerine vaciptir ve velisiz nikâh caiz değildir” hükmü ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık İmam Ebû Hanîfe ve onun icihadını benimseyenlerin çoğu mürsel hadisle istidlal ve ihticacı uygun görmediklerinden dolayı onlara göre, evlilik çağına girmiş kız kendi görüşüyle evlenebilir. Onların bu konudaki delilleri: “*Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında örfe uygun iyilik ölçüleri içinde anlaştıkları takdirde onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın.*”²³⁹ ayetidir. Aynı zamanda İmam Ebû Hanîfe “Nikâh ancak veli ile olur” meâlindeki hadisin vucûb ve sıhate değil; kemâl derecesine işaret ettiği, yani kâmil bir nikâhın ancak veli ile olabileceği yorumunda bulunmuştur. İmam Şafî’ye göre veli, bekâr kızını onun iznini almadan evlendirebilir; ancak bu durumda ondan izin istemesi müstehaptır. Dul kadını ise velisi, ancak onun iznini aldıktan sonra evlendirebilir. İmam Mâlik’e göre velisinin izni olmaksızın üçüncü bir şahıs tarafından evlendirilen kadın hür ve şerefli ise, velisinin isteği üzerine nikâhı feshedilebilir.²⁴⁰

²³⁶ Darekutnî, Ebû Hureyre (r.a)’den

²³⁷ Ebû Dâvud, *Nikâh*, 19; Tirmizî, *Nikâh*, 14; Daremî, *Nikâh*, 11

²³⁸ Eşref Ali et-Tehanevî, Zafer Ahmed el-Osman et-Tehanevî, *Hadislerle Hanefî Fıkhı*, (Trc. İbrahim Tüfekçi), Misvak Neşriyat, İstanbul 2009, VIII, 422

²³⁹ Bakara, 2/232

²⁴⁰ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri*, Anadolu yayınevi, İzmir 1989, VIII, 4212–4213

2.8.3. KADININ BİZZAT NİKÂH AKDİ YAPMASI

Mezheplerin konuyla ilgili görüşleri ana hatlarıyla şunlardır;

a) Şafîî ve Hanbelî fakîhlerine göre, kadın kendi başına nikâh akdi yapamaz. Yaptığı takdirde yapılan nikâh geçerli değildir. Zira “İçinizden bekârları... evlendirin.” ve “Müşrik erkeklere de onlar iman edinceye kadar (mümin kadınları) nikâhlayın.”²⁴¹ meâlindeki ayetlerde kadınlara değil erkeklere hitabın söz konusu olduğunu ve bu hitabın evlilik hususunda salâhiyetin erkeklere verildiğini gösterdiğini savunmuşlardır. Eğer kadınların kendi başlarına evlenmeleri caiz olsaydı, velilerin velâyet hakları düşmüş olurdu. Kadın çoğu zaman kadınlık duygularının etkisi altında kalabileceğinden ona evlenmek muhtariyeti verilemez. Evlilik maksatlarının daha kâmil biçimde gerçekleşmesi için evlilik işi kadınların velilerine verilmiştir. Şafîî ve Hanbelîlerin görüşleri âlimlerin çoğunluğu tarafından tercih edilmiştir.²⁴²

b) “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında örfe uygun iyilik ölçüleri içinde anlaştıkları takdirde onların (eski kocalarıyla) evlenmelerine engel olmayın.”²⁴³ meâlindeki ayeti delil getirerek kadınların da kendilerini evlendirme özgürlüklerinin bulunduğu şeklindeki anlayışı benimseyen Hanefîlerin dayandıkları delillerden bir diğeri ise şöyledir: Nikâh bir sözleşmedir; diğer sözleşmeleri yapmaya ehil olan kadınlar, velilerine gerek kalmaksızın onların rızası bulunmadan da bizzat kendileri nikâh sözleşmesinde taraf olarak bulunabilir ve kendilerini evlendirebilirler. Bu ictihadı benimseyenlere göre “Velisiz nikâh olmaz.” hadisinden, nikâh esnasında velinin bulunmasının ya da onun rızasının alınmasının zorunlu olduğu değil de, velinin bulunmasının uygun olacağı anlaşılmaktadır.²⁴⁴

Cessas’ın ifadesine göre ayetin kadının velisiz ve velisinin izni olmadan kendi başına evlenmesinin caiz olduğuna delaleti üç açıdan olmaktadır: Veli izninin şart olduğu belirtilmeden nikâh akdi kadına nispet edilmiştir. Eşler evlenmeye razı olduklarında, velinin kadının evlenmesine engel olması yasaklanmıştır. Kadın kendi iradesiyle dengi olan birisiyle evlendiğinde, velinin onu evlenmekten menetme yetkisi yoktur.²⁴⁵

Akıllı ve bâliğ bir erkek veya kadın, velisi razı olmasa bile dilediği kişi ile evlenebilir. Veli bu gibilerin nikâhında bulunup vekil olarak akid yapabilir. Hanefî mezhebinde, veli ancak dengine varmayan veya mehr-i mislinden aşağıya evlenen âkil-bâliğ kadının nikâhını bozdurabilir. Şafîî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebinde ise bâliğa kızın nikâhını yalnızca velisi veya velisinin vekili kıyabilir. Hanefîlerden İmam Muhammed’e göre velinin izni yeterli olup, nikâhta bizzat bulunarak icap ve kabul yapması gerekmez. Ancak üç mezhebe göre veli nikâhta hazır olup icap ve kabul beyanında bulunmalıdır. Üç mezhebe ve İmam Muhammed’e göre veli, dengi ile mehr-i mislinden aşağı olmamak üzere evlenmek isteyen kızın nikâhına icazet vermediği

²⁴¹ Bakara, 2/221

²⁴² Sabunî, a.g.e. , II, 195

²⁴³ Bakara,2/232

²⁴⁴ Nihat Dalgın, *Aile Kurumunun Nikâh Aşamalarıyla İlgili Fıkhi Sorunları*, İHAD, sy. 13, 2009, 37–38

²⁴⁵ Görgülü, a.g.m. , 49

takdirde kız hâkime müracaat edebilir. Veli, icazet vermemesine meşrû bir sebep göstermezse, kızın zarara uğraması söz konusu olacağından velâyet hâkime intikal eder ve hâkim velinin yerine geçip kıza izin vererek nikâhını akdeder.²⁴⁶

2.9. KADININ EVLİLİĞİNDE VELÂYET YETKİSİ PROBLEMİ

Bulûğ çağındaki erkeklerin velilerinin izni olmadan evlenebilecekleri hususunda ittifak olmasına karşın aynı durumdaki kızın veli izni olmadan evlenmesinin muteber olup olmadığı noktasında mezheplerin farklı görüşleri olmuştur. Şafîî, Mâlikî, ve Hanbelî fakîhler kadınların bu durumda kendi başlarına hareket edemeyeceğini, nikâhın geçerli olabilmesi için bu evliliğin bizzat veli tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini savunurken Hanefî fakîhler bu durumda kadınların velâyet yetkisine sahip olabilecekleri görüşündedir. İmam Muhammed ise bu meselede veli ile kıza ortak bir velâyet yetkisi tanıyarak evliliğin her iki tarafın rızası ile gerçekleşebileceğini ileri sürmüştür.²⁴⁷

2.9.1. NİKÂHTA VELİYİ GEREKLİ GÖRMEYENLER VE DELİLLERİ

Fakîhler arasında İmam Ebû Hanife, Züfer, Hasan b. Ziyâd ve Ebû Yûsuf gibi âlimler, evlilikte kadının velâyetinin meşrû olduğunu savunmuşlardır. Onlar, hür ve ergen bir kadının rızası doğrultusunda veliye danışmadan kendi eşini seçebileceğini söylemekle birlikte veliden izinsiz gerçekleştirilen evliliği mutlak bir hak olarak da görmemişlerdir. Ebû Yûsuf ve Züfer –bir görüşe göre- evliliğin geçerli olması için kızın evlendiği kocasına denk olmasını yeterli görürken Ebû Hanife buna ilaveten en az emsal mehri üzere akit yapılmasını şart koşturmuştur. Bu durumda ehliyet sahibi yetişkin bir kadın evliliğini bizzat kendisi gerçekleştiriyorsa, kocasının kendisine denk ve mehrinin de emsallerinden az olmaması gerekir. Aksi halde bu evlilik velinin iznine bağlı olarak *mevkûf* bir akit olur. Bu durumda veliler bu evliliğe rıza göstermezse velilerinin evliliği hâkim yoluyla feshettirme gibi birtakım hakları sabit olur. Bu görüşün temelinde o günün bakış açıları vardır. Şöyle ki; veliler mehrin fazlalığı ile övünür, azlığından utanırlardı. Çünkü o dönemlerde, düşük mehirle evlenen kadınların daha çok ahlakî bir zaafa sahip olduğu yönünde bir kabul bulunuyordu. Bir de bu durum o kabilenin kadınlarını zarara sokardı. Çünkü bundan sonra onlardan kim, mehir belirlemeden evlense, onun mehri bu kadının mehrine göre belirlenir. Yani emsal mehirde bu kadınlarınki esas alınır. Kabilenin kadınlarının haklarını erkekler koruyacağından itiraz hakkı erkeklere tanınır. Bu konudaki itiraz yetkisinin ve fesih talebinin zamanı hakkında ise farklı görüşler vardır. Bazılarına göre çocuk doğuncaya kadar bazılarına göre ise hamilelik durumlarının ortaya çıkmasına kadarki süre içerisinde velilerin hâkim

²⁴⁶ Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukukunda İzinname ile Nikâh*, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, sy. 2, (Güz) 2006, 44

²⁴⁷ Muhammed Ali Danışman, *İslam Hukukuna Göre Evlilikte Velâyet ve Kapsamı*, İHAD, sy. 8, 2006, 241

yoluyla bu evliliğin feshedilmesini talep etme hakları vardır. Bu sürenin aşılması durumunda veliler fesih talebinde bulunma haklarını kaybederler.²⁴⁸

Kadının evliliğinde velâyetin gerekli olmadığını savunanların konuyla ilgili delillerini şöyle sıralamak mümkündür:

2.9.1.1. Kur'ân'dan Deliller

Evlilikte kadının velâyetini meşrû görenlerin görüşlerine delil olarak getirdiği ayetlerden birinde Yüce Allah (c.c.): “*Bundan sonra kadını boşarsa (üçüncü defa) kadın başka birisiyle evlenmedikçe bir daha kendisine helal olmaz*”²⁴⁹ şeklinde buyurmuştur. Bu ayette iki hususa dikkat çekilmektedir. Birincisi ayetteki “*kadın başka biriyle evlenmedikçe*” kaydı evliliği veliye değil, kadına izafe etmektedir. İkincisi ise ayetteki “*karı-kocaların birbirlerine dönmelerinde bir engel yoktur*” ifadesi eşlerin tekrar birbirlerine dönmek istemeleri durumunda bu tercihin bizzat eşler vasıtasıyla mümkün olabileceğine işaret etmektedir. Velilerin bu konuda yetkili olacağına dair bir bilgiye ayette rastlanmamaktadır.²⁵⁰

Bir diğer ayet-i kerîmede eşleri ölen kadınlarla ilgili olarak şöyle buyrulur: “*İçinizden ölenlerin bırakmış olduğu eşler kendi kendilerine dört ay on gün beklerler; müddetleri sona erdiğinde, onların kendi haklarında uygun şekilde yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur...*”²⁵¹ Ayet-i kerîmede; “*müddetleri sona erdiğinde, onların kendi haklarında uygun şekilde yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur...*” ifadesi kadınların yeni bir evliliği gerçekleştirmek istemeleri durumunda velilerin iznine gerek kalmaksızın bu konuda bireysel hareket edebileceklerine ve yeni bir evlilikte uygulanacak prosedürün onlara ait olacağına yorumlanır. Başka bir ayette: “*Kadınları boşadığınızda müddetleri sona erdiğinde kocalarıyla güzellikle anlaşılırlarsa evliliklerine engel olmayın...*”²⁵² buyrulmaktadır. Ayette iddet müddetleri biten kadınların kocalarıyla anlaşmaları durumunda, kendi rızaları ile evliliği aralarında gerçekleştireceklerine işaret edilir. Bu ayetten kadınların evliliğinde velilerin söz hakkı olmadığı ve eşlerin tekrar birbirleriyle anlaşması durumunda evliliklerine engel olmanın yasaklandığı hükmüne varmak mümkündür. Konuyla ilgili diğer bir ayette Hz. Peygamber (s.a.v.)’e hitaben: “*...Peygamber evlenmeyi dilediği takdirde –mü’minlerden ayrı sırf sana mahsus olmak üzere- kendi mehrini peygambere hibe eden mümin kadını almanı helal kılmışızdır.*”²⁵³ buyrulur. Bu ayet, nikâh akdini bizzat kadının kendisinin yapabileceğine delalet etmektedir. Çünkü ayette kendisini Hz. Muhammed (s.a.v.)’e hibe etmek isteyen kadının evliliği muteber görülmüştür.²⁵⁴

²⁴⁸ Danışman, *a.g.m.* , 241–242

²⁴⁹ Bakara, 2/230

²⁵⁰ Cessas, *Ahkâmu’l Kur’an*, Beyrut 1412/1992, I, 474

²⁵¹ Bakara,2/234

²⁵² Bakara, 2/232

²⁵³ Ahzâb, 33/50

²⁵⁴ Cessas, *a.g.e.* , 473–475

2.9.1.2. Sünnetten Deliller

a) Ebû Hureyre (r.a)'den gelen bir rivayette Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Dul kadının emri (sarih müsaadesi), kızın izni alınmadan nikâhlanmaz. İzni susmasıdır.”²⁵⁵ Hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in dul kadınla bekâr kızın evliliği konusunda farklı davrandığı anlaşılmaktadır. Nitekim evlilik konusunda dul kadından açıkça evliliği istemesi ve bu evliliğe onay vermesi istenirken, bekâr kızın çekingenliğinden dolayı susmayı tercih etmesi beklenir.

Kızın evlilik hakkındaki iradesini belirlemede esas alınan susma veya bu iradesini bazı işaretlerle belirtmesi mutlak bir uygulama değildir. Çünkü örf ve adetteki farklı uygulamalara bağlı olarak bunun değişebileceği düşünüldüğünde hadiste bekâr kızdan beklenen bu hareketin kızın rızasını ifade etmede bir ölçüt olarak görüldüğünü söylemek mümkündür.²⁵⁶ Dolayısıyla kızın evlenmeye razı olduğunu gösteren davranışı çevre şartlarına ve örf'e dayanılarak tespit edilebilir.

b) İbn Abbas (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a.v): “Eyyim (dul veya bekâr kadın) kendi nefesine velisinden daha çok evlâdır. Kızın kendi nefisini ilgilendiren konularda (nikâhta) izni alınır, izni ise susmasıdır.” buyurmuştur.²⁵⁷

c) Hz. Aişe (r.a)'den gelen rivayette Hz. Peygamber (s.a.v): “Evlenmek için kadınların emirlerini (görüşlerini) alın. Ya Rasûlullah: “Bakire utanır ve sükût eder (Onun izni nasıl alınmalı?) diye sorulduğunda ” Rasûlullah: “Kızın sükût etmesi izin vermesidir.” şeklinde buyurdu.²⁵⁸

d) Ma'kıl b. Yesar (r.a)'dan şöyle dediği rivayet olunmuştur: “Kız kardeşimi bir adama vermiştim. Bu adam hemşiremi boşamıştı. İddeti tamam olunca da gelip yine istedi. Ben dedim ki sana vaktiyle hemşiremi nikâhlamıştım. Fakat sen kardeşimi boşadın. Sonra da gelip istiyorsun. Hayır, kardeşim sana vallahî ebedî dönüp varamaz. Fakat bu adam kusursuz (iyi) bir kişi idi. Hemşirem de kocasına varmak istiyordu (Ben mani olmak istiyordum). Bunun üzerine Allah (c.c) bu (meâldeki) : “*Kadınları, kocaları boşayıp iddetleri meşrû olan hadde bâliğ olunca (yeniden bir araya gelmek isterlerse) ey veliler siz kadınların evlenmelerine mani olmayınız.*” ayetini indirdi. Bunun üzerine ben: “Ya Rasûlallah! Şimdi ne yapayım?” dedim. Rasûl-i Ekrem : “Hemşireni eski kocasıyla evlendir” buyurdu.²⁵⁹

e) Ebû Hureyre (r.a)'den gelen rivayete göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Yetim kızın, kendi nefisini ilgilendiren konularda izni alınır. Şayet susarsa o sükût onun iznidir. Eğer kabul etmezse üzerine varıp zorlanmaz.”²⁶⁰

²⁵⁵ Buhârî, *Nikâh*, 42

²⁵⁶ Danışman, *a.g.m.* , 244

²⁵⁷ Ebû Dâvud, *Nikâh*, 25; Tirmizî, *Nikâh*, 18; Nesâî, *Nikâh*, 33; İbn Mâce, *Nikâh*, 11

²⁵⁸ Nesâî, *Nikâh*, 34

²⁵⁹ Buhârî, *Nikâh*, 36

²⁶⁰ Tirmizî, *Nikâh*, 11

f) Hansa bnt. Hizam'ı babası evlendirmişti. Halbuki Hansa dul idi. Hansa bu izdivacı hoş görmeyerek Rasûlullah (s.a.v)'a gelip şikayet etti. Rasûlullah (s.a.v) da bu nikâhı iptal etti.²⁶¹

g) Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilmiştir: Bir genç kız Hz. Aişe (r.anha)'nin yanına gelerek “Babam beni sırf itibar kazanmak için kardeşinin oğluyla evlendirdi. Halbuki ben istemiyorum.” dedi. Hz. Aişe : “Nebi (s.a.v) gelinceye kadar bekle.” dedi. Nihayet Rasûlullah (s.a.v) gelince, ona söyledi. Rasûlullah (s.a.v) kızın babasına haber göndererek çağırttı. Babasına kızın fikrini alıp almadığını sordu. Kız: “Ya Rasûlallah, babamın yaptığı işe karşı değilim. Fakat ben, evlenme işinde kadınların da söz hakkı var mı? Onu öğrenmek istedim.” dedi.²⁶²

h) Sehl bin Sa'd (r.a)'dan rivayet olunmuştur: Rasûlullah (s.a.v)'a bir kere bir kadın gelerek kendisini zevceliğe almasını teklif etti. Allah Rasûlü (s.a.v.) gözlerini indirip sükût etti. Orada hazır bulunan bir sahabi: “Ya Rasûlallah! Bu kadını bana tezvic etseniz.” dedi. Rasûl-i Ekrem: “Mehir olarak dünyalık verecek bir şeyin var mı?” diye sordu. O sahabi: “Hayır, Ya Rasûlallah, yanımda hiçbir şey yoktur.” dedi. Rasûl-i Ekrem: —Haydi git, araştır, demir bir yüzük de olsa getir tak, buyurdu. Sahabi gitti, sonra dönerek: “Hayır, Ya Rasûlallah, dünyalık hiçbir şey bulamadım. Fakat üzerimdeki izarım var. Bunun yarısını verebilirim.” dedi. Rasûlullah —Kur'ân'dan ezberinde bir şey var mı? diye sordu. Fakir sahabi: —Ezberimde şu sûre var, şû sûre var, şu sûre var, diye birtakım sûreler saymaya başladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v): “Kur'ân'dan ezberindeki sûrelerle seni bu kadına tezvic eyledim.” buyurdu.²⁶³

i) İbn Abbas (r.a)'tan rivayet edildiğine göre bekâr bir cariye Rasûl-i Ekrem'e geldi. Kendisi istemediği halde babasının kendisini evlendirdiğini söyledi. Rasûl-i Ekrem (s.a.v) cariyeyi nikâhı kabul edip etmemekte muhayyer (serbest) bıraktı.²⁶⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Ümmü Seleme ile evliliği de bu konuda delildir. Şöyle ki Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisini istemek üzere haber gönderince Ümmü Seleme: “Velilerimden şu anda burada kimse yok.” demiş; bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): “Ne burada bulunan, ne de bulunmayan velilerinden bu evliliği hoş karşılamayacak olan vardır.” buyurmuştur.²⁶⁵

Söz konusu hadis-i şerif nikâh akdi esnasında velilerinden kimsenin bulunmadığını göstermektedir. Nitekim Ümmü Seleme'nin sözleri buna açıkça delalet etmektedir. Ayrıca hadis-i şeriften velilerin yersiz birtakım gerekçelerle evliliği istememeleri durumunda itiraz haklarının bulunmadığı ve aralarında denklik varsa zaten velinin itirazının bir temelini de olmadığı anlaşılmaktadır.²⁶⁶

²⁶¹ Buhârî, *Nikâh*, 42; Ebû Dâvud, *Nikâh*, 25; Nesâî, *Nikâh*, 35

²⁶² Nesâî, *Nikâh*, 36; İbn Mâce, *Nikâh*, 12; Ebû Dâvud, *Nikâh*, 26

²⁶³ Buhârî, *Nikâh*; 41

²⁶⁴ İbn mâce, *Nikâh*, 12

²⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 295

²⁶⁶ Köse, *a.g.m.*, 107

2.9.1.3. Sahabe Kavli

Sahabelerden bazıları velisiz evliliğin caiz olacağını söylemişlerdir. Hz. Ömer, Hz. Ali ve İbn Ömer (r.a.) bu sahabeler arasında zikredilebilir. Rivayet edildiğine göre bir kadın kızını gönül rızasıyla evlendirmişti. Daha sonra kızın velileri gelerek davalaşmak için onu Hz. Ali (r.a.)'nin huzuruna götürmüşlerdi. Hz. Ali de söz konusu nikâhı onaylamıştı. Bu durum nikâhın, kadınların ibareleriyle akdedilebileceğine bir delildir. Nitekim Hz. Ali de veliler olmadan kıyılan nikâhı tasdik etmişti. Zira nikâh akdi yapılırken, kızın velileri hazır bulunmamışlardı ve kadın da kendisinin halis hakkı üzerinde bir tasarrufta bulunmuştu.²⁶⁷ Hz. Aişe (r.a.) de kardeşi Abdurrahman'ın kızı Hafsa'nın Münzir b. Zübeyr ile evliliğini bir kadın olarak kendisi üstlenmiştir. Hz. Aişe'den gelen bir rivayette kendisi: “Benim yanımda ensardan bir cariye vardı. Onu evlendirdim. Hz. Peygamber (s.a.v.) bana “Ya Aişe! Şarkınız yok mu? Çünkü bu ensar kabilesi şarkıyı sever.” dedi. Anlaşıyor ki Hz Aişe bir kadını evlendirmiş, Rasûlullah (s.a.v.) da bu uygulamaya onay vermiştir.²⁶⁸

Sahabelerden nakledilen bu çeşit söz ve uygulamalar, kadınların evliliğe velâyet edebileceklerine ve bu hususta sözlerine itibar edileceğine yorumlanır. Zikredilen rivayetler kadınların veli sıfatıyla evlilikteki velâyet yetkisine işaret etmekle birlikte bu rivayetler kadınların kendi evliliklerindeki velâyet yetkisiyle aynı değerlendirilir. Çünkü evliliği veli sıfatıyla gerçekleştiren bir kadının kendi evliliğinde söz sahibi olması da kaçınılmaz olur. Hatta bu şekildeki bir kadının kendi evliliğinde söz sahibi olması daha güçlü bir delil olur. Çünkü ehliyet kuralları gereğince başkasının velâyet yetkisine sahip olmak aynı velâyet konusunda kendisinin de yetki sahibi olmasını gerektirir. Bu nedenledir ki İslam hukukçuları kadınların evliliğindeki velâyet yetkisini ve kadınların başkası hakkındaki velâyet yetkisini aynı kapsamda değerlendirerek ya bu hususta bütün velâyetlerin üstlenebileceği ya da hiçbir velâyet hakkına sahip olunamayacağı görüşünü benimsemişlerdir.²⁶⁹

2.9.1.4. Akfî Delil

Kadının evliliğindeki velâyet yetkisi kendi malındaki tasarruf yetkisine kıyas edilir. Nitekim yetişkin bir kadın kendi malında dilediği gibi tasarruf etme yetkisine sahiptir. Bu durumdaki bir kadının evlilikte velâyet yetkisine sahip olması da kaçınılmaz olur. Bu konuda velisinden veya bir başkasından izin almasına da gerek yoktur. Ancak evlilikte kefâet (denklik) ve mehir konusunda velinin de hakkı bulunduğu için bu hususta velinin tüm yetki ve hakları tamamen düşmez. Veli bu hususta ancak kadına danışarak rızasını alır. Evlilikte kadının velâyetini üstlenen bir velinin kadının haklarını korumak gayesiyle rızasına uygun olarak onu dengiyle ve emsal mehrini esas alarak evlendirmesi durumunda, hem kadının hak ve menfaatleri korunmuş, gözetilmiş olur hem de bu evlilik sonucunda velinin ve diğer kadın akrabaların zarar görmesi engellenmiş olur. Aslında böyle bir evlilik kadın tarafından

²⁶⁷ Mavsîlî, *a.g.e.*, III, 35

²⁶⁸ Tehanevî, *a.g.e.*, VIII, 424

²⁶⁹ Danışman, *a.g.m.*, 245–246

gerçekleştirildiğinde evlilikten beklenen sonuçları doğuracağı için velinin iznine ve rızasına da gerek kalmaz.²⁷⁰

2.9.2. NİKÂHTA VELİYİ GEREKLİ GÖRENLER VE DELİLLERİ

Evlilikte kadının velâyeti konusundaki diğer bir görüş, kadının velâyet hakkına sahip olmayacağı yönündedir. Hanefiler dışında diğer üç mezhep, küçüklerin yanı sıra bulûğa ermiş kızların da ancak velileri aracılığıyla evlenebileceklerini ileri sürmüşlerdir.²⁷¹

Mâlikîler, evlilikte velâyet konusunda mezhep içerisindeki fakîhlerin ittifakı ile üç madde üzerinde birleşirler. Bunlar; velâyeti üstlenecek kişinin müslüman, ergen ve erkek olmasıdır. Bunun dışındaki şartlar velâyet için geçerli sayılmaz. Buna göre kadın velâyette bulunduğu -velisinin izni olsa da- bu evlilik geçerli sayılmaz. Velâyette bulunan kadının bekâr-dul, hür-cariye veya reşîd-sefîh olması velâyet için dikkate alınmaz. Bu şekildeki bir evliliğin feshedilmesi gerekir.²⁷²

Şafîîlerde veliden izinsiz gerçekleştirilen bir evlilik geçerli sayılmaz. Aynı şekilde kadının başkasını evlendirmesi de caiz olmaz.²⁷³ Çünkü kendi evliliğinde velâyeti kabul edilmeyen birisinin başkası için velâyette bulunması caiz olmaz. Buna göre evlenmek isteyen kadın öncelikle velisine danışır ve eş seçiminde beraberce rol üstlenir. Kadın, rızasına uygun olan eşle evlenmek istediğinde velisi onun adına bu akdi yerine getirir. Fakat veli olmadan kadının rızası olsa bile evlilikte sözüne itibar edilmez ve bu şekilde bir evlilik kurulmuş olmaz.²⁷⁴ Hanbelîlere göre de veli ya da onun yerine geçen biri olmaksızın akdedilen nikâh geçersizdir. Kadın hiçbir halde kendi başına evlilik akdini yapamaz.²⁷⁵

Hanefîlerden İmam Muhammed'e göre, veli izin verdiği takdirde kadının kendisini evlendirmesi caizdir. Kadın veliden izinsiz evlenirse evlilik velinin icazetine bağlı olarak mevkûftur. Veli ile kız arasında müşterek bir velâyet söz konusudur. Buna göre veli rızasını almadan kızını evlendiremez; kız da velisinin iznini almadan evlenemez. Fakat daha sonraları İmam Muhammed'in Ebû Hanîfe'nin görüşüne döndüğü rivayet edilir. Ebû Yûsuf'un da İmam Muhammed ile aynı görüşte olduğuna dair kaynaklarda bilgilere rastlanmaktadır.²⁷⁶

Osmanlı Devletinde 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar, bulûğ çağına ulaşmış kadınların evliliklerinde velinin rızasına bağlı kalınmayacağı görüşünde olan İmam Ebû Hanîfe'nin görüşü uygulamaya esas kabul edilmiştir. Bu tarihten Hukuk-ı Aile Kararnamesinin yürürlüğe girdiği 25 Ekim 1917'ye kadar, İmam Muhammed'in görüşü

²⁷⁰ Danışman, *a.g.m.* , 245–246

²⁷¹ Yaman, *a.g.e.* , 41

²⁷² Danışman, *a.g.m.* , 246

²⁷³ El-Hîn, vd. , *a.g.e.* , II, 157–158

²⁷⁴ Danışman, *a.g.m.* , 247

²⁷⁵ Cezîrî, *a.g.e.* , V, 2108

²⁷⁶ Danışman, *a.g.m.* , 247

o günün ihtiyaçlarına daha uygun görülerek evlilikte velâyet konusunda velinin rızasının yanında kızın da rızası alınarak karar verme sürecinde her ikisinin de müşterek bir velâyet yetkisine sahip olduğu hükmü yürürlükte olmuştur. 25 Ekim 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ise aynı zamanda evlilik velâyetine sahip erkek ve kadınlar arasında da bir ayırımı giderek evlilik ehliyetine sahip erkeklerin diledikleri gibi evlenebilmelerine karşın kadınların evliliklerinde velilerin bu evlilikten haberdar olmalarını ve bu evliliğe dair bir itirazlarının olmaması gerektiğini karara bağlamıştır. Kararname, önceki uygulamadan farklı olarak nikâhın daha önceden ilan edilmesi esasını getirerek nikâha mani bir durumun olduğunu bilenlerin duruma engel olmaları için imkan tanımayı amaçlamıştır.²⁷⁷ Ancak pratiğe bakıldığında süreç içerisinde velisiz gerçekleştirilen evliliklerin feshedildiğine dair kaynaklarda bir bilgiye rastlanmaması, sonraları İmam Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'un görüşlerine tekrar dönüldüğünü göstermektedir.²⁷⁸ Kararnamenin ilgili 8. maddesi: “*On yedi yaşını itmam etmiş olan kebire, bir şahıs ile tezevvüc etmek üzere müracaat ettik de hâkim keyfiyyeti velisine tebliğ eder ve veli itiraz etmediği veya itirazı görülmediği halde izdivacına müsaade eyler.*” şeklindedir.

Kararname, evlilik gerçekleşikten sonra erkeğin küfüv olmadığı gerekçesiyle yuvanın yıkılmasını sakıncalı gördüğü için, Mâlikî mezhebinden istifade ederek evlilikten önce velinin bir itirazının olup olmadığını araştırma yoluna gitmiştir. Velinin denklik konusunda bir itirazı bulunmuyorsa evlilikle ilgili diğer hususlarda da velinin izin ve rızasına gerek kalmaz. İlgili maddenin (Md. 8) esbâb-ı mûcibesi, velâyeti etkileyen olumsuz durumların evlilikten önce bertaraf edilmesi gerektiğine dikkat çekerek ergenlik çağındaki bir kadının kendi evliliğinde bizzat yetkili olduğunu, velinin ise bu hususta sınırlı bir itiraz hakkına sahip olduğunu açıkça ifade etmiştir.²⁷⁹

Kadının evliliğinde velâyeti gerekli görenlerin konuyla ilgili delilleri şunlardır:

2.9.2.1. Kur’ân’dan Deliller

Evlilikte kadının velâyetini meşrû görmeyenlerin görüşlerine delil olarak getirdikleri ayetlerden birinde: “*Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında örfe uygun iyilik ölçüleri içinde anlaştıkları takdirde onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın.*”²⁸⁰ şeklinde buyrulmaktadır. Kadının velâyetini meşrû görmeyen İslam hukukçularına göre ayetteki “*evlenmelerine engel olmayın*” hitabı velilere yöneliktir. Çünkü Şâri’ eski kocalarıyla tekrar evlenmeyi arzulayan kadınların bu yöndeki isteklerine engel olan velileri bu davranışlarından dolayı uyarmıştır. Şayet evlilik kadınların istek ve yetkisi doğrultusunda olsaydı ikaz edilmenin bir anlamı olmazdı. Bu görüşte olan hukukçulara göre ayetin lafzı umumîdir, bekâr-dul veya büyük-küçük bütün kadınlar ayetin kapsamına girmektedir. İlgili ayette velinin evlilikteki velâyet hakkının açık bir şekilde belirtildiği söylenir. İmam Şafî evlilikte velinin velâyet hakkını gerekli kılan en açık

²⁷⁷ M. Akif Aydın, *Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri*, Osmanlı Araştırmaları III, İstanbul 1982, 11

²⁷⁸ Aydın, *a.g.e.*, 84-85,98

²⁷⁹ Orhan Çeker, *Aile Hukuku Kararnamesi*, Ebru yay. , İstanbul 1985, 16, 67

²⁸⁰ Bakara, 2/232

ayetin bu ayet olduğu görüşündedir. Çünkü bu düşünceyi savunanlar ayetin nüzûl sebebi ile görüşlerini desteklemişlerdir.²⁸¹ Ayet Mâ'kil b. Yesâr hakkında nazil olmuştur. Kız kardeşini boşadıktan sonra tekrar onunla evlenmek isteyen eniştesine Mâ'kil engel olmak isteyince ayet nazil olur.²⁸² Kadın kendisini evlendirme hakkına sahip olsaydı kardeşi Ma'kil bundan dolayı azarlanmazdı ve ayet sadece kadının kendisini evlendirmek isteyişini beyan eder mahiyette inerdi. Zira kadın kocasına dönmek istiyordu ve kadının yetkisi olsaydı evlenecekti. Nitekim Ma'kil b. Yesâr tarafından söylenen “*Yeminimden dolayı keffâret ödedim ve kız kardeşimi kocasına nikâhladım*” sözü de nikâh akdinin Ma'kil tarafından yapıldığını gösterir. O halde ayetteki hitap eşlere değil de velilere ait olmalıdır.

Evlilikte kadının velâyet hakkının meşrû olmadığını savunanların diğer delilleri şunlardır: “*Aranızdaki bekârları ve kölelerinizden, cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin.*”²⁸³ ayeti ile “*...inanmalarına kadar; müşrik erkeklerle mümin kadınları evlendirmeyin*”²⁸⁴ ayetindeki hitabın velilere yönelik olduğuna ve bu yöndeki evliliğin veliler tarafından yerine getirilmesi gerektiğine işaret eder. Yine Kur’ân-ı Kerîm’de; “*...erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur...*”²⁸⁵ cariyelerle ilgili olarak da “*...velilerinin izniyle onlarla evlenin...*”²⁸⁶ buyrulur. Bu ayetler de veli olmadan kadının evliliği gerçekleştiremeyeceğine delil getirilir. Aynı şekilde, “*Eğer onlara mehir biçer de el sürmeden onları boşarsanız -kendileri veya nikâh akdi elinde olanın (velinin) bağışlaması hali müstesna-biçtiğinizin yarısını verin*”²⁸⁷ ayetindeki “*nikâh akdi elinde olan*” ifadesinden kastedilen, Hz. Aişe (r.a), İbn Abbas, Hasan el-Basrî , Tâvus b. Keysân, Mücahid ve Atâ b. Ebî Rebâh’a göre velidir.²⁸⁸

2.9.2.2. Sünnetten Deliller

a) Hz. Aişe (r.a)‘den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Hangi kadın, velisinin izni olmadan nikâhlanırsa onun nikâhı batıldır; onun nikâhı batıldır; onun nikâhı batıldır. Eğer kadına temas ederse kadına dokunduğundan dolayı mehir vermesi gerekir. Eğer (veliler) anlaşılamazlarsa, bu durumda sultan (yetkili devlet adamı), velisi olmayanın velisidir.”²⁸⁹

b) Ebû Musa el-Eş’âri’den nakledilen hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.): “Velisiz nikâh olmaz.” buyurmuştur.²⁹⁰

c) Cabir b. Abdullah’tan nakledildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Kadınları ancak velileri evlendirir.”²⁹¹

²⁸¹ Danışman, *a.g.m.* , 248

²⁸² Muhammed Ali Sabunî, *Safvetü’ t Tefâsîr*, (Trc. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz) , Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, I, 268

²⁸³ Nûr, 24/32

²⁸⁴ Bakara, 2/221

²⁸⁵ Nisâ, 4/34

²⁸⁶ Nisâ, 4/25

²⁸⁷ Bakara, 2/237

²⁸⁸ Köse, *a.g.m.* , 110

²⁸⁹ Tirmizî, *Nikâh*, 14

²⁹⁰ Tirmizî, *Nikâh*, 14

d) İbn Abbas (r.a)'tan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v): “Dul kadının işlerinde (nikâhında) veli şartı yoktur. Yetimin emri (izni) alınır, susması karar vermesi -izin vermesi- dir.²⁹² şeklinde buyurmuştur.

e) Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Kadın kadını evlendirmesin. Kendi başına kendisi de evlenmesin. Bu şekilde evlenen ancak zaniyedir.”²⁹³

f) İbn Abbas (r.a)'tan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Kendilerini delilsiz evlendiren zaniyedir.”²⁹⁴

g) Cabir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur : “Hangi köle efendisinin (velisinin) izni olmadan evlenirse zaniyedir.”²⁹⁵

h) Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Nikâhta dört şey gereklidir: Veli, eş ve iki şahit.”²⁹⁶

2.9.2.3. Sahabe Kavli

Evlilikte velinin iznini gerekli görenler görüşlerini bazı sahabe uygulamalarıyla da desteklemişlerdir. Nitekim bir rivayette Hz. Aişe cahiliye devrinde cereyan eden ve kendi devirlerinde geçerliliğini koruyan bir evlilik çeşidini anlatır. Bu evlilik velinin kızını veya velâyeti altında bulunan kimseyi belli bir mehir karşılığında karşı tarafla evlendirmesidir.²⁹⁷ Hz. Ömer de kendi kızını Hz. Osman'la evlendirmek istediğinde bizzat kendisi kızına veli olmuş ve ona kızını bizzat kendisi teklif etmiştir. “*Dilersen kızım Hafsâ'yı sana nikâhlayayım.*” şeklinde icapta bulunmuş ve kızının evliliğini velâyeten üstlenmiştir. Hz. Osman, evlenmeme fikrinin kendisinde ağır bastığını söylemiştir. Ardından Hz. Ebu Bekir'e teklif etmiş; ancak o Rasûlullah (s.a.v.)'ın Hafsa (r.anha)'ya talip olacağını bildiğinden susmuştur. Daha sonra Hz. Ömer kızını Hz. Peygamber (s.a.v.) ile evlendirmiştir.²⁹⁸

2.9.2.4. Aklî Delil

Kadının evlilikte velâyet hakkına sahip olmadığını söyleyenler bu durumu kadının fizyolojik ve psikolojik yapısının bir gereği olarak açıklar. Çünkü kadın narin ve nazik bir yapıda yaratıldığından duygusal yönü ağır basar. Bu sebeple çok acele karar

²⁹¹ Dârekutnî, *Sünen*, III, 244

²⁹² Ebû Dâvud, *Nikâh*, 26

²⁹³ İbn Mâce, *Nikâh*, 15; Dârekutnî, *Sünen*, III, 227

²⁹⁴ Tirmizî, *Nikâh*, 15

²⁹⁵ Tirmizî, *Nikâh*, 21

²⁹⁶ Dârekutnî, *Sünen*, III, 222

²⁹⁷ Danışman, *a.g.m.*, 251

²⁹⁸ Şeyh Muhammed Yusuf Kandehevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, (Trc. Cengiz Yağcı, Mehmet Karabulut), Huzur yay. , İstanbul 2004, III, 244

verir ve sonrasını düşünmeden hareket eder. Düşünmeden ve duygusal hareket ederek kurulan bir evliliğin olumsuz sonuçlarından en fazla kadın etkileneceğinden, bu durumda onun bir veliye veya kendisi adına karar verebilecek güvenilir bir kimseye ihtiyacı olur. Bu durumda kadınların isabetli karar vermelerinde onlara yardımcı olmayı sağlayan ve onlar adına evliliğe velâyet edecek olan bir velinin bulunması da kaçınılmaz olur. Evlilikten beklenen maslahatın elde edilmesi için bu konuda kadının tek başına karar vermesinin de doğru bir davranış olarak değerlendirilmeyeceği²⁹⁹ ileri sürülmektedir.

²⁹⁹ Danışman, *a.g.m.* , 251

SONUÇ

İslam hukuku açısından nikâhta velâyet meselesini ele aldığımız bu çalışmada vardığımız sonuçları şu şekilde özetlememiz mümkündür.

Hukukî bir terim olarak velâyet, başkaları adına onların rızaları aranmaksızın hukukî işlemde bulunma yetkisidir. Aile hukukunda velâyet, eksik ehliyetli veya ehliyetsizlerin bir yakını tarafından rızaları alınarak veya alınmaksızın evlendirilme yetkisini ifade eder.

Velâyet, velilerin velâyetleri altında bulunan kimseleri onların rızalarını almaksızın evlendirme yetkisine sahip olup olmamalarına göre ikiye ayrılır: Velâyet-i icbâr (zorlayıcı velâyet) ve velâyet-i ihtiyâr (zorlayıcı olmayan velâyet).

Hanefiler, baba ile dedenin, bunların mevcut olmamaları durumunda diğer velilerin, küçük yaştaki erkekle kızı -bunlar razı olmasalar bile- evlendirme yetkisine sahip olduğunu, küçük yaştaki kızın dul veya bekâr olmasının bu hükmü değiştirmedğini savunmuşlardır. Baba ve dede dışındaki bir veli, kadını dengi olmayan kimseyle evlendirmişse veya evlendirme mehr-i misilsiz yapılmışsa nikâh asla sahih olmaz. Dengiyle evlendirilmiş ve mehr-i misil ile olmuşsa nikâh sahih olur. Küçük yaşta velileri tarafından evlendirilenler, bulûğa erince nikâhı feshetme muhayyerliğine sahip olurlar. Yalnız baba veya dede küçük yaştaki erkek veya kızı evlendirirse bulûğa erdikten sonra bile bunlar muhayyer olamazlar. Ancak bunun için de iki şart gereklidir: Baba veya dede nikâh akdinden önce iradesi bozuk biri olarak bilinmemelidir. Baba veya dede sarhoş olmamalıdır ki, sarhoşluğu onu, kızını mehr-i misilsiz olarak veya fâsik veyahut dengi olmayan biriyle evlendirmeye itmesin.

Malikîlere göre mücbir veli küçük yaştaki kadını; bulûğa ermiş olsun olmasın, bekâr veya dul olsun, deliliği kesintisiz ve aralıksız olan akli dengesi bozuk kadını zorlama yetkisine sahiptir. Ama dul kadının deliliği bazı aralıklarla baş göstermekteyse velisi, ancak ayıldığında kendisinden izin alındıktan sonra onu evlendirebilir. Veli, bekâr olan akıllı ve bâliğa kadını da cebretme yetkisine sahiptir.

Şafiîlerin görüşüne göre mücbir veli; küçük yaştaki kızı, büyük olsun küçük olsun deliyi, akıllı ve bâliğa olan bekâr kızı -birtakım şartların yerine getirilmesi kaydıyla- izin ve rızalarını almaksızın evlendirebilir.

Hanbelîlere göre mücbir veli, küçük yaştaki bekâra ve dula karşı cebir kullanabilir. Dokuz yaşını geçmiş dula karşı ise cebir kullanamaz. Çünkü bu durumdaki kadının izni geçerlidir. Mutlaka izin vermesi gereklidir. Mücbir veli, akıllı olsun deli olsun bulûğa ermiş olan bekâra karşı da cebir kullanma yetkisine sahiptir. Evlendirdiği takdirde kadın, evliliği feshetme yetkisine sahip olur. Bulûğa ermiş ya da dokuz yaşına varmış dul kadını ise onun izni ve rızası olmadan evlendirmek sahih olmaz.

Velide aranan şartlarda velinin tam ehliyetli ve müslüman olması hususunda İslam hukukçuları arasında ittifak vardır. Hanefiler dışında Cumhûra göre velinin erkek olması ve dini vecibelere bağlı olması gerekir, fâsık kimse veli olamaz.

Evlendirme velâyeti, İslam hukukçularının çoğunluğuna göre asabeye aittir. Asabenin tertibinde farklı görüşler olmakla birlikte şahıs üzerine velâyet asabe olan akrabaların en yakınlarından başlayarak sıralanır.

İslam aile hukukunda velâyeti düşüren durumlar din ayrılığı ve ehliyet yetersizliğidir.

Fakîhlerin çoğunluğu evliliğin muteber olabilmesi için bulûğun şart olmadığını, veli veya onun vekili tarafından evlendirilen küçüğün nikâhının sahih olduğunu kabul etmişlerdir. Babanın evlendirdiği kızın bulûğa erdikten sonra evliliğe devam etme veya bozma konusunda muhayyerlik hakkı bulunmadığı konusunda da dört mezhep imamının görüş birliği vardır. Kendilerinden gelen meşhur rivayete göre İmam Mâlik ile Ahmed b. Hanbel, bu yetkinin sadece babaya ait olduğunu savunmuşlardır. Bulûğa erinceye kadar kızı, baba dışındaki veliler evlendiremez. İmam Şafiî, babadaki özelliklerin dedede de bulunduğu hareketle onu baba gibi kabul etmiştir. Ebû Hanife ise baba dışındaki velilere de küçükleri evlendirme yetkisi tanımakla birlikte baba ve dede dışındaki velilerin evlendirdiği küçüklere bulûğa erdiklerinde muhayyerlik hakkı tanımıştır.

İslam hukukuna göre bulûğa ermiş olan kişi, eğer ehliyetine zarar veren bir arıza söz konusu değilse haklarını kullanma yetkisine sahip ve görevleriyle de muhatap duruma gelmiştir. Bu sebeple haklarını bir başkasının iznine gerek kalmadan kullanabilir ve yaptıklarından da sorumlu tutulur. Ancak İslam'da evlilik akdinin diğerlerine oranla daha büyük bir öneme sahip olması sebebiyle İslam hukukçuları tam ehliyetli kızların evlenmesinde velinin yetkisi üzerinde durmuşlar ve bu noktada ihtilaf etmişlerdir. Bulûğ çağındaki erkeklerin velilerinin izni olmadan evlenebilecekleri hususunda ittifak olmasına karşın, aynı durumdaki kızın veli izni olmadan evlenmesinin muteber olup olmadığı noktasında mezheplerin farklı görüşleri olmuştur. Şafiî, Mâlikî, ve Hanbelî İslam hukukçuları kadınların bu durumda kendi başlarına hareket edemeyeceğini, nikâhın geçerli olabilmesi için bu evliliğin bizzat veli tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini savunurken Hanefî İslam hukukçuları bu durumda kadınların velâyet yetkisine sahip olabilecekleri görüşündedirler. İmam Muhammed ise bu meselede veli ile kıza ortak bir velâyet yetkisi tanıyarak evliliğin her iki tarafın rızası ile gerçekleşebileceği görüşündedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, H. İbrahim, “*Evlenme Engeli Olarak Din Farkı*”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 17, Erzurum, 2002
- , “*İslam Hukuku Açısından Nişanlanma*”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 23, Erzurum, 2005
- , “*İslam Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi*”, Dini Araştırmalar, VI, sy. 16, Mayıs-Ağustos 2003
- AKIN, Yücel, “*İslam Hukukunda Nikâhı Haram Kılınanlar (Muharremat)*”, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, XII, sy. 5, Ankara, Eylül-Ekim t.y.
- , “*İslam’da Nikâhı Haram Kılınanlar (Muharremat) II*”, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, XII, sy. 6, Ankara, Kasım-Aralık t.y.
- ATAR, Fahrettin, “*Nikâh*”, DİA, XXXIII, İstanbul, 2007
- ATEŞ, Süleyman, “*Kur’ân-ı Kerîm’de Evlenme ve Boşanma ile İlgili Ayetlerin Tefsiri*”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXIII, t.y.
- AYDIN, Mehmet Akif, “*Aile Hayatı*”, DVI, Ankara, 2008
- , *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, MÜİFV Yay. , İstanbul, 1985
- , “*Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri*”, Osmanlı Araştırmaları III, İstanbul, 1982
- BARDAKOĞLU, Ali, “Ehliyet”, DİA, X, İstanbul, 1994
- BAYINDIR, Abdulaziz, “*Fıkha Göre Nikâh Sözleşmesinde Velinin Yeri*”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 4, İstanbul, 2001
- BEŞER, Faruk, *Evlilik ve Nikâh*, Nûn Yayıncılık, İstanbul, 1996
- BİLGİLİ, İsmail, “*Ehliyet Arızalarından İkrâh Şartları ve Kısımları*”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bahar 2010/ 1
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kâmusu*, I-VIII, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1968
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Camiü’s-Sahih*, I-VII, Beyrût 1410/1990

- CEBECİ, Suat, “*Ailede Nikâh ve Öncesi*”, Diyanet Dergisi, XXVII, sy. 2, 1991
- CESSAS, *Ahkâmu'l Kur'ân*, Beyrut, 1412/1992
- CEZİRÎ, Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, (Çev. Mehmet Keskin), I-VIII, Çağrı Yay. , İstanbul, 1993
- ÇEKER, Orhan, *Aile Hukuku Kararnamesi*, Ebru Yay. , İstanbul, 1985
- ÇUBUKÇU, İbrahim Agâh, “*İslam'da Kadın Hakları*”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXI, t.y.
- DAĞCI, Şâmil, “*İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-II (Geçici Evlenme Engelleri)*”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XLI, 2000
- DALGIN, Nihat, “*Aile Kurumunun Nikâh Aşamasıyla İlgili Fikhî Sorunları*”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 13/ 2009
- DANIŞMAN, Muhammed Ali, “*İslam Hukukuna Göre Evlilikte Velâyet ve Kapsamı*”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 8/ 2006
- DÂREKUTNÎ, Ebû 'l-Hasan Ali b. Ömer, *Sünen*, Medine, 1386/1966
- DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünen*, y.y. , 1981
- DÖNDÜREN, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul, 2004
- , *Delilleriyle İslam İlmihali*, Erkam Yay. , İstanbul, 2002
- EBÛ DÂVUD, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistanî, *Sünen*, y.y. , 1369/1950
- EBÛ ZEHRA, Muhammed, *İslam Hukuku Metodolojisi*, (Çev. Abdulkadir Şener), Ankara, 1986
- EKİNCİ, Ekrem Buğra, “*Osmanlı Hukukunda İzinnâme ile Nikâh*”, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, sy. 2, (Güz) 2006
- EL-HÎN, Mustafa, EL-BUĞA, Mustafa, EŞ-ŞERBECÎ, Ali, *Büyük Şafî Fıkhı*, (Trc. Ali Arslan), I-IV, Huzur Yay. , İstanbul, 2010
- ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010
- ESKİCİOĞLU, Osman, *Amme Velâyeti*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 6, İzmir, 1989
- FEYZİOĞLU, Necmettin, *Aile Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986

- GAZZÂLÎ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *İhyâ'u Ulûm'id-Dîn*, (Trc. Sıtkı Gülle), I-IV, Huzur Yay. , İstanbul, 1998
- GÖRGÜLÜ, Hasan Ali, “*Kur'ân'ın Kadının Evlenmesine Bakışı ve İslam Hukukçularının Konu Hakkındaki Görüşleri*”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 30, Güz 2010
- GÜNEŞ, Ahmet, “*İslam Hukuku Açısından Nişanlanma*”, Dini Araştırmalar, X, sy. 29, Eylül-Aralık 2007
- HALEBÎ, İbrahim, *Mültekâ-l Ebhûr*, (Trc. Ahmed Davudoğlu) , I-IV, Sağlam Yay. , İstanbul, t.y.
- İBN ÂBİDÎN, Muhammed Emin, *Reddül Muhtar ale'd- Dürrül Muhtâr*, (Trc. Ahmed Davudoğlu), I-X, Şamil Yay. , İstanbul, 1983
- İBN HANBEL, Ebû Abdillâh İbn Hanbel eş-Şeybânî, *Müsned*, I-VI, Mısır, t.y.
- İBN KESİR, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri*, (Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), Çağrı Yay. , İstanbul, 1986/1406
- İBN KUDÂME, Ebû Muhammed el- Makdîsî, *el-Muğnî*, Mısır, 1367/1948
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el Kazvînî, *Sünen*, I-II, (Thk. Muhammed Fuad Abdalbaki), y.y. , 1372/1952
- İBN MANZUR, Ebu'l Fadl Cemaluddîn Muhammed, *Lisânu'l Arab*, I-XV, Beyrut, t.y.
- İBN RÜŞD, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Muktesid*, (Trc.Ahmed Meylanî), I-IV, Beyan yay. , İstanbul, 1991
- KADI EBÛ ŞUCA', *Ğayet'ül-İhtisar ve Şerhi*, (Trc. Nizamettin Ersöz), Ravza Yay. , İstanbul, 1998
- KAHVECİ, Nuri, “*Kusur Sorumluluğu Açısından Ehliyetin Önemi*”, Dini Araştırmalar, IV, sy. 12, Ocak-Nisan 2002
- KANDEHLEVÎ, Şeyh Muhammed Yusuf, *Hayâtü's-Sahâbe*, (Trc. Cengiz Yağcı, Mehmet Karabulut), I-IV, Huzur Yay. , İstanbul, 2004
- KARAMAN, Hayrettin, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, I-III, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2001
- , “*Asabe*”, DİA, III
- , *Mukayeseli İslam Hukuku*, I-III, İz Yay. , İstanbul, 2009

- KÂSÂNÎ, Alâuddin Ebu Bekr b. Mes'ûd, *Bedâi'u's Sanâi' fi Tertibi's-Şerâyi'*, Beyrut 1986
- KOÇAK, Muhsin, “*Ehliyet Tesiri Açısından Sarhoşluk*”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 5, Samsun, 1991
- KOÇAK, Zeki, “*İslam Hukuk Metodolojisinde Ehliyet ve Kısımları*”, Diyanet İlmi Dergi, XXXIX, sy. 4, 2003
- KOÇAR, Musa, “*Kur'an'da Veli Kavramı*”, Arayış-İnsan Bilimleri Araştırmaları- , sy. 9-10, 2003
- KOMİSYON, “*Nikâh*”, İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, IX, İstanbul, 1964
- KOMİSYON, “*Veli*”, Şamil İslam Ansiklopedisi, 6/333, İstanbul, 1994
- KÖKSAL, İsmail, “*Uygulamadaki Resmi ve Dini Nikâhların Fikhî Yönü*”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bilimname, XVI, 1/2009
- KÖSE, Saffet, “*İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet*”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2/ 2003
- , “*İslam Hukukunda İkrahin Sözlü Tasarruflara Tesiri Konusundaki Tartışmalar ve Sosyal Hayattaki Yansımaları*”, Diyanet İlmi Dergi, XXXII, sy. 2, Ankara, 1996
- KUDÛRÎ, Ebu'l-Hasan Ahmed b. Muhammed, *Kudûrî (Metni ve Tercümesi)*, (Trc. Ali Arslan), Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2006
- MÂVERDÎ, Ebu'l Hasan Alî b. Muhammed, “*Ehl-i Kitap Kadınlarla Evlilik*”, (Çev. Muhittin Özdemir), İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 9, 2007
- MAVSİLÎ, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, *El-İhtiyâr Lî-Tâlîlî'l-Muhtâr*, (Trc. Mehmet Keskin), I-IV, Ümit Yay. , İstanbul, t.y.
- MUHAMMED, Ebu'l-Muzaffer Muhyiddin Alemgir, *Fetâvâ-yı Hindiye (Fetâvâyi Alemgiriyeye)*, (Trc. Mustafa Efe), I-XVI, Akçağ Yay. , Ankara, t.y.
- MÜSLİM, Ebû 'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, I-V, Beyrut t.y.
- NESÂÎ, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, *Sünen*, (el-Müctebâ mine's-Sünen), (Thk. Abdulfettah Ebû Gudde), I-VIII, Halep, 1406/1986
- ÖCCÜ, Mikdat, *Kur'an'da Veli ve Velâyet*, Suffe Yay. , İstanbul, 1997

- ÖZBEK, Camisab, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhu ve Müctehidlerin Farklı Görüşleri*, I-IV, Ravza Yay. , İstanbul, 2000
- PAÇACI, İbrahim, “*Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku*”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 11/ 2008
- SABUNÎ, Muhammed Ali, *Ahkâm Tefsîri*, (Trc. Mazhar Taşkesenlioğlu), I-II, Şamil Yay. , İstanbul, 2004
- , *Safvetü't Tefâsîr*, (Trc. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz), I-VII, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010
- SAVAŞ, Rıza, “*Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım*”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 9, İzmir, 1995
- SERAHSÎ, Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed, *Mebûsât*, (Editör: Mustafa Cihat Akşit), I-XXX, Gümüşev Yay. , İstanbul, 2008
- SEYDİŞEHRÎ, Mahmud *Esad*, *Kitabü'n Nikâh ve't Talak*, Matbaa-i Hayriye, İstanbul 1326/1908
- SÜRME Lİ, Mehmet, “*Kur'ân-ı Kerîm'de Velâyet Kavramı*”, Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, sy. 9, Ankara, 2002
- ŞAFAK, Ali, “*İslam'da Evlenilmesi Yasaklananlar Yakın Akraba Evlilikleri ve Sakat Doğan çocuklar*”, Diyanet Dergisi, XXII, sy. 4, Ekim-Kasım-Aralık 1986
- ŞA'BAN, Zekiyyüddîn, *el-Ahkâmu's-Şer'iyetü li'l Ahvâli's-Şahsiyyeti*, Camiatü Karyunus, Bingazi, 1979/ 1409
- , *İslam Hukuk İlminin Esasları*, (Trc. İbrahim Kafî Dönmez), Ankara, 1990
- ŞENER, Mehmet, “*İslam Hukukunda Velâyet*”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi II, İzmir, 1985
- ŞEYBANÎ, Muhammed b. Hasan, *el-Câmiu's-Sağîr*, Alemul Kutûb, Beyrut, 1406/1986
- , *Kitabu'l Hücce Alâ Ehli'l Medine*, Beyrut 1983
- TEHANEVÎ, Eşref Ali, TEHANEVÎ, Zafer Ahmed el-Osman, *Hadislerle Hanefî Fıkhu*, (Trc. İbrahim Tüfekçi), I-X, Misvak Neşriyat, İstanbul, 2009
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ *el-Câmiu 's-Sahîh*, I-V, (Thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî), Mısır, 1356/1937

Türk Dil Kurumu Yayınları, *Türkçe Sözlük*, Ankara, 2005

UZUNPOSTALCI, Mustafa, “*İslam Hukuku Açısından Ehliyet*”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 8, 2006

-----, “*İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler*”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 9, 2007

YAMAN, Ahmet, “*Evlilik Öncesi İlişkiler*”, Mehir, İlkbahar 1999

-----, *İslam Aile Hukuku*, MÜİFV Yay. , İstanbul, 2011

YATKIN, Nihat, “*İslam’da Evlilik ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi*”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 33, Erzurum, 2010

YILDIRIM, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri*, I-XIV, Anadolu Yayınevi, İzmir, 1989

-----, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, I-IV, Uysal Kitabevi, Konya, t.y.

ZİHNİ EFENDİ, Mehmet, *Nimet-i İslam*, İslam Mecmuası Yay. , İstanbul, 1986

ZUHAYLÎ, Vehbe, *el-Fıkhü'l İslamî ve Edilletihî*, (Trc. Abdurrahim Ural), Feza Yay. , İstanbul, 1994

-----, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, (Çev. Ahmet Efe), I-X, Risale Yay. , İstanbul, 1994

TEZLER

ARICI, Muzaffer, *Nikâhta Velâyetle İlgili Rivayetler ve Değeri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007

GENÇ, Mustafa, *İslam Hukukunda Evlendirme Velâyetinin Sebepleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990

ŞAHİN, Hasan, *Nikâhta Rıza ve Cebir*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008

WEB TABANLI KAYNAKLAR

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/medeni/medeni.html>, Eriřim Tarihi 12/05/2012

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html>, Eriřim Tarihi 06/05/2012

